

Migrações e variações

Procurado

1855

Mural n. 4. (1855)

Melissae

At

Mural n. 11. (1855)

b. b.

1855

1855

1855

1855

1855

1855

1855

M. U.
70 0

~~15 50~~
15 50

Τὰς δίκαις μὲν τῶν γραμματικῶν 350 δρ.

60
18 / " ἀρετῶν δὲ 20 δρ.
80

Δευτερίως τῶν ἱστορικῶν 147 δρ.

" ἀρετῶν τῶν ἱστορικῶν 75

" ἀρετῶν τῶν ἱστορικῶν 25

75
25
20

762 50
50

812 50

872 50
312

778 4

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Γ. ΜΑΚΡΥΝΑΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

(ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΑ ΕΛΛΑΣ)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΚΑΙ Σ' ΤΑΞΙΝ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

[*Συμπληρωθεῖσα κατὰ τὸ νέον Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τοῦ
ὑπουργείου τῆς Παιδείας (1 Σεπτεμβρίου 1913).*]

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

1916

Ἀριθ. Πρωτ. 9628
Λιεκπ. 8989

Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Ἰουνίου 1904.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Ἀλέξ. Μακρυναῖον.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸν Νόμον ΒΤΓ' τῆς 12 Ἰουλίου 1895, τὸ σχετικὸν Β. Διάταγμα τῆς 28 Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους, τὰς προκηρύξεις περὶ διαγωνισμοῦ διδακτικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως καὶ τὴν ἐκθεσὶν τῆς αἰκίας Ἐπιτροπείας δηλοῦμεν ὑμῖν, ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθεῖσαν Ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ὅπως εἰσαχθῆ ἐπὶ πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων, δημοσίων, δημοσυντηρητῶν καὶ ἰδιωτικῶν.

Καλεῖσθε δ' ὅπως ἐκτελέσητε τὰ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Νόμου κλπ. ὑπαγορευόμενα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ἀναγραφόμενας παρατηρήσεις.

Ὁ Υπουργὸς
Σ. ΣΤΑΗΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ιδίόχειρον ὑπογραφήν τοῦ Συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Α. Μακρυναῖος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΤΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ῥωμαίων.

Ἐκτασις Ῥωμαϊκοῦ κράτους.— Ἡ πατρίς μας Ἑλλάς, ἀφοῦ ἤκμασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἔδοξάσθη περισσότερον πάσης ἄλλης χώρας ἀπὸ τοῦ 250 περίπου π. Χ. ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, ἕνεκα ἀντιζηλιῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων. Τούτων ἐπωφεληθέντων οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς καὶ οὕτω κατέστησαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν τῷ 146 π. Χ.

Μετὰ ταῦτα ὑπέταξαν καὶ πάσας τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτηθέντα μέρη μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Διαδόχων αὐτοῦ ἰδρυθέντα βασίλεια Συρίας (64 π. Χ.) Περγᾶμου καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Αἰγύπτου (30 π. Χ.) καὶ οὕτω τὸ παγκόσμιον Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπεξετάθη ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς Βορείου θαλάσσης μέχρι τῶν καταρακτῶν τοῦ Νείλου ποταμοῦ.

Ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.— Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, δὲν ἔπαυσαν νὰ προοδεύωσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ νὰ διαδίδωσιν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ τὰ ἤθη ὄχι μόνον εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν. Ἐνεκα τούτου πολλοὶ τῶν πλουσίων Ῥωμαίων ἀπέστειλλον τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα οἱ αὐτοκράτορες διετήρουν ἰδίᾳ δαπάνην ἕδρας καθηγητῶν, ἵνα σπουδάζωσι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ποίησιν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὰς καλὰς τέχνας.

Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ οἱ αὐτοκράτορες, αἱ αὐτοκράτειραι καὶ ο

εὐγενεῖς ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἠμιλῶσι καὶ νὰ γράφωσι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, αἱ δὲ πλούσιαι οἰκογένειαι νὰ προσλαμβάνωσιν ὡς διδασκάλους Ἑλληνας φιλοσόφους καὶ ῥήτορας. Αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἴδιον γραφεῖον, τὸ ὁποῖον διηύθυνον Ἑλληνες λόγιοι, οἵτινες διεξήγαγον τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ τὴν κυβερνητικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Σχολαὶ δὲ ῥητορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ ἤχμαζον ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Δύσεως, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἐδιδάσκοντο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ῥητορική. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα διεδόθη καὶ ἐπεκράτησε πανταχοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἰδίως εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν, αἵτινες ἀρχαιότερον ἀπετέλουν τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, εἰς ἕλην τὴν Ἀνατολήν ἀπὸ τοῦ Ἀδρίου μέχρι τοῦ Εὐφράτου, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Χριστιανισμός. — *Ἰδρυσις ἐκκλησιῶν.* — Ὅτε αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης ἦτο ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος (30 — 14 π. Χ.) ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, πρῶτοι δὲ οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς, διότι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶχε διαδοθῆ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, ὡς γνωρίζομεν, καὶ ἐχρησίμωσεν εἰς συγγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς δὲ πόλεσι τῆς Συρίας ἰδρύθησαν αἱ πρῶται χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ὡς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔνθα οἱ κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσαντες ὠνομάσθησαν Χριστιανοὶ ἐν Δαμασκῷ καὶ ἐν Χαλεπίῳ. Μετὰ ταῦτα ἰδρύθησαν χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θράκῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς Ἑλληνικαῖς χώραις. Ἀξιολογώτεραι καὶ ἀρχαιότεραι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, Δαμασκῷ, Χαλεπίῳ, Λαοδικείᾳ, Καισαρείᾳ, Ἐφέσῳ, Σμύρνῃ, Νικομηδείᾳ, Βυζαντίῳ, Ἀδριανουπόλει, Φιλίπποις, Θεσσαλονίκῃ, Βερροίᾳ, Ἀθήναις, Κορίνθῳ, Κρήτῃ, Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐχρησίμωσεν ὡς κύριον ὄργανον τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τοῦ ὁποῖου συνεταύτισε τὴν τύχην τοῦ Ἑλληνικῶν ἔθνος.

Ἀπόστολος Παῦλος. — Οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι διασπαρέντες καθ' ἕλον τὸν κόσμον διέδιδον τὸ Εὐαγγέλιον, ἰδρύνοντες χριστιανικὰς ἐκκλησίας. Ὁ Παῦλος ἕμως εἰργάσθη μὲ ἀκαταπόνητον δραστηριότητα πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τρέχων ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἰδρύνων ἐκκλησίας καὶ συμβουλευὼν τὰς κοινότητας τῶν πιστῶν δι' ἐπιστολῶν. Ὁ

Παῦλος, ἀφοῦ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ ἔδρυσεν εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐκκλησίας, μετέβη περὶ τὸ 53 ἢ 54 ἔτος εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέροϊαν, ἔνθα πολλοὺς προσείλκυσε εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον εἰπὼν « Ἄνδρες Ἀθηναῖοι κηρύττω εἰς ὑμᾶς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ἐν ἀγνοίᾳ λατρεύετε καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἔχετε ἀνεγείρει βωμὸν μετὰ τὴν ἐπιγραφήν « Ἄγνωστω Θεῷ ». Ὁ Θεὸς οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς Θεός, ὅστις ἐποίησε τὸν κόσμον καὶ εἶναι πανταχοῦ παρὼν. Ὁ Θεὸς οὗτος ζητεῖ μετάνοιαν παρὰ τῶν ἀνθρώπων, διότι εἰς ὠρισμένην ἡμέραν θὰ κρίνῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν ». Ἐκ τῶν Ἀθηναίων τότε ἄλλοι μὲν ἐχλεύαζον αὐτόν, ἄλλοι δὲ ἤθελον πάλιν νὰ τὸν ἀκούσωσιν, ὀλίγοι δὲ ἐπίστευσαν μετὰ τῶν ὁποίων Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὅστις θεωρεῖται καὶ πολιούχος τῆς πόλεως, καὶ γυνὴ τις Δάμαρις ὀνομαζομένη. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων ὁ Παῦλος μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπουθεν ἔγραψε τὰς δύο πρώτας ἐπιστολάς του πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς. Ἐν Κόρινθῳ ὁ Παῦλος ἔμεινε ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἔδρυσεν ἐπιφανῆ ἐκκλησίαν. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔνθα συλληφθεὶς ἐστάλη εἰς Ρώμην ἵνα δικασθῇ. Ἐκεῖ ἐκλείσθη ἐν τῇ φυλακῇ, ἔνθα ἐλευθέρως ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ μετὰ δύο ἔτη, ἀφοῦ ἠθωώθη, ἀφέθη ἐλεύθερος. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του μετέβη πάλιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ρώμην, ἔνθα συλληφθεὶς πάλιν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον μετὰ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐπὶ Νέρωνος αὐτοκράτορος τῷ 67 μ. Χ.

Διωγμοὶ Χριστιανῶν. — Οἱ Ἰουδαῖοι ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἔδρυσιν τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισαν νὰ καταδιώκωσι τοὺς Χριστιανούς. Περισσότερον ὅμως ἤρχισαν νὰ καταδιώκωσιν αὐτοὺς οἱ ἐθνικοί, ὡς ἐλέγοντο οἱ εἰδωλολάτραι. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ρωμαῖοι (ἐθνικοί) δὲν κατεδίωκον τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ μόνον ἀπηχθάνοντο αὐτούς, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἡ θρησκεία των ἦτο αἵρεσις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Μετὰ ταῦτα ὅμως, ὅτε εἶδον ὅτι ταχέως διεδίδετο ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἤκουσαν τοὺς Ἰουδαίους διακηρύττοντας, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἦτο αἵρεσις τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἀλλὰ θρησκεία ἰδιαίτερα, ἥτις εἶχε σκοπὸν νὰ καταρ-

ρίψη τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, τότε ἤρχισαν ἀγρίως νὰ καταδιώκωσι τοὺς Χριστιανούς. Οἱ ἱερεῖς τῶν ἐθνικῶν, οἵτινες ἐξήσκουν μεγάλην ἐπιρροήν εἰς τὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς αὐτοκράτορας καὶ εἶχον μεγάλας δωρεὰς καὶ προσόδους, βλέποντες ὅτι αὐταὶ ὀλιγόστευον, ἔνεκα τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἤρχισαν νὰ καταδιώκωσι τοὺς Χριστιανούς. Διέδιδον πανταχοῦ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἄθεοι, ἐπειδὴ δὲν εἶχον εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ἀγάλματα καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας, καὶ ὅτι πολλὰ ἀθέμιτα ἔκαμνον κατὰ τὰς μυστικὰς αὐτῶν συναθροίσεις. Ὅλα δὲ τὰ τυχόν συμβαίνοντα δυστυχήματα, ὡς σεισμούς, πλημμύρας, λιμούς, ἐκρήξεις ἡφαιστειῶν, πυρκαϊᾶς, ἀπέδιδον εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι ἠνείχοντο τοὺς Χριστιανούς. Οἱ αὐτοκράτορες ἐπίσης δὲν ἠνείχοντο τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, διότι ἐνῶ οὗτοι διέθετον ὅπως ἤθελον τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων τῶν, ὁ Χριστιανισμὸς διεκλήρυτεν ἰσότητά μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ δούλου, τοῦ ὁποῦ τὴν ζωὴν μόνον ὁ Θεὸς ἐξουσίαζεν. Ἐνῶ δὲ ἡ εἰκὼν τοῦ Αὐτοκράτορος ἐτιμᾶτο μὲ θείας τιμὰς καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ θάνατον ἐθεοποιεῖτο, ὁ Χριστιανισμὸς ἐκήρυτε τὴν λατρείαν μόνον τοῦ ἑνὸς Θεοῦ καὶ ἀπηγόρευε πᾶσαν τοιαύτην ἀνθρωπολατρείαν. Ἐπίσης οἱ ἀγαλαματοποιοί, οἱ ἀναθηματοποιοὶ καὶ λοιποὶ κατεδίωκον τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐξηρέθιζον τὸ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μίσος, διότι καὶ αὐτοὶ ἐξημιούοντο χρηματικῶς ἐκ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ δὲ φιλόσοφοι περιεφρόνουσιν τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, διότι προήρχετο ἐκ χώρας ἀσήμευ, τῆς Παλαιστίνης, καὶ ἐξ ἀνθρώπων ἀλιέων, ἀρχαυμάτων καὶ μάλιστα Ἰουδαίων. Ἐνεκα τούτων οἱ Χριστιανοὶ ὑφίσταντο ἀγρίους διωγμούς κατὰ τοὺς ὁποίους τὰ πάνδεινα ὑπέφερον. Κατὰ τοὺς διωγμούς τούτους ἄλλοι τῶν Χριστιανῶν ἐρραβδίζοντο, ἄλλοι ἐμαστιγώνοντο μέχρις αἵματος, ἄλλοι ἐκαίοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἄλλοι ἐτυφλοῦντο καὶ ἄλλοι ἐρρίπτοντο εἰς τὰ θηρία ὡς τροφή ἢ ἀπεκεφαλίζοντο. Δέκα ἐν ἔθῳ διωγμούς υπέστησαν οἱ Χριστιανοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἐγένετο ἐπὶ Νέρωνος. Οὗτος πυρπολόησας τὴν Ρώμην καὶ θέλων νὰ ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ πᾶσαν ὑποψίαν ἀπέδωκε τὴν εὐθύνην τῆς πυρκαϊᾶς εἰς τοὺς Χριστιανούς κατὰ τῶν ὁποίων ἐπετέθη μετὰ λύσεως ὁ λαός. Τότε σώματα τῶν Χριστιανῶν περιετυλίσσοντο εἰς δέρματα ἀγρίων θηρίων καὶ ἐρρίπτοντο ὡς τροφή εἰς τοὺς κύνας ἢ ἀφ' ἑαυτῶν ἠλείφοντο μὲ πῖσσαν ἀνηρτῶντο εἰς δοκοὺς καὶ ἠνάπτοντο, διὰ γὰρ φωτίζωσιν ὡς ἔνσαρκοι λαμπάδες τοὺς κήπους τῆς Ρώμης.

Ὁ δεύτερος διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ Δομιτιανοῦ (82—96) κατὰ τὸν ὁποῖον πλεῖστοι ἐξωρίσθησαν, ἐδασανίσθησαν καὶ ἐθανατώθησαν. Οἱ ἄλλοι διωγμοὶ ἐγένοντο ἐπὶ Τραϊανῶ, ἐπὶ Ἀντωνίνου, ἐπὶ Μάρκου Αὐριλίου, ἐπὶ Σεπτιμίου Σευήρου, ἐπὶ Δεκίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ πολλοὶ ἐπίσκοποι ἔπεσαν θύματα, ἐπὶ Γάλλου καὶ Οὐαλεριανοῦ καὶ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ σφοδρότερος πάντων τῶν προηγουμένων διωγμὸς. Κατὰ τοῦτον ἐθανατώθησαν πλεῖστοι, οἵτινες ἤρνηθησαν νὰ θυσιάσωσιν εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ μεταξὺ τούτων ἐμαρτύρησαν ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος.

Οἱ διωγμοὶ οὗτοι διήρκεσαν ἐπὶ δύο ἐλοκλήρους αἰῶνας κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Χριστιανοί, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἐπέδειξαν ὑπεράνθρωπον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν των. Πολλάκις αὐτοὶ οἱ διώκται τῶν Χριστιανῶν ἐξεπλήσσοντο διὰ τὸ μέγα θάρρος αὐτῶν καὶ ἐγίνοντο Χριστιανοὶ καὶ συναπέθνησκον μὲ αὐτούς. Πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν ἀνθίσταντο καὶ εἰς τοὺς ἀγριωτέρους διωγμοὺς καὶ ὑπέφερον πλεῖστα, ὅσα βάσανα καὶ μαρτύρια ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μάρτυρες ὠνομάσθησαν. Ἐμαρτύρησαν δὲ ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ παιδία καὶ γέροντες καὶ νέαι καὶ γυναῖκες.

Πολλάκις οἱ Χριστιανοὶ ἠναγκάζοντο κατὰ τοὺς διωγμοὺς νὰ φεύγωσι καὶ νὰ κρύπτονται ἐν ἐρήμοις καὶ σπηλαίοις καὶ ἐκεῖ νὰ τελῶσι τὰ τῆς θρησκείας των. Ἐν Ῥώμῃ δὲ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἰταλίας ἠναγκάζοντο κατὰ τοὺς διωγμοὺς νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὰς ὑπὸ γείους κατακόμβας, ὅπου καὶ σήμερον σφύζονται τάφοι χριστιανῶν μαρτύρων. Ἀλλὰ μεθ' ὅλους τούτους τοὺς ἀγρίους διωγμοὺς ὁ Χριστιανισμὸς ἐνίκησε, διότι ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐθριάμβευσεν. Οἱ δὲ διωγμοὶ ὄχι μόνον δὲν κατέπειξαν τὸν Χριστιανισμὸν, ἀλλὰ τοὐναντίον συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ στερεωθῇ οὗτος, καὶ νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς μεγαλύτερον ζῆλον πρὸς τὴν ἀληθῆ θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ διωγμοὶ οὗτοι ἔπαυσαν ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις τῷ 313 ἐπέτρεψε τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ παρεχώρησε διάφορα προνόμια εἰς τὴν Ἑκκλησίαν.

Μέγας Κωνσταντῖνος.— Μετὰ τὸν Ὀκταβιανὸν Αὐγουστον ἐγένοντο ἄλλοι αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγοι ἠγάπησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως ὁ Ἀδριανὸς καὶ ἄλλοι. Ὁ Ἀδριανὸς ἔχο-

ρήγησεν εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀξιολόγους χρηματικᾶς βοηθείας, ἀπεπεράτωσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποῦ τοῦ τὰ θεμέλια εἶχον τεθῆ ἐπὶ Πεισιστράτου, κατεσκεύασε μέγα ὕδραγωγεῖον ἐν Ἀθήναις καὶ πολλὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως νέαν πόλιν ἀνήγειρεν. Ἀλλὰ περισσότερο τούτων ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνεκούφισεν αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἑλένης. Ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας καὶ Βρεττανίας, διότι τότε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος (ἐπὶ Διοκλητιανοῦ 284—305), χάριν καλυτέρας διοικήσεως, εἶχε διαιρεθῆ εἰς τέσσαρα μέρη καὶ διηκείτο ὑπὸ δύο συναρχόντων καλουμένων Αὐγούστων, οἵτινες προσέλαβον καὶ δύο ἄλλους ἄρχοντας καλουμένους καίσαρας. Μετ' ὀλίγον ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἐξέλεξε δύο αυτοκράτορας καὶ οὕτω παρήχθη μία πολυαρχία· ἀλλ' ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλους πολέμων τῶν 6 τούτων ἠγεμόνων ἐσώθησαν μόνον τρεῖς ὁ τῆς Ῥώμης Μαξέντιος, ὁ τῆς Ἰσπανίας, Γαλλίας καὶ Βρεττανίας Κωνσταντῖνος καὶ ὁ τῆς Ἀνατολῆς Δικίνιος.

Ὁ Μαξέντιος ἐπιθυμῶν νὰ κατακτήσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἦτο γαμβρὸς ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ του Φαύστα, ἠτοιμάζετο εἰς πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως, θέλων νὰ προκαταλάβῃ ἀνέτοιμον τὸν Μαξέντιον, ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτοῦ καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἀλπεων. Ἐκεῖ κατελήφθη ὑπὸ ἀνησυχίας πρῶτον μὲν, διότι ὁ στρατὸς του ἦτο πολὺ ὀλιγώτερος τοῦ στρατοῦ τοῦ Μαξεντίου, δεύτερον δέ, διότι ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ῥώμης, τὴν ὅποιαν οἱ Ῥωμαῖοι θεώρουν ὡς πόλιν ἱεράν. Ἐνῶ δὲ ἦτο ἀνήσυχος εἶδε, κατὰ τὴν περιλάλητον παράδοσιν, περὶ τὴν μεσημβριάν ἐν τῷ οὐρανῷ φωτεινὸν σημεῖον ἐν σχήματι σταυροῦ, φέρον τὰ γράμματα «Ἐν τούτῳ νίκα». Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐκπλαγείς τότε διὰ τὸ θέαμα καὶ πεισθεὶς περὶ τῆς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, διέταξε νὰ κατασκευάσῃσι πορφυρὰν σημαίαν μὲ χρυσοῦν στέφανον, φέροντα ἐντὸς τοῦ κύκλου τὰ γράμματα Χ. Ρ. (Χριστός), εἰς δὲ τὸ ἄνω ἄκρον τῆς σημαίας νὰ θέσῃσι σταυρόν. Τοιοῦτοτρόπως κατεσκευάσθη ἡ πρώτη Χριστιανικὴ σημαία, ἣτις ὠνομάσθη Λάβαρον καὶ ἣτις διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντίνου εὐρισκομένους πολυαριθμοὺς Χριστιανοὺς.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κωνσταντῖνος, προπορευομένου τοῦ Λαδάρου, ὤρμησεν

μετὰ θάρρους κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ὅστις περιέμενεν αὐτὸν ἐξωθεν τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ ἐγένετο φονικὴ μάχη, καθ' ἣν ἐνίκηθη ὁ Μαξέντιος καὶ φεύγων ἐρρίφθη εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη (312), ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην. Μετ' ὀλίγον μετέβη εἰς Μεδιόλανον, ἔνθα προσῆλθε καὶ ὁ Αὐγουστος τῆς Ἀνατολῆς Λικίνιος, ὅστις ἐτέλεσε τοὺς γάμους τοῦ μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου, Κωνσταντίας. Ἐκεῖ ὁ Κωνσταντῖνος φρονῶν, ὅτι ἡ λαμπρὰ νίκη τοῦ κατὰ τοῦ Μαξεντίου ὠφείλετο εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν Λικίνιον Διάταγμα (313), διὰ τοῦ ὁποίου κατεπαύετο πᾶς διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐδίδετο πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους. Μετὰ τινὰ ὅμως χρόνον, ἐπειδὴ ὁ Λικίνιος κατεδίωκε τοὺς ἐν τῷ κράτει τοῦ Χριστιανούς, ὁ Κωνσταντῖνος ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτοῦ καί, ἀφοῦ κατενίκησε αὐτὸν κατ' ἐπανάληψιν, καθήρσεν αὐτόν. Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἐγένετο Μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ ἔκτοτε ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας καὶ ἐπροστάτευσε διαφοροτρόπως τοὺς Χριστιανούς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνέβαινον πολλαὶ θρησκευτικαὶ ἔριδες, ὁ δὲ Ἄρειος, ἱερεὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔχων πολλοὺς ὀπαδοὺς τῆς αἵρεσῶς του, ἐτάρασσε τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἐπρέσβευσεν, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ κτίσμα Αὐτοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος τότε διὰ τὴν καταπαύσιν τὴν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἔριδα συνεκάλεσε τῷ 325 τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας. Ἡ σύνοδος αὕτη, ἧτις ἀπετελεῖτο ἐκ 318 πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ προηδρεύετο ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, κατεδίκασε παμφηφελὴ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ συνέταξε τὰ 7 ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Μετὰ τὴν διαρρῦθμιν τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου ζητήματος ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κατοικήῃ πλέον ἐν αὐτῇ, διότι ἐπεκράτει ἡ εἰδωλολατρεία, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του εἰς Ἑλληνικὴν χώραν. Μετέβη λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἐκεῖ, ἔνθα ἔκειτο τὸ Βυζάντιον, νέαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Νέαν Ῥώμην. Ταύτην ἐστόλισε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ διαφόρων καλλιτεχνημάτων, ἅτινα μετέφερον ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλων χωρῶν, καὶ ὠχύρωσε διὰ τειχῶν. Ἐν ἔτει δὲ 330 ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας ταύτης πρωτεύουσας, ἧτις βραδύτερον ὑπὸ τῶν κατοικῶν ὠνομά-

σή Κωνσταντινούπολις, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου. Οὗτος ἔκτισε τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνεῦρε μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας ἢ εὐσεβῆς μήτηρ του Ἑλένη, καθ' ὃν χρόνον οὗτος μετέβη εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἐκλογὴν τῆς νέας πρωτευούσης του.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ἂν καὶ ἦτο Χριστιανός, δὲν εἶχε βαπτισθῆ διὰ τοῦτο ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὅτε εὗρισκετο ἐν Νικομηθεῖα ἀσθενήσας, ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νικομηθεῖας Εὐσεβίου. Ἀπέθανε δὲ τῇ 21 Μαΐου 337, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς του, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα μετεκομίσθη ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐβασίλευσεν ἔτη 31 καὶ ὠνομάσθη Μέγας διὰ τὰ πολλὰ κατορθώματά του, ὑπὸ τῆς ἡμετέρας δὲ Ἐκκλησίας κατετάγη μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἰσαπόστολος ὠνομάσθη διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἐνεργείας του.

Θεοδόσιος ὁ Μέγας*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνέβησαν εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν θρόνον διάφοροι αὐτοκράτορες, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ σπουδαιότερος ἦτο ὁ Θεοδόσιος ὁ Μέγας. Οὗτος ἦτο συνετὸς καὶ ἀνδρεῖος καὶ κατέβαλε πάντας τοὺς ἐν τῇ Δύσει καὶ Ἀνατολῇ ἐχθρούς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ Βησιγῶθιαι εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐξησφάλισε τὴν τάξιν καθ' ὅλον τὸ ἀπέραντον Ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ὁ Θεοδόσιος ὑπῆρξε μέγιστος προστάτης τῆς ὀρθοδοξίας. Κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Δημόφιλον, ὁπαδὸν τοῦ Ἀρείου, καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν ὀρθόδοξον Γρηγόριον τὸν Ναζιανζινόν, ἄνδρα διαπρέποντα ἐπὶ εὐγλωττίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ. Ἐπειτα συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 381 τὴν δευτέραν Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣτις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γρηγορίου κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ὅστις ἀπέρριπτε τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ σύνοδος αὕτη συνεπλήρωσε τὸ Σύμβο-

* Τὰ κεφάλαια ἐτέθησαν οὐχὶ ὡς ἐν τῷ προγράμματι, ἀλλὰ κατὰ χρονολογικὴν σειράν.

λον τῆς Πίστεως διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλων ἑνέντε ἄρθρων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκυρώθη τὸ δόγμα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ οὕτως ἀπετελέσθη τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον ἕκτοτε μένει ἀμετάβλητον ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων χριστιανῶν.

Ὁ Θεοδοσίος ὑπεστήριξε τὸν Χριστιανισμὸν πολὺ περισσότερον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, διότι, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠνείχετο καὶ τὸν ἐθνισμὸν, ὁ Θεοδοσίος διὰ Διατάγματος (392) διέλυσε τοὺς συλλόγους τῶν ἐθνικῶν ἱερέων, ἔκλεισε τοὺς ναοὺς καὶ κατήργησε καθ' ὅλοκληρίαν τὴν εἰδωλολατρείαν. Προσέτι κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἔκλεισε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ τοιοιτοτρόπως ἐγένετο ὁ μέγας θεμελιωτῆς καὶ ἰδρυτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Θεοδοσίος μετέβη εἰς τὴν Δύσιν καὶ κατέπαυσεν ἀναρχίας τινάς, ἀλλ' ἐκεῖ ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐν Μεδιολάνῳ τῷ 395. Ὀλίγον ὅμως πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς δύο καὶ τὸ μὲν Ἀνατολικὸν ἔδωκεν εἰς τὸν μεγαλύτερον υἱὸν του Ἀρκάδιον, τὸ δὲ Δυτικὸν εἰς τὸν νεώτερον υἱὸν του Ἰνώριον. Ἐκ τῶν δύο τούτων κρατῶν τὸ μὲν Δυτικὸν διετηρήθη περὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη, τὸ δὲ Ἀνατολικὸν ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη.

Ἐξελληνισμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους.

Τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον προήλθεν ἐκ τῆς διαιρέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὠνομάσθη καὶ Βυζαντινὸν ἐκ τῆς πρωτεύουσας αὐτοῦ, τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεώς του ἀπὸ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἔδρας τῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ Κωνσταντίνου εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ ὁποῖον, ἀποχωρισθὲν τελείως τοῦ Δυτικοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου, ἀπετέλεσε αὐτοτελὲς κράτος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἑλληνικόν, ἀλλὰ ὡς ἀρχή, ὡς θεμέλιον μέλλοντος ἑλληνικοῦ κράτους. Διότι καὶ οἱ νόμοι ἦσαν Ῥωμαῖκοι καὶ ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς Ῥωμαϊκός καὶ ἡ ἐπίσημος γλῶσσα ἡ Λατινικὴ καὶ τὸ κράτος ἔκαλετο ἐπίσημως Ῥωμαϊκόν. Κατ' οὐσίαν ὅμως τὸ κράτος τοῦτο ἦτο Ἑλληνικόν διότι καὶ ἡ λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ, καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας, τῆς παιδείσεως καὶ τῆς φιλολογίας ἦτο ἑλληνικὴ καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις εἰσήχθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα ἐπὶ Εὐδοξίας, συζύγου τοῦ Θεοδοσίου, ἡ ὁποία συνετέλεσε νὰ ἰδρυθῆ

ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανδιδακτήριον ἦτοι Πανεπιστήμιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐσπουδάζετο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ νομικὴ ἐπιστήμη· καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους κατω-
κεῖτο τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ὄλαι αἱ χῶραι, ἐξ ὧν ἀποτελεῖτο τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, ἦσαν ἑλληνικαὶ ἢ ἐξελληνισμέναι ὥστε τὸ κράτος ὑπὸ ἔποψιν ἐθνικὴν, ἠθικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἦτο ἑλληνικὸν καὶ μόνον ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν ἦτο ῥωμαϊκόν. Τὸ τοιοῦτον διήρκεσε καὶ μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ Δυτικοῦ κράτους μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος. Μετὰ ταῦτα ὅμως καὶ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν μετε-
βλήθη καὶ ἐγένετο τελείως ἑλληνικόν.

Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας. — Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πολλοὶ ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διέπρεψαν ὡς μεγάλοι διδάσκαλοι καὶ συγγραφεῖς ἐναντίον τῶν διαφόρων αἵρέσεων καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοὺς περιφημότερους τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων ρητόρων καὶ συγγραφέων, οἱ ὅποιοι πιστῶς ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζομεν, χάριν τιμῆς, Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Μεταξὺ τῶν Πατέρων τούτων ἰδιάζουσαν θέσιν κατέχουσιν οἱ Ἀθανάσιος, Βασίλειος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀνεδείχθη πρόμαχος τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ὅτε ἦτο ἀκόμη διάκονος, καὶ ἐπολέμησε διὰ σοβαρωτάτων ἐπιχειρημάτων τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας καὶ διετέλεσε τοιοῦτος ἐπὶ 45 ἔτη. Ὁ Ἀθανάσιος ὑπέστη πολλοὺς διωγμοὺς ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν ὑποστηριζάντων τὸν Ἀρειανισμόν, καὶ ἰδίως ἐπὶ Κωνσταντίνου, δεκάκις ἐξορισθεὶς καὶ ἐπὶ 20 ἔτη διατρίψας ἐν ἐξορίᾳ, κατὰ τὴν ὅποιαν ἐκινδύνευσε πολ-
λάκις νὰ χάσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Οὗτος συνέγραψε πλεῖστα συγγράμματα καὶ ἰδίως κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ ἀπέθανε τῷ 373.

Βασίλειος ὁ μέγας. — Οὗτος ἐγεννήθη Καισαρεία καὶ ἀνετράφη μετ' ἐπιμελείας ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ἐναρέτου μητρὸς τοῦ Ἐμμελείας καὶ τῆς μάμμης του Μακρίνης. Ὁ Βασίλειος σπουδάζας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἀθήναις τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τοῦ Γρηγορίου, ἐγένετο ἐπ' ὀλίγον διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἔπειτα δια-
τρίψας ἐν τῇ ἐρήμῳ, μελετῶν καὶ προσευχόμενος, ἐγένετο τέλος ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του. Ὁ Βασίλειος ὡς ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη ἀληθῶς μέγας.

ἀφ' ἐνός μὲν ὑπόδειγμα ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀκλόνητος, ὅταν αἱ περιστάσεις ἀπήτουν τοῦτο. Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης, ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου, ἔστειλε τὸν ἐπίτροπόν του Μόδεστον εἰς διαφόρους ἐπισκόπους διὰ νὰ πείσῃ αὐτοὺς μὲ ὑποσχέσεις καὶ ἀπειλὰς ἐξορίας καὶ θανάτου νὰ γίνωσιν Ἀρειανοὶ καὶ πολλοὶ ἔγιναν ταιούτοι, ὁ Βασίλειος μὲ θάρρος ἀπήντησεν. «Ἐξ ὄλων τούτων οὐδὲν φοβοῦμαι· ἀρπαγὴν περιουσίας δὲν φοβεῖται ὁ μὴ ἔχων παρὰ ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ τινα βιβλία· ἐξορίαν δὲν γνωρίζω, διότι εἰς τὸν κόσμον εἶμαι ὡς ξένος· μαρτύρια δὲν δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τὸ ἀσθενὲς τοῦτο ὄμμα, τὸ ὅποιον δύναται νὰ καταστρέψῃ ἢ πρώτη προσβολή· ὁ θάνατος τέλος μὲ ἐνώνει μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκκληραῖ ὅλας τὰς εὐχὰς μου. Ἡμεῖς εἴμεθα πρῶτοι καὶ ταπεινοὶ εἰς ὅλα, ὅχι μόνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων· ὅταν ὅμως πρόκηται περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ δὲν φοβοῦμεθα. Τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, τὰ θηρία καὶ οἱ ὄνυχες, οἱ σχίζοντες τὰς σάρκας, εἶναι δι' ἡμᾶς μᾶλλον ἀπόλαυσις παρὰ φόβος· ἄς ἀκούσῃ ταῦτα ὁ βασιλεὺς». Ἡ ἀνδρική αὕτη στάσις ἔκαμε τὸν αὐτοκράτορα νὰ θαυμάσῃ καὶ νὰ ἀφήσῃ πλέον αὐτὸν ἀνενόχητον. Ὁ Βασίλειος ἦτο πολὺ φιλόανθρωπος, φιλομαθὴς καὶ συνέγραψε σοφώτατα συγγράμματα, ἰδίως κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ, ἐρμηνευτικὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ λειτουργίαν σφωζομένην μέχρι σήμερον· ἀπέθανε δὲ τῇ 379.

Ἰωάννης.— Ὁ Ἰωάννης, ὅστις, ἕνεκα τῆς ἐξόχου εὐγλωττίας του, ἐπωνομάσθη Χρυσόστομος, ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔνθα ἀνετράφη ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς του Ἀνθοῦσης καὶ ἐσπούδασε τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν θεολογίαν, εἰς τὰς ὁποίας καὶ διεκρίθη. Ὁ Ἰωάννης χειροτονηθεὶς εἰς πρεσβύτερον Ἀντιοχείας ἐφημίσθη τόσον ὡς ρήτωρ, ὥστε ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνεδείχθη ὡς **Πατριάρχης** τῆς πρωτεύουσας, ἔνθα διεκρίθη ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου. Ἐφφρόνισε διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς θρησκείας εἰς τοὺς ἐθνικούς, κατεπολέμησε τοὺς αἰρετικούς, ἐπροστάτευσε καὶ ἐβοήθησε τοὺς πτωχοὺς, διόκησε μετ' ἀγάπης καὶ αὐστηρότητος τὸν κλῆρον καὶ ἐκήρυξε μετὰ παρρησίας πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, ἀδιαφορῶν ἔαν δυσηρέσται πολλοὺς ἐπισήμους, τῶν ὁποίων ἤλεγχε τὰς παρεκτροπὰς. Ὁ Ἰωάννης κατηγόρει αὐστηρῶς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ἀσωτίαν τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοξίας, συζύγου τοῦ Ἀρκαδίου, καὶ διὰ τοῦτο δις

έξωρίσθη ύπ' αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν έξορίαν τοῦ ἀπέθανε (407) δοξολογῶν τὸν Θεόν.

Ὁ Χρυσόστομος συνέγραψε πλείστα συγγράμματα, λόγους, ἐπιστολάς, ἔρμηγείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, διαφόρους ἄλλας πραγματείας καὶ τὴν σήμερον τελουμένην ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ λειτουργίαν.

Ἰουστινιανός.

Ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου πολλοὶ ὑπῆρξαν ἀνάξιοι, πολλοὶ ὅμως ἔπραξαν μεγάλᾳ κατωρθώματα. Εἷς ἐκ τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων ἦτο καὶ ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 527 μέχρι τοῦ 565 καὶ διέπραξαν ἔργα θαυμαστά. Οὗτος κατήγετο ἐξ ἀσῆμου οἰκογενείας καὶ διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν θεῖόν του Ἰουστίνον παρὰ τοῦ ὀποίου ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐπιμελῶς. Ὁ Ἰουστινιανός ἐδόξασε τὴν βασιλείαν του δι' ἔργων εἰρηνικῶν καὶ πολεμικῶν, ἔχων συνεργάτας εἰς τοῦτο τοὺς δύο ἐξόχους στρατηγούς Βελισσάριον καὶ Ναρσῆν καὶ τὸν νομομαθέστατον Τριβωνιανόν. Πολὺ ὅμως συνετέλεσε καὶ ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, ἥτις ἦτο κόρη πτωχῆ θηριοτρόφου τινός.

Θεοδώρα.— Αὕτη μείνασα ὄρφανὴ εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν καὶ ἀνευ προστασίας ἔζησε τὸν νεανικὸν βίον ἐν ἀταξίᾳ. Κατόπιν ὅμως μεταμεληθεῖσα ἔζησε βίον ἐντιμον ἀσχολουμένη εἰς γυναικειάς ἐργασίας. Ἡμέραν τινὰ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανός καὶ ἀγαπήσας διὰ τὴν ὠραιότητά της ἔλαβεν αὐτὴν σύζυγον. Ταιουτοτρόπως ἡ πτωχὴ Θεοδώρα ἔγινε βασίλισσα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν ἐνδοξον τότε θρόνον τῆς Οἰκουμένης, τὸν ὅποιον ἐλάμπρυνε διὰ τῶν σοφῶν συμβουλῶν της καὶ τοῦ θάρρους της.

Βελισσάριος.— Οὗτος κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας, οἵτινες προσέβαλον τὰ ἔθρια τοῦ κράτους, καὶ νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῶν εἰρήνην. Κατόπιν ἐνίκησε τοὺς Βανδήλους ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἀνέκτησε τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τοὺς Γότθους. Τὴν Ἰταλίαν ἀνέκτησε κατόπιν πάλιν ἀπὸ τοὺς Γότθους ὁ ἐπιφανὴς στρατηγὸς **Ναρσῆς**, ὅτε ὁ Βελισσάριος ἐπολέμει πάλιν κατὰ τῶν Περσῶν, μεθ' ὧν ἔκαμε καὶ πάλιν εἰρήνην. Ἐν δὲ ἔτει 532 κατέβαλε τὴν ἐμφύλιον στάσιν τῶν δύο φατριῶν τῶν Πρασίνων καὶ Γαλαζίων, ἥτις ἐκλήθη «στάσις τοῦ *νίκᾶ*». Αἱ φατρίαι αὗται ἦσαν πάντοτε ἀντίπαλοι, διαγωνιζόμεναι ἐν τῇ ἵπποδρομίᾳ καὶ ἔκα-

λοῦντο οὕτως ἀπὸ τοῦ χρώματος τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἡνιόχων των. Αὗται ἐστασίασαν πρῶτον πρὸς ἀλλήλας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπροστάτευε περισσότερο τὴν φατρίαν τῶν Γαλαζίων, ἔπειτα ὁμοῦ ἐνωθεῖσαι ἐστασίασαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ ὁ Βελισσάριος κατέβαλεν αὐτάς.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδοξάσθη πολὺ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν σοφῶν νόμων, τοὺς ἐποίους συνέταξεν ὁ νομομαθὴς Τριβωνιανὸς καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται ἔλαι αἱ νομοθεσίαι τῶν νεωτέρων ἔθνων. Κατόπιν ὠχύρωσε τὴν πόλιν δι' ὄχυρῶν τειχῶν καὶ ἐστόλισεν αὐτὴν διὰ πολυτελῶν καὶ ὠραίων οἰκοδομημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ὀνομαστὸς εἶναι ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὅστις ἐκτίσθη μὲν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐपुरπολήθη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ νίκαι, ἀνικοδομήθη ὑπ' αὐτοῦ μεγαλοπρεπέστερος. Τέλος ὁ Ἰουστινιανὸς προήγαγε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ πρῶτος κατῴρθησε νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν διὰ δύο μοναχῶν κρυφίως ἐντὸς ράβδων καλαμίνων φά μεταξοσχώληκος, ὅστις ἔως τότε ἦτο ἄγνωστος εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ νὰ διδάξῃ τὴν καλλιέργειαν τῆς μετάξης, ἰδρύσας ἐν Κωνσταντινουπόλει μέγα μεξουργεῖον.

Ἡράκλειος.

Μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἐγένοντο αὐτοκράτορες ἀνίκαιοι, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προστατεύσωσι τὸ κράτος των, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Πέρσαι, οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Σλαῦοι κατέλαβον πολλὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν ἔτει δὲ 610 ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ Ἡράκλειος, ὅστις, ἐπειδὴ τὸ κράτος ἦτο περικυκλωμένον ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐχθρῶν καὶ εὐρίσκετο εἰς κακὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, ἐσκέφθη νὰ ἰδρῦσῃ τὸ κράτος του ἐν Ἀφρικῇ, ἀλλ' ἤμποδίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σεργίου, εἰπόντος, ὅτι «ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ ν' ἀποθάνῃ μετὰ τοῦ λαοῦ του, τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν ὁ Θεός».

Ἀγῶνες πρὸς τοὺς Πέρσας.— Ὁ Ἡράκλειος, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ διωργάνωσε τὸν στρατὸν του καὶ ἔκαμεν εἰρήνην μετὰ τῶν Ἀράβων καὶ Σλαύων, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθει μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἡράκλειος ὁμοῦ ἀντὶ νὰ τραπῇ κατὰ τῶν Περσῶν, τῶν πολιτορχούντων τὴν Κωνσταντινούπολιν, προῦχώρησε πρὸς τὰ ἐνδότερα τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ οὕτως ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ λύσωσι τὴν πολιτορχίαν. Ἐν τῇ μεταξὺ ὁμοῦ οἱ Πέρσαι συνεφώνησαν μὲ τοὺς Ἀραβας νὰ

ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καί, ἂν νικήσωσιν, νὰ διαμοιράσωσιν αὐτήν. Ὄθεν οἱ Ἀραβες μετὰ πολλῶν Περσῶν ἐπολιόρησαν στενωῶς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ Πατριάρχης Σέργιος καὶ ἄλλοι κατῴρθωσαν νὰ ἐνθαρρύνωσι τὸν λαὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν πεποίθησιν, ὅτι προστατεύονται ὑπὸ τῆς Θεοτόκου. Πράγματι δὲ ὁ λαὸς πεποιθῶς εἰς τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου ἀπέκρουσε γενναίως τοὺς ἐχθροὺς καὶ οὕτως ἔσωσε τὴν πόλιν.

Ἀκαθίστος ὕμνος. — Πρὸς ἐνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Θεοτόκον καθιερώθη ἔκτοτε ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, ἣτις μέχρι σήμερον τελεῖται καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν φάλλεται τὸ ἔξῃς

«Τῇ υπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ Νικητήρια !»
«ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια»
«ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σου Θεοτόκε.»
«Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον»
«Ἐκ παντοίων μὲ κινδύνων ἐλευθέρωσον»
«ἵνα κράζω Σοι χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε».

Ὁ Ἡράκλειος μαθὼν τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν μέχρις ὅτου ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Διὰ τῆς εἰρήνης ὑπεχρεώθησαν οἱ Πέρσαι καὶ ἀφῆκαν ἐλευθέρως ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τὰς ὁποίας εἶχον καταλάβει καὶ ἀπέδωκαν εἰς τὸν Ἡράκλειον πολλὰ πολύτιμα πράγματα, ἀρπαγέντα παρ' αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν, τὸν ὅποιον εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ. Τότε ὁ Ἡράκλειος μετέβη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔνθα ὕψωσε πάλιν τῇ 14 Σεπτεμβρίου 628 τὸν τίμιον Σταυρὸν μετὰ λαμπρᾶς τελετῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ Σταυροῦ. Τὴν ὕψωσιν τοῦ Σταυροῦ ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας τῇ 14 Σεπτεμβρίου. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα τῷ 641 ἀπεβίωσεν.

Ἀπόπειρα θρησκευτικῆς μεταρροθμίσεως.

Ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος πολὺ ἐτάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ἔρις περὶ εἰκόγων. Αἱ εἰκόνας τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἁγίων πολὺ ἐνωρίς εἰσήχθησαν εἰς τοὺς ναοὺς, ἀλλ' ὁ πολλὸς λαός, ἕνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ δεισι-

δαιμονίας, ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νά λατρεύη αὐτάς, ἀντι μόνον νά τὰς τιμᾷ. Εἶχε καταντήσει πλέον εἰκονολατρεία (εἰδωλολατρεία), τὸ ὁποῖον ἀντέβαινε εἰς τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὸ τοιοῦτον δὲν ἦτο ἀνεκτὸν παρὰ τῶν διανοητικῶς ἀνεπτυγμένων καὶ διὰ τοῦτο ἤρχισεν ἀντίδρασις κατὰ τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων. Ὅτε δὲ ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ Λέων Γ'. ὁ Ἰσαυρος (717—741) ἀπεφάσισε νά κάμῃ ἀρχὴν τῆς Θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Οὗτος διέταξε ν' ἀναρτῶνται αἱ εἰκόνες ὑψηλότερον, ὥστε ὁ λαὸς νά μὴ δύναται νά ἀσπάζηται αὐτάς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ αὕτη εὔρεν ἀντίδρασιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς μοναχοῖς, οἵτινες τότε ἦσαν πλείστοι, ἕνεκα τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, διὰ τοῦτο ὁ Λέων ὠργίσθη καὶ διέταξε νά ἐκβάλωσι ταύτας ἐκ τῶν ναῶν. Ἡ διαταγὴ αὕτη ἐξήγειρε μέγαν ἐρεθισμόν καὶ παραχᾶς καὶ διήρесе τὸν λαὸν εἰς εἰκονομάχους καὶ εἰκονολάτρας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκεν ὁ πολὺς λαός, αἱ γυναῖκες ἔλων τῶν τάξεων, ὁ κατώτερος κληρὸς καὶ τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν. Ὁ ἀγὼν οὗτος μεταξὺ τῶν εἰκονομάχων καὶ τῶν εἰκονολατρῶν διήρκεσε μέχρι τοῦ 842 καὶ ἐγένετο παραίτιος πλείστων κακῶν εἰς τὸ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε', ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Λέοντος, ὑπῆρξεν ἐχθρὸς τῶν εἰκονολατρῶν σφοδρότερος τοῦ πατρὸς του. Αὐτὸς ἐκλείσε πολλὰ μοναστήρια καὶ κατεδίωξε τοὺς μοναχοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐξωρίσθησαν, ἐφυλακίσθησαν, ἐδασανίσθησαν καὶ ἐθανατώθησαν. Τοσοῦτον δὲ μῖσος τότε ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ὥστε οἱ μοναχοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ὕβριστικῶς Κοπρώνυμον. Μετὰ ταῦτα ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ἡ σύζυγος τοῦ κατόπιν αὐτοκράτορος Λέοντος Δ' μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, συνεχάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τὴν ἐβδόμην καὶ τελευταίαν Οἰκουμ. σύνοδον (788), ἣτις ἐπανέφερεν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, καὶ ὥρισεν ὅπως αὐταὶ τιμῶνται μόνον, ὄχι ὁμῶς καὶ νά λατρεύωνται, διότι ἡ λατρεία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν. Μετὰ τὴν Εἰρήνην ὁμῶς ἀπηγορεύθη καὶ πάλιν ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Ἀρμενίου, ὅστις προσηνέχθη ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς εἰκονολάτρας καὶ ἐπὶ Θεοφίλου, ὅστις κατεδίωξεν αὐτοὺς καὶ ἰδίως τοὺς μοναχοὺς.

Θεοδώρα. - Μετὰ τὸν θάνατον ὁμῶς τοῦ Θεοφίλου ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἡ σεμνὴ Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον αὐτῆς υἱὸν Μιχαὴλ Γ', συνεχάλεσε νέαν σύνοδον, ἣτις ἐπεκύρωσε τὰς πράξεις τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ ἐπανέφερε τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων τῷ 842, ἀφοῦ προηγουμένως καθήρесе τὸν εἰκονομάχον πατριάρχην Ἰωάν-

νην τὸν Γραμματικὸν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐχειροτόνησε τὸν Μεθόδιον. Ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων ἐγένετο δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς, πρωτοστατοῦντος τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου, τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν (Τεσσαρακοστῆς), ἣτις ὠνομάσθη *Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας* καὶ ἐορτάζεται μέχρι σήμερον, διότι θεωρεῖται ἡμέρα ὀριστικῆς νίκης καὶ θριάμβου τῆς ὀρθῆς πίστεως κατὰ πάσης αἰρέσεως καὶ κακοδοξίας. Οὕτως κατέπαυσεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις.

Μωαμεθανισμός.

Μωάμεθ. — Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Μέκκᾳ τῆς Ἀραβίας τῷ 571 καὶ ἀνὴρ γενόμενος ἔκαμε πολλὰ ταξίδια χάριν ἐμπορίου εἰς τὴν Μέκκαν τῆς Ἀραβίας καὶ τὴν Συρίαν, ἔνθα συνεδέθη μεθ' ἐνὸς χριστιανοῦ μοναχοῦ καὶ ἐνὸς Ἰουδαίου ραββίνου, παρὰ τῶν ὁποίων ἔμαθε τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ὁ Μωάμεθ, νυμφευθεὶς μετέπειτα πλουσίαν χήραν, ἐπεδόθη εἰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ ἔκαμε νέαν θρησκείαν, κατὰ τὴν ὁποίαν «εἰς μόνον Θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ». Ὁ Μωάμεθ ἀπεκάλυψε τὴν νέαν θρησκείαν τοῦ τῷ 611 κατὰ πρῶτον εἰς τὴν σύζυγόν του καὶ τινὰς συγγενεῖς του, οἵτινες καὶ ἐπίστευσαν. Διὰ τὴν προσδῶση δὲ μεγαλύτερον κῦρος εἰς τὴν διδασκαλίαν του ἰσχυρίσθη ὅτι ἐλάμβανε διαταγὰς παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ. Ὅτε ὁμως ἐκήρυξε δημοσίᾳ ἑαυτὸν προφήτην καὶ ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ τὴν θρησκείαν του ἐχλευάσθη καὶ καταδιωχθεὶς ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς Μεδινάν. Τοῦτο συνέβη τῷ 622, ἀφ' οἴτου ἀρχίζει καὶ ἡ χρονολογία τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐκ τῆς Μεδινᾶς ἐπεχείρησε διὰ τῶν ὅπλων νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν διάδοσιν τῆς θρησκείας του καὶ διὰ τοῦτο συναθροίσας ἱκανὰς δυνάμεις ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν τῷ 630, ὅτε ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων τῶν Ἀράβων ὡς προφήτης. Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ λέγεται *Ἰσλάμ*, ἣτοι ἀφοσίωσις πρὸς τὸν Θεόν, οἱ δὲ ὀπαδοὶ του λέγονται *Μουσλίμ* ἢ *Μουσουλμᾶνοι*, ἣτοι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Θεόν, οἵτινες πρέπει νὰ πολεμῶσι πάσῃ δυνάμει πάντα μὴ παραδεχόμενον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς ἓν βιβλίον, *Κοράνιον* λεγόμενον, τὸ ὁποῖον εἶναι συλλογὴ τῶν ῥητῶν τοῦ Μωάμεθ ἀνευ συστήματός τινος καὶ χρονολογικῆς τάξεως. Τὸ Κοράνιον παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ ἐπιβάλλει τὴν προσευχὴν πεντάκις τῆς ἡμέ-

ρας, τὴν νηστείαν καθ' ἑλὴν τὴν ἡμέραν κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τὴν μετάθασιν εἰς Μέκκαν ἀπαξ τοῦλάχιστον ἐν τῷ βίῳ προσέτι ἐπιτρέπει τὴν πολυγαμίαν καὶ παραδέχεται τὸ πεπρωμένον.

Ἄραβες.—Οὗτοι ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων κατόικουν τὴν Ἀραβικὴν λεγομένην χερσόνησον καὶ ἐθεώρουν ὡς γενάρχην των τὸν Ἰσλάμ, υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἄγαρ, ἐξ οὗ καὶ Ἰσμηλιταὶ καὶ Ἀγαρινοὶ καλοῦνται. Οἱ Ἄραβες ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Ἀβραάμ τὴν κτίσιν τοῦ ἐν Μέκκᾳ ναοῦ τῆς Καάβας, τὸν ὁποῖον θεωροῦσι τὸ κυριώτατον ἐθνικὸν ἱερόν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦτο ἐκτισμένος ὁ ἱερός λίθος, τὸν ὁποῖον ἔφερον ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὡς δῶρον εἰς τὸν Ἀβραάμ. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἄραβες δὲν διέφερον πολὺ κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ. Κατόπιν ὅμως σὺν τῷ χρόνῳ ἐξετράπησαν εἰς τὴν πολυθεΐαν καὶ τὴν κτισματολατρείαν καί, ὅτε ἐνεφανίσθη ὁ Μωάμεθ, ἠσπάσθησαν τὴν θρησκείαν αὐτοῦ καὶ ἐνεφανίσθησαν ὡς Ἀραβικὸν κράτος κατὰ τὸν ἐσδομον αἰῶνα.

Ἐξάπλωσις μωαμεθανισμοῦ.—Ὁ Μωάμεθ ἰδρῶσας διὰ τοῦ ξίφους καὶ τοῦ λόγου κράτος θρησκευτικὸν καὶ πολιτικόν, τὸ Ἀραβικόν, ἤρχισε πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων, ἦτοι κατὰ τοῦ Περσικοῦ καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ (632) καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, χαλίφαι ὀνομασθέντες, ὡς διαδεχθέντες αὐτὸν ὄχι ὡς προφήτην, ἀλλ' ὡς ἄρχοντα τοῦ διὰ τῆς θρησκείας ἰδρυθέντος Ἀραβικοῦ κράτους, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον τοῦτον. Πρῶτος χαλίφης ἐγένετο ὁ πενθερὸς τοῦ Μωάμεθ Βεχίρ, ὅστις, συλλέξας τὰς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀπετέλεσε τὸ Κοράνιον καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων. Δεύτερος χαλίφης ἐγένετο ὁ Ὁμάρ (634—644), ὅστις ἐγένετο ἀληθὴς ἰδρυτὴς τῆς Ἀραβικῆς κοσμοκρατορίας, κατακτῆσας τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Περσικὸν κράτος, ἐπιβαλὼν καὶ τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν.

Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως. Ἐγγρὸν πῦρ.—Μετὰ τινὰς ἄλλους χαλίφας ἐγένετο τοιοῦτος ὁ Μωαβιᾶς, ὅστις, ἀφοῦ κατέκτησε πάσας τὰς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ χώρας, ἐπολιορκήσε διὰ μεγάλου στόλου τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (672—679), καθ' ἣν πλείστας ζημίας ἔπαθον οἱ Ἄραβες διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον ἔφευρεν ὁ ἐκ Συρίας Καλλίνικος, καὶ τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ιδιότητα νὰ

καίη και έντός τοῦ ὕδατος. Ἐνεκα τούτου ἠναγκάσθη ὁ Μωαβιᾶς νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθῃ, ἀφ' οὗ προηγουμένως υπέγραψε ταπεινωτικὴν εἰρήνην, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀνέλαβε νὰ πληρώνη κατ' ἔτος τρεῖς χιλιάδας λίτρας χρυσοῦ. (3.700.000).

Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν κατόπιν χαλιφῶν οἱ Ἄραβες κατέκτησαν τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ διαδάντες διὰ τοῦ Γιβραλτὸρ κατέκτησαν τὴν Ἰσπανίαν (705—715). Μετὰ ταῦτα ἐπὶ χαλίφου Σουλεϊμάν οἱ Ἄραβες ἐπολιόρκησαν δευτέραν φοράν τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ μεγάλων ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεω (717—718) ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου. Ἄλλὰ καὶ τὴν φοράν ταύτην ἐσώθη ἡ πόλις, διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὕγρὸν πῦρ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἐπισυμβᾶς λιμὸς καὶ λοιμὸς, προσέτι ἐκ καὶ φεβραὶ τρικυμῖαι προυξένησαν πλείστας καταστροφὰς εἰς τοὺς Ἄραβας, ὥστε ἠνάγκασαν αὐτοὺς καὶ πάλιν νὰ ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι. Μετὰ ταῦτα τὸ Ἀραβικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο χαλιφείας ἀνεξαρτήτους, τὴν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν τῆς Ἰσπανίας, ἥτις μετὰ τινα ἔτη παρήκμοσε καὶ κατελύθη ὑπὸ διαφόρων λαῶν, καθὼς καὶ ἡ τῆς Ἀσίας περιωρίσθη, ἡ δὲ τῆς Ἀφρικῆς ἀπετέλεσε ἰδίαν χαλιφείαν.

Τοῦρκοι.— Ἐκ τοῦ κατακερματισμοῦ τούτου τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους ὠφελήθη τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, διότι ἀνέκτησε πολλὰς χώρας του ἐν Μεσοποταμίᾳ, Συρίᾳ καὶ Ἀρμενίᾳ, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον χρόνον δυστυχῶς, διότι οἱ νέοι ἀναφανέντες ἐχθροὶ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι κατέλαβον ταύτας. Οἱ Τοῦρκοι, μωαμεθανοὶ καὶ οὗτοι καὶ μάλιστα φανατικοί, μετενάστευσαν τὸν 11ον αἰῶνα εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ὠξοῦ ποταμοῦ χώρας, ἐκυρίευσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ἐν ταῖς Περσικαῖς χώραις Ὀθωμανικὰ κράτη καὶ ἱδρυσαν μέγα Τουρκικὸν κράτος, οὗτινος ὁ ἡγεμὼν ἐλέγετο Σουλτᾶνος. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ ταῦτα ἐπροχώρησαν καὶ κατέκτησαν τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Αἰγαίου, τῆς Προποντίδος καὶ τῆς Βιθυνίας¹.

Τὸ Τουρκικὸν κράτος μετὰ ταῦτα, ἔνεκα τῆς διαιρέσεως εἰς μικρότερα Σουλτανᾶτα καὶ διαφόρων αἰτιῶν, παρήκμασεν καὶ τινα μάλιστα

1) Ὁ Σουλτᾶνος τὰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας τοῦ κράτους του κατέστησε φεουδαλικά (ὑποτελή) κράτη, ἅτινα ἐκυβερνῶντο κληρονομικῶς ὑπὸ τῶν συγγενῶν του. Τότε καὶ αἱ χώραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἵτινες ἐκυρίεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος, τὸ ὅποιον ἐκαλεῖτο αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πρωτεύουσής αὐτοῦ.

τῶν Σουλτανάτων κατελύθησαν, ὡς τὸ ἐν Περσίᾳ ὑπὸ τῶν Χοβαρ-
 σμίων. Τότε ἀνεφάνησαν οἱ Ὄθωμνοὶ Τούρκοι, ὁμόφυλοι τῶν Σελδζου-
 κιδῶν Τούρκων, οἵτινες καὶ αὐτοὶ κατόικουν πέραν τοῦ Ὠξοῦ ποταμοῦ.
 Ἐκ τούτων εἰς φύλαρχος, Σουλεϊμάν καλούμενος, μετὰ τῆς φυλῆς
 του, ἀνερχομένης εἰς 50 χιλιάδας ψυχῶν, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν μα-
 χηταί, μετενάστευσεν ἐντεῦθεν τοῦ Ὠξοῦ καὶ ἀνέλαβεν ὡς μισθοφόρος
 ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς Χοβαρσμίους, οἵτινες κατεῖχον τότε τὸ Περσικὸν
 κράτος. Ὅτε οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ ἐν Περσίᾳ κράτος τῶν Χοβα-
 ρεσμίων ὁ Σουλεϊμάν μετὰ τῶν ὁπαδῶν του καὶ τῶν υἱῶν του ἔφυγε
 πρὸς τὸν Εὐφράτην ποταμὸν. Ἐνῶ δὲ διέβαινον αὐτὸν ἐπνίγη, οἱ δὲ
 τέσσαρες υἱοὶ του, διαμοιρασθέντες τοὺς ὁπαδοὺς, ἐζήτησαν ἐδῶ καὶ
 ἐκεῖ εἰς μωαμεθανοὺς ἡγεμόνας ὑπηρεσίαν ὡς μισθοφόροι. Καὶ οἱ μὲν
 τρεῖς ἄγνωστον τί ἀπέγειναν, ὁ Ἐρτογλοῦλ ὅμως μετέβη εἰς τὸν Σουλ-
 τάνον τοῦ Ἰκονίου καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπειδὴ δὲ
 ἐδοθήθησε τὸν Σουλτάνον ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν
 Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου πολέμους του, ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπη-
 ρεσιῶν του μικρὰν τινα χώραν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βιθυνίᾳ, οὐχὶ μακρὰν τῆς
 Προύσσης. Ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄχανοδος μετὰ
 ταῦτα Ὄθωμανικοῦ κράτους, συρρεόντων εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν περίξ πολ-
 λῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἀρνησιθρήσκων. Τὸν Ἐρτογλοῦλ ἀποθα-
 νόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ὄθωμάν ἢ Ὄσμάν, ὅστις ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ
 τοῦ Σουλτάνου ἐπισήμως διὰ διπλώματος ὑποτελῆς ἀρχῶν καὶ ἠῤῥησε
 τὸ κράτος του, ἀφαιρέσας ἐκ τῆς Βιθυνίας διὰ ληστρικῶν μαχῶν
 φρουρία καὶ ἑλληνικὰς κωμοπόλεις. Ὅτε δὲ κατελύθη τὸ Σουλτανάτον
 τοῦ Ἰκονίου ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Ὄθωμάν ἢ Ὄσμάν ἐκηρύχθη ἀνε-
 ξάρτητος καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντων Ὄθωμανῶν
 ἢ Ὄσμανιδῶν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ὄθωμάν ἐκυρίευσεν τὴν Προῦσαν, τὴν
 ὁποίαν ἔκαμε καὶ πρωτεύουσαν (1326) καὶ ἔπειτα ὁ υἱὸς του Οὐρχάν,
 ὅστις συνέστησε τὸ τάγμα τῶν Γεννιτσάρων, κατέλαβεν ἄλλην τὴν Βιθυ-
 νίαν μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Σηστὸν καὶ τὴν Καλλι-
 πολιν. Μετὰ τοῦτον ὁ υἱὸς του Μουράτ Α΄. κατέλαβε τὴν Διδυμότειχον,
 τὴν Ἀδριανούπολιν, ἣν ἔκαμε πρωτεύουσιν, τὴν Φιλιππούπολιν καὶ
 ἔλας τὰς πόλεις τῆς βορείου Θράκης καὶ ἔπειτα τὴν Κρόϊον τῆς
 Ἀλβανίας, ἔκαμε πόρον ὑποτελῆ τὴν Σερβίαν καὶ κατέλαβε τὴν Σό-
 φιαν, πόλιν ἑλληνικὴν, πρὸς τὰ ὄρια τῆς Βουλγαρίας. Μετὰ ταῦτα,
 ἀφοῦ ὑπέταξε μικρὰ τινα Σελδζουκιδικὰ τουρκικὰ κράτη τῆς Μικρᾶς

Ἀσίας, ἅτινα εἶχον συνασπισθῆ ἑναντίον του καὶ τὴν Βουλγαρίαν, ἣν ἔκαμεν Ὀθωμανικὴν ἐπαρχίαν (1388), ἐφονεύθη ἐν Κοσσυφοπέδιῳ ὑπὸ τολμηροῦ τινος Σέρβου ἐν τῇ μάχῃ (1389), ἣν ἔκαμεν κατὰ τῶν Σέρβων, Ἀλβανῶν, Βοσνίων, Οὐγγρων καὶ Πολωνῶν ἡνωμένων. Μετὰ τὸν Μουράτ Σουλτάνος ἐγένετο ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ, ὅστις διὰ τὴν ὀρμητικότητά του ὠνομάσθη κεραυνός. Οὗτος, ἀφοῦ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὸ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κράτος τῆς Καραμανίας, ἐπέστρεψεν εἰς Εὐρώπην καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Μετὰ ταῦτα ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἀφοῦ ὑποχρέωσε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ζ' νὰ πληρώσῃ φόρον καὶ νὰ κτίσῃ ἐν τῇ πόλει τέμενος (τζαμίον). Ἐπειτα κατέλαβεν ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀσίας μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ ὄλην σχεδὸν τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἐπολιόρκησε δευτέραν φοράν τὴν Κωνσταντινούπολιν (1400).

Ταμερλᾶνος.—Τότε ἀνεφάνη ὁ Ταμερλᾶνος, ἀρχηγὸς τῶν Μογγόλων, ὅστις, ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐπροχώρησε εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα ἀνατρέψῃ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ὁ Βαγιαζήτ ἀμέσως ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔσπευσε κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἀντιπάλου του, Ταμερλάνου. Ἀλλὰ, μάχης γενομένης παρὰ τὴν Ἀγκυραν, ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπέθανεν. Ὁ Ταμερλᾶνος, ἀφοῦ ἐτιμώρησε τὸν Βαγιαζήτ καὶ ἀπεκατέστησε πάλιν τοὺς ὑπὸ τούτου ἐκβληθέντας Τούρκους ἡγεμόνας, ἔσπευτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν πολλῶν υἱῶν του περὶ τῆς διαδοχῆς, ὅστις διήρκεσε 10 ἔτη καὶ ἐπέφερε παροδικὴν διάλυσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τέλος ἐγένετο Σουλτάνος ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ κατέβαλε τοὺς ἀδελφούς του, ἀλλ' οὐδὲν σπουδαίον ἔπραξεν. Μετὰ τοῦτον ἐγένετο Σουλτάνος ὁ υἱὸς του Μουράτ Β' ὅστις, ἀφοῦ ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνεπιτυχῶς, ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονικίην παρὰ τῶν Ἑνετῶν καὶ τὰ Ἰωάννινα παρὰ τῶν Φράγκων. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐπολέμησε πρὸς τὸν στρατηγὸν Οὐνάδην, ὃν ἔστειλεν ὁ Πάπας Εὐγένιος Δ', τῇ παρακλήσει τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η', ἔκαμε μετ' αὐτοῦ δεκαετῆ εἰρήνην καὶ παρέδωκε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν δεκατετραετῆ υἱόν του Μωάμεθ Β', ὅστις καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1453.

Βούλγαροι. Ἐκχριστιανισμός.

Οἱ Βούλγαροι, βάρβαρος καὶ νομαδικὸς λαός, Τουρανικῆς καταγωγῆς, ἐκ τῶν παρὰ τὸν Βόλγαν χωρῶν, ἐν αἷς κατῴκουν, πολλάκις εἰσέβαλον ἠνωμένοι μετὰ τῶν Οὐνῶν εἰς τὰς ἐντεσθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας. Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δὲ προὐχώρησαν (559) μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διελθόντες τὸ Μέγα τείχος διὰ τῶν ρηγμάτων, ἅτινα εἶχον ἀνοίξει οἱ τότε γινόμενοι σεισμοί, ἀλλ' ἐξεδιώχθησαν οἰκτρῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας. Ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ τοῦ τετάρτου (668 — 685) ἐπετρέπη εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν ἐντεσθεν τοῦ Δουνάβεως χώραν (Κάτω Μοισίαν) μετὰ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἥτις κατεκείτο ὑπὸ Σλαύων καὶ ἥτις ἔκτοτε ὠνομάσθη Βουλγαρία, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ νὰ ἐμποδίζωσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀβάρων, εἰς οὓς ἐπὶ τινὰ χρόνον εἶχον ὑποταχθῆ, καὶ τῶν Σλαύων. Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν Σλαύων ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεσλαύσθησαν καὶ ἐλησμόνησαν τὴν Τουρανικὴν γλῶσσάν των καὶ προσέλαβον τὴν Σλαυικὴν. Ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ τοῦ Ε' ἤρχισαν νὰ κάμνωσιν ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Θράκην, ἀλλ' ὁ Κωνσταντίνος κατενίκησε τούτους καὶ ἐταπείνωσεν τόσο, ὥστε ἐσπευσαν νὰ κάμωσιν εἰρήνην, δῶσαντες καὶ ὁμήρους πρὸς διατήρησιν αὐτῆς. Μετὰ τινὰ δὲ χρόνον παραβάντες τὴν εἰρήνην ὑπέστησαν πανωλεθρίαν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ ἀπέθανεν ἐξ ἀνθρακος ἐν μέσῳ τῶν πρὸς αὐτοὺς πολέμων. Μετὰ ταῦτα οἱ Βούλγαροι ἀνέκυψαν ἐκ τῆς ταπεινώσεως καὶ ὑπὸ τὸν νέον ἡγεμόνα αὐτῶν τὸν Κρομμον κατέστησαν ἐπικίνδυνοι. Τότε ὁ Νικηφόρος (811) ὑπερβὰς τὸν Αἴμον ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτῶν καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἐνίκησεν. Ἄλλ' εἰς τινὰ μάχην ἐφονεύθη ἥρωικῶς μαχόμενος. Ὁ Κρομμος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου καὶ κατ' ἔθιμον βαρβαρώτατον μετεχειρίζετο τὸ κρανίον ὡς ποτήριον, ἐξ οὗ ἔπινε τὸν οἶνον, δι' οὗ ἐμεθύσκετο ἐν τοῖς συμποσίοις. Μετὰ ταῦτα οἱ Βούλγαροι ὑπερβάντες τὸν Αἴμον ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ προὐχώρησαν λεηλατοῦντες καὶ τὰ πάντα καταστρέφοντες πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἣν καὶ ἐπολιόρκησαν, καὶ συγχρόνως ἐπροχώρησαν καὶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εὐτυχῶς ὁμως ἐγένετο αὐτοκράτωρ τότε, παραιτηθέντων τῶν ἄλλων Σταυράκου καὶ Μιχαῆλ Α'. ὁ ἰκανώ-

τατος στρατηγός Λέων ὁ Ἀρμένιος, ὅστις, ἀφοῦ παρεσκευάσθη καλῶς, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Κρούμμου τῷ 814. Ἐπιπεσὼν δὲ ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν Μεσημβρίαν τῆς Θράκης ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν, ὥστε ὀλίγοιτο: μόνον Βούλγαροι ἐσώθησαν μετὰ τοῦ Κρούμμου, ὅστις μεθ' ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης του. Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ 70 περίπου ἔτη δὲν ἔκαμον οὐδεμίαν ἐπιδρομὴν, τὸ δὲ ὄνομα τῆς Μεσημβρίας προϋξέει εἰς αὐτοὺς φρίκην.

Ἐκχριστιανισμός. — Οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τοῦ 814 μέχρι τοῦ 893, ἔτε ἤρξατο νέος Βουλγαρικὸς πόλεμος, εἰρήνευσαν πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος καὶ εἶχον ἀλλάξει ὅπως τὸν πρότερον βάρβαρον ληστρικὸν βίον. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πρῶτιστα ἡ προσέλευσις αὐτῶν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἡ γενομένη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, ἐπιβασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Γ'. Οἱ Βούλγαροι ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν παρὰ δύο Ἑλλήνων μοναχῶν, Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐκ Θεσσαλονίκης καταγομένων. Οἱ δύο οὗτοι μοναχοὶ ἀπὸ θρησκευτικοῦ ζήλου κινούμενοι ἔμαθον τὴν Σλαυικὴν γλῶσσαν καὶ μετέβησαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν Χριστιανικὴν πίστιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, τοὺς ἐντυθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουναβέως κατοικοῦντας. Προσέτι δὲ μετέφρασαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Σλαυικὴν (Σλαβωνικὴν) γλῶσσαν καὶ ἐσημάτισαν καὶ ἀλφάβητον τῆς γλώσσης ταύτης ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ, τὸ καλούμενον Κυριλλικόν, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίλλου, τοῦ ἐποίου κάμνουσι χρῆσιν πάντες σήμερον οἱ ὀρθόδοξοι Σλαυικοὶ λαοί. Οὕτως οἱ δύο οὗτοι μοναχοὶ διέδωκαν τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ, ἀλλὰ εἰς τὴν μεγαλυτέραν διάδοσιν αὐτοῦ συνετέλεσεν ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Βόγορις ὅστις, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Φωτίου βαπτισθεὶς, ὠνομάσθη Μιχαὴλ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναδόχου του Μιχαὴλ Γ'. βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Βούλγαροι, γενόμενοι Χριστιανοί, ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ βιοτεχνικὰ ἔργα, οἱ δὲ ἡγεμόνες καὶ εὐπατρίδαι νὰ σπουδάζωσι καὶ γράμματα Ἑλληνικά: καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Συμεῶν ἐπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ Ἑλληνικά γράμματα. Ἀλλὰ χάριν τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων ἐδόθη ἀφορμὴ καὶ ἤρχισαν νέοι πόλεμοι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, οἵτινες κατόπιν ἐγένοντο κατακτητικοί. Τὸν πόλεμον ἤρχισεν αὐτὸς ὁ Συμεῶν, ὅτε διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Βλαδίμηρον, τῷ 893, ὅστις διήρκεσεν μετὰ μικρῶν διαλειμμάτων ἐπὶ 36 ἔτη. Ὁ πόλεμος οὗτος, καθ' ὃν πολλὰ δεινὰ ἐπα-

θον οἱ Ἕλληνας καὶ πολλὰς ἡττας ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Συμεῶν καὶ κατὰ τὸν ὅποιον αἱ Βουλγαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐξετάθησαν καθ' ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ κράτους μέχρι τῆς Πελοποννήσου, ἠπειλήθη δὲ καὶ αὕτη ἡ Κωνσταντινούπολις (919), διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Λέοντος ς'. (887—912) καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι τοῦ 929, ὅτε ἀπέθανεν ὁ φοβερός Συμεῶν.

Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Β'. (964—969) κατὰ παρακίνησιν αὐτοῦ, αἱ Ρῶσοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Σβιατοσλαβον εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέλαβον πλείστον μέρος αὐτῆς πρὸς τιμωρίαν. Ἀλλὰ κατόπιν ὁ Σβιατοσλαβος ἀπὸ σύμμαχος τοῦ Νικηφόρου ἔγινε πολέμιος καὶ παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς πλεονεξίας ἤθελε νὰ προσαρτήσῃ τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ Ρωσικὸν κράτος. Τότε ὁ Νικηφόρος ἠτοιμάσθη νὰ πολεμήσῃ, ἀλλὰ δὲν προέλαβε καὶ τὸν πόλεμον τοῦτον ἔκαμιν ὁ διάδοχός τοῦ Ἰωάννης Α'. ὁ Τσιμισκῆς (969—976). Οὗτος, ἐπελθὼν ταχὺς καὶ ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῶν Ρώσων καὶ Βουλγάρων, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ κυριωτάτου φρουρίου τῆς Πραισθαύας κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ ἠχμαλώτισε πολλοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βόριν. Μετὰ ταῦτα ὤρμησε κατὰ τῆς Σιλιστρίας, ἐνθα εὐρίσκετο καὶ ὁ Σβιατοσλαβος καὶ μετὰ πεισματώδη μάχην ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν Σβιατοσλαβον καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ τῆς Βουλγαρίας. Μετὰ ταῦτα ὁ Τσιμισκῆς ἀποστείλας εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τοὺς δύο ἡγεμονόπαιδας Ρωμανὸν καὶ Βόριν. κατέλυσεν τὴν Βουλγαρικὴν μοναρχίαν καὶ μετέβαλε τὴν Βουλγαρίαν εἰς Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν, διαιρέσας αὐτὴν εἰς ἑπτὰ τοπαρχίας, εἰς ἃς διώρισε ἰθαγενεῖς τοπάρχας, καλουμένους Βοεβόδας Σλαυσίτι.

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ Βασίλειος Β'. ὁ ἐπονομασθεὶς Βουλγαροκτόνος, εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Οὗτος κατὰ πρῶτον ἐπολέμησε πρὸς τὸν στασιάζοντα στρατάρχην τῆς Ἀνατολῆς Βάρδαν τὸν Σκληρόν, τὸν ὅποιον καὶ κατέβαλε μετὰ τριετῆ ἀγῶνα καὶ ἔπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν Βουλγάρων. Οὗτοι ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἐρίδων καὶ στάσεων τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου, ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνακηρύξαντες ἡγεμόνα τὸν Σιμούηλ, υἱὸν τοῦ Βοεβόδα Σισμάν, κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπειτα εἰσέβαλον εἰς τὴν κυρίως

Ἑλλάδα καὶ προὔχρησαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου φονεύοντες καὶ λεηλατοῦντες.

Ὁ Βασίλειος ἀπαλλαγεὶς τοῦ Βάρδα ἔστρεψε τὴν προσοχὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐπιτεθέμενος πανταχοῦ καὶ αὐτὸς καὶ διὰ τῶν ἰκανωτάτων στρατηγῶν του ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, διότι ὁ πόλεμος διεξήγετο καθ' ἕλας τὰς χώρας, τὰς μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν. Ὅτε δὲ οἱ Βούλγαροι τῷ 995 εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ Βασίλειος ἐπεμφε κατ' αὐτῶν τὸν περίφημον στρατηγόν του Νικηφόρον Οὐρανόν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σαμουήλ ἀνῆρχετο ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Νικηφόρος προχωρῶν ἔφθασεν εἰς τὴν Φθιώτιδα, ἐνθα εὔρε τοὺς Βουλγάρους ἐστρατοπεδευμένους ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σπερχεῖου ποταμοῦ, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχε πλημμυρῆσει, ἕνεκα ραγδαιοτάτων βροχῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐθεώρουν διὰ τοῦτο ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἔτε ἐπῆλθε νύξ ἐκοιμήθησαν. Ὁ Νικηφόρος ὁμως, κατορθώσας νὰ εὔρη πόρον τινα, διέβη τὸν Σπερχεῖον καὶ ἐπιπεσὼν αἰφνιδίως περὶ τὸ μεσονύκτιον κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων κατέκοψεν αὐτοὺς τῷ 996. Μόλις ὀλίγιστοι ἐσώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ υἱὸς του, οἵτινες εἶχον κρυβῆ, ὡς λέγουσι, μεταξὺ τῶν πτωμάτων.

Μετὰ ταῦτα ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων περιωρίσθη ἐν Μακεδονίᾳ, Ἀλβανίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Βουλγαρίᾳ, ἐν ταῖς ὁποῖαις πολλά μάχαι ἐγένοντο, ἀποβάσαι τὸ πλεῖστον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ πολλὰ φρούρια κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν ἔτει δὲ 1014 ὁ Σαμουήλ ὀδηγῶν 15,000 Βουλγάρων ἐκκλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ θέσιν Κλειδίον, ἀλλ' αὐτὸς μὲν κατώρθωσε νὰ φύγη ἔφιππος, ὅλος ὁμως ὁ στρατὸς του ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου. Τότε, ὡς λέγεται, ὁ Βασίλειος ἐκδικούμενος τὴν ὀμότητα καὶ θηριωδίαν τῶν Βουλγάρων ἀπετύφλωσεν αὐτούς, ἀφῆσας ἕνα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν μονόφθαλμον καὶ τοῦτον, ἕνα χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγός. Οὕτως ἔχοντας ἔστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸν Σαμουήλ, ὅστις ἐλιποθύμησεν, ἅμα εἶδεν αὐτούς, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέθανεν. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαμουήλ Γαβριήλ ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν Βασίλειον, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη τὴν ὑποταγὴν, θέ-

λων νά καταλύσῃ ὅλοσχερῶς τὸ Βουλγαρικὸν κράτος. Οὕτως ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον μέχρι τῆς καταλήψεως ἑλων τῶν χωρῶν, τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (1019), καὶ ἔκαμε τὴν Βουλγαρίαν ἐπαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διοικουμένην ὑπὸ διοικητῶν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποστελλομένων.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βασίλειος, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, διήλθε διὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα ἐπεσκέφθη τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Παρθενῶνα, ὃν εἶχον μεταβάλει εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου, καὶ ἀνέθηκε πολὺτιμα ἀναθήματα. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὠνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ Βουλγαροκτόνος. Ἐν ἔτει δὲ 1025 ἐτελεύτησε, ἄγων τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Σταυροφορίαι.

Αἰτία. — Σταυροφορίαι ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἔκαμον πολυπληθεῖς Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων τόπων ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατακτητῶν. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀνήγειρε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως πολλοὶ Χριστιανοί, χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς των, ἀπεδήμουν εἰς τοὺς Ἁγίους τόπους, ἔνθα ἐνεφανίσθη, ἐδίδαξε καὶ ἐσταυρώθη ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Αἱ ἀποδημίαι αὗται ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλῆμ ὑπὸ τῶν Ἀραβῶν κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα. Ἄλλ', ἀφ' οὗτου ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος, οἱ προσκυνηταὶ ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν. Ταῦτα μανθάνοντες οἱ ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανοὶ παρὰ τῶν ἐπιστρεφόντων ἐκ τῶν Ἀγίων τόπων ἠγανάκτουν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν κατακτητῶν. Κατὰ τὸ 1093 δὲ προσκυνητὴς τις μοναχὸς Πέτρος, ἐκ Γαλλίας, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Ἱερουσαλῆμ, παρουσιάσθη εἰς τὸν τότε Πάπαν Οὐρβανὸν Β'. καὶ διηγήθη τὰ βάσανα, ἅτινα ὑφίσταντο οἱ Χριστιανοὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Πάπας ἀπέστειλεν αὐτὸν ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἵνα παρασκευάσῃ τὸν λαὸν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων τόπων. Κατόπιν δὲ τῆ 1095 ὁ Πάπας ἐκάλεσεν ἐν Κλερμών τῆς Γαλλίας ἐκκλησιαστικὰν συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέστησαν χιλιάδες κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς ὁποίους ἐνεθούσιασε δι' ὠραίου λόγου καὶ ἔκαμε νὰ ὀρ-

κισθῶσιν ὅπως μεταδῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον καὶ ὡς σημεῖον τοῦ κοινοῦ συνασπισμοῦ προσέγραψαν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἐρυθρὸν σταυρὸν, ἐξ οὗ καὶ σταυροφόροι ὠνομάσθησαν.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1096 πολυπληθῆ ἀκόντακτα στίφη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μοναχοῦ Πέτρου, τοῦ ἱππότη τοῦ Γάλλου Βαλτέρου καὶ διαφόρων μοναχῶν, ἐκίνησαν διευθυνόμενα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν διέπραξαν τσαυάτας ἀσεβεῖς καὶ μικρὰς πράξεις, ὥστε κατεστράφησαν τὰ πλεῖστα ὑπὸ τῶν Οὐγγρων καὶ Βουλγάρων, διὰ τῆς χώρας τῶν ὁποίων διήρχοντο· τὰ δὲ λοιπὰ, ἀφοῦ διήλθον τὸν Βόσπορον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Νικαίας, κατεστράφησαν ὑπὸ ἐπιπεσόντων κατ' αὐτῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διάφοροι ἡγεμόνες καὶ μεγιστάνες τῆς Εὐρώπης ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ἀγίων τόπων. Οὗτοι διαβάντες τὸν Βόσπορον ἐστενοχώρησαν τὸν Σουλτάνον τῆς Νικαίας, νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τὸν Ἀλέξιον Α'. Κομνηνόν, (ὅπερ καὶ ἐγένετο) καὶ ἐκεῖθεν ἐβίβισαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣν καὶ ἐκυρίευσαν καὶ ἔκκμον πρωτεύουσάν τοῦ ἱδρυθέντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ βασιλείου. Μετὰ ταῦτα (1156 — 1194) αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν Κορράδος Γ'. καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ'. ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διότι ἠπειλεῖτο ἡ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τῆς Ἀσσυρίας, ἀλλὰ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐπέστρεψαν ἀδόξως εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τινὰ ἔτη, ὅτε ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος ἐγένετο κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ (1187), ὁ Φρειδερίκος Βαρβαρόσας, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὁ Φίλιππος Β'. βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ Ριχάρδος ὁ Λεοντόθυμος, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Σαλαδίνου, ἀλλ' ὁ μὲν Βαρβαρόσας, ἀφοῦ κατέλαβε τὸ Ἰκόνιον διαδαίνων ποταμὸν τινὰ τῆς Κιλικίας ἐπὶ νύκτι, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ὁ Ριχάρδος παραμείνας κατώρθωσε νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν Σαλαδῖνον συνθήκην, δι' ἧς ἐπετρέπετο ἡ ἐλευθέρως προσέλευσις τῶν προσκυνητῶν εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον.

Τετάρτη σταυροφορία. Ἔλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων. — Κατὰ τὸ 1195 ἐγένετο αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Ἀλέξιος Γ'. ἐκθρονισθέντος καὶ τυφλωθέντος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαακίου Ἀγγέλου. Τῇ δὲ 1203 Γάλλοι, Ἴταλοι καὶ Γερμανοὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βονιφατίου, μαρκίωνος ἐκ Σαβοΐας, καὶ τοῦ Βαλδουίνου, κόμητος τῆς Φλάνδρας, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσωσι τετάρτην σταυροφορίαν. Ὁ τότε δόγης (δοῦξ) τῆς Ἑνετίας, ὁ γηραιός,

ἀλλὰ πανούργος καὶ φιλόδοξος Δάνδολος, ἀνέλαβεν ἐπὶ πληρωμῇ νὰ μεταρέρῃ δι' ἐνετικῶν πλοίων τοὺς σταυροφόρους εἰς τὴν Παλαιστίνην. Τότε παρουσιάσθη ἐνώπιόν των ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθροισθέντος Ἰσαακίου, καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ βοηθήσωσι τὸν πατέρα του πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου· ὑποσχέθη δὲ νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς διὰ χρημάτων καὶ στρατοῦ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ.

Οἱ σταυροφόροι πεισθέντες εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλεξίου ἔπλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (1203), παρ' ὄχλας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Πάπα Ἰννοκετίου Γ', καὶ προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Χαλκηδὸνα, ἀπέναντι τῆς πόλεως. Ἐπειτα διέρρηξαν τὴν ἄλυσιν, τὴν φράσσουσαν τὴν εἰσοδὸν τοῦ Κερατίου κόλπου, κατέλαβον τὸν Γαλατᾶν καὶ τὸ Πέραν καὶ ἔφθασαν πρὸ τῶν τειχῶν. Μετὰ ταῦτα ἔκαμον ἀπὸ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς γενικὴν ἔφοδον, ἀλλ' αὕτη ἀπέτυχεν. Ὁ δεῖλος ὅμως Ἀλέξιος Γ', χωρὶς κἄν νὰ ἀντισταθῇ, ἐδραπέτευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καταλιπὼν εἰς τὴν τύχην των καὶ πόλιν καὶ λαὸν καὶ γυναῖκα. Μόνος ὁ γαμβρὸς του Θεόδωρος Λάσκαρις προσέβαλεν ἀπὸ ξηρᾶς τοὺς σταυροφόρους, ἀλλὰ στερούμενος στρατοῦ καὶ στόλου οὐδὲν κατώρθωσεν. Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξίου Δ', ὅστις, μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς πρὸς τοὺς σταυροφόρους ὑποσχέσεις του, ἐπίεσε τὸν λαὸν καὶ ἐπώλησε τὰ ἐν τοῖς ναεῖς ἱερὰ σκευῆ, ἵνα ἐξοικονομήσῃ τὸ ποσόν· οἱ δὲ σταυροφόροι μείναντες μέχρι τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ διάφορα πράττοντες κατέστησαν μισητοί. Ἔνεκα τούτων ὠργίσθη ὁ λαὸς καὶ καθήρεσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ Ἀλέξιον καὶ ἀνεβίβασεν ἐπίσημόν τινα πολίτην τὸν Νικόλαον Καναβόν. Ἀλλὰ τότε φαῦλος τις καὶ πανούργος ἀνὴρ ὁ Ἀλέξιος Μούρζουφλος ἐφρόνευσε διὰ δόλου τὸν Καναβόν καὶ τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ ἐγένετο βασιλεὺς. Μετ' ὀλίγον δέ, ἀποθανόντος τοῦ Ἰσαακίου ἐκ τῆς λύπης του, ὁ Ἀλέξιος Ε' ὁ Μούρζουφλος ἔκαμε διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς σταυροφόρους περὶ εἰρήνης, ἀλλὰ ματαίως. Οὗτοι παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἐκδικήσεως, τοῦ θρησκευτικοῦ μίσους καὶ τῆς πλεονεξίας ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκαμον λοιπὸν ἔφοδον, ἀλλ' αὕτη ἀπέτυχεν. Μετὰ ταύτην ἐπεχείρησαν καὶ ἄλλην ἔφοδον, καθ' ἣν κατέλαβον τὴν πόλιν. Κατὰ ταύτην ὁ Ἀλέξιος Ε' δειλιάσας ἐδραπέτευσεν καὶ ὁ λαὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, ὅστις οὐδὲν κατώρθωσεν, διότι οἱ σταυροφόροι εἶχον ἤδη γίνεαι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ σταυροφόροι διασπαρέντες

ἀνά τὴν καιομένην πόλιν διέπραξαν φοβερὰς ὀμότητας ἐν αὐτῇ, σφαγὰς, αἰχμαλωσίας, ἀτιμίας, βεβηλώσεις ἱερῶν ναῶν καὶ πλεῖστα ἄλλα, καταισχύνοντα τὴν ἰδιότητα τῶν διαπραξάντων αὐτὰ ὡς Χριστιανῶν καὶ μάλιστα ἵπποτῶν Σταυροφόρων. Τότε διηρπάγησαν καὶ πλεῖστα μνημεῖα τέχνης, μετενεχθέντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς Βενετίαν.

Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. — Οἱ Φράγκοι (οἱ Βενετοὶ ἢ Ἐνετοὶ καὶ Σταυροφόροι Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως) ἀφ' ἑκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν (1024) καὶ διένειμον πρὸς ἀλλήλους πλοῦσια λάφυρα, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν Ἀνατολῇ Φραγκικὸν κράτος, περιλαμβάνον ἕλας τὰς χώρας, αἱ ὅποιαὶ τότε ἀπετέλουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Διὰ τοῦτο διένειμον τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὡς ἑξῆς, ἔχοντες σκοπὸν νὰ καταλάβωσιν ὕστερον καὶ τὰς λοιπὰς χώρας εἰρηνικῶς ἢ καὶ διὰ τῶν ἔπλων. Ὁ Βαλδουῖνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβε τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας ὡς ἰδίαν κτῆσιν. Ὁ Βονιφάτιος ἔλαβε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπερπεριελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην. Οἱ Βενετοὶ ἢ Ἐνετοὶ ἔλαβον τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου, τὰς νήσους τοῦ Ἴονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν Πελοπόννησον. Προσέτι ἔλαβον καὶ μεγάλην συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς αὐτοτελῆ Βενετικὴν ἀποικίαν, βραδύτερρον δὲ ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφάτιου τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ. Ἐλαβον δὲ ἀκόμη οἱ Ἐνετοὶ τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγηται ἐξ αὐτῶν ὁ Πατριάρχης καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης, μὴ ἀναγνωριζόμενος ἐννοεῖται ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ὁ Πατριάρχης ἐφυγεν Νίκαιαν.

Φεουδαλικὸν σύστημα. — Ὁ Βονεφάτιος ὀρμώμενος ἐκ Θεσσαλονίκης νὰ καταλάβῃ τὰς χώρας, αἵτινες ἔλαχον εἰς αὐτόν, ἑκυρίευσεν ἅλην τὴν χώραν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν ἀμαχητεὶ καὶ διένειμεν τὰς πόλεις καὶ τὰς χώρας εἰς τοὺς συναγωνιστάς του ὡς φέουδα, τιμάρια. Ἐπειτα προὐχώρησε καὶ ἐγένετο κύριος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον νέα στίφη Γάλλων καὶ Βουργουνίδων ὑπὸ τὸν Γάλλον Σαμπλίτην ἀπεβιδάσθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐνωθέντα μετὰ τὸν Γοδοφρέδον Βιλλεαρδουῖνον, ἰδρυσαν τὴν ἡγεμονίαν, φέουδον, τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μωρέως, τῆς ὁποίας ἡγεμῶν ἐγένετο ὁ Σαμπλίτης, τοῦ Μιχαὴλ Α'. Κομνηνοῦ ἀναγκασθέντος νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἄρταν. Μετὰ

δὲ τὴν ἀναχώρησιν τούτου ἢ ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς τὸν Βιλλεαρδουίνον, ὅστις ἐπεξέτεινε ταύτην καὶ διένειμεν αὐτὴν εἰς δώδεκα φέουδα, ἅτινα ἀνήκον κληρονομικῶς εἰς τὸν οἶκον Βιλλεαρδουίνου.

Βραδύτερον οἱ Ἐνετοὶ ἐπέχειρησαν νὰ καταλάβωσι τὰς χώρας, αἷτινες ἔλαχον εἰς αὐτούς. Κατέλαβον δὲ τὸ Δυρράχιον, τὴν Κέρκυραν, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν Κρήτην μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, καὶ τέλος προέβησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ Ἐνετοί, διὰ νὰ ἀποφύγωσι τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μεγάλας δαπάνας, ἐπέτρεψαν εἰς Ἐνετοὺς εὖπα τριέας καὶ κατέλαβον τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Οὕτως αἱ νῆσοι αὐταὶ ἀπετέλεσαν ἴδια φέουδα, ὑποκείμενα εἰς τὸ φέουδον τῆς Νάξου. Βραδύτερον ἐγένοντο καὶ ἕτερα φέουδα, ὡς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ζῶντος τοῦ Βονιφατίου, καὶ ἐν Φωκίδι τὸ τῶν Σαλῶνων (Ἀμφίσσης).

Οὕτως ἡ Ἰδρυθεῖσα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χώρᾳ Λατινικῇ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς φέουδα (ἡγεμονίας, δουκᾶτά, κομητίας), κατὰ τὰς φραγκικὰς τοῦ μεσαίωνος ἰδέας καὶ συνηθείας καὶ νόμους, ὅπερ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔκαμιν αὐτὴν ἀσθενῆ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μὲν διότι, ἔνεκα τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος, ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεγνωρίζετο μόνον ψιλῶ ὀνόματι ὡς τοιοῦτος, ὑποχρεουμένων τῶν διαφόρων ἡγεμόνων νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτὸν ἀπλῶς στρατιωτικὴν συνδρομὴν καὶ ταύτην ἐν ὀρισμένῃ περιόδῳ τοῦ ἔτους. Πρὸς δὲ οἱ ὑπήκοοι τοῦ κράτους Ἕλληγες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους ἡγεμόνας αὐτῶν καὶ οὐδεμίαν παρεῖχον εἰς αὐτούς δύναμιν ὕλικὴν ἢ ἠθικὴν. Ἐξωτερικῶς δὲ διότι περιεστοιχίζετο ὑπὸ ἐχθρικῶν κρατῶν, ἐν Εὐρώπῃ μὲν ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου· ἐν Ἀσίᾳ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Νικαίας, διότι οἱ Φράγκοι διαμοιρασθέντες πρὸς ἀλλήλους τὰς Ἑλληνικὰς χώρας δὲν κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσιν αὐτάς ὅλας.

Τὸ νέον Ἑλληνικὸν κράτος

Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.— Ἀπόγονοί τινες τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου κατώρθωσαν νὰ ἰδρῦσωσι κράτη ἀνεξάρτητα τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ. Τοιαῦτα ἦσαν ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τὸ Δεσποτᾶιον τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις (1204 — 1222), ὅστις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ αὐτῆς, διαπεραιωθεὶς μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἐπισήμων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας, ἣτις ἐθεωρεῖτο ὡς συνέχεια τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, διότι ὁ Λάσκαρις εἶχεν ἤδη ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Θ. Λάσκαρις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῆς Σμύρνης μετὰ τῶν εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν παρακειμένων νήσων, καὶ μεσογειῶς μέχρι τῆς Λυδίας καὶ τῆς Φρυγίας, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτεινεν αὐτὸ πρὸς τὸν Εὐξείνιον πόντον μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Ἐσωτερικῶς δὲ διωργάνωσεν αὐτὸ τόσον καλῶς καὶ ἔκαμε τόσον ἰσχυρόν, ὥστε αἱ μετὰ ταῦτα ἐκστρατεῖαι τῶν Φράγκων, αἱ γενόμεναι ἐπὶ Βαλδουίνου Α' καὶ τοῦ Ἐρρίκου πρὸς κατάλυσιν τῶν χωρῶν, τῶν ἀποτελουσῶν αὐτὸ, ἀπέτυχον. Μετὰ τὸν Θ. Λάσκαριν ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ γαμβρὸς του Ἰωάννης Βατάσης (1222 — 1254) ἀνὴρ συνετὸς καὶ γενναῖος, ἐπιμεληθεὶς τελεσφόρως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῆς χώρας. Οὗτος ἐνίκησε τοὺς Φράγκους ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ κατέλαβεν ὄχυρὰ χωρία, κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν. Κατόπιν συμμαχήσας μετὰ τῶν Βουλγάρων προχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὅποιαν θὰ ἐκυρίευσεν, ἂν δὲν ἀνεφύοντο ξίριδες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Μετὰ ταῦτα ὁ Βατάσης ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίχῃ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου καὶ νικῆσας αὐτὸν ἠνάγκασεν νὰ παραιτηθῆ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος καὶ νὰ ἀρχῆ ἐν Θεσσαλονίχῃ ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ, φέρων τὸν τίτλον τοῦ δεσπότη. Μετὰ τὸν Βατάσην ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς του Θεόδωρος Β'. Λάσκαρις (1254—1258) καὶ μετὰ τοῦτον ἀποθανόντα ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Ἰωάννης Λάσκαρις, οὗτος ἐγένετο ἐπίτροπος καὶ συμβασιλεὺς ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατελύθη τὸ Φραγκικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ Αὐτοκρατορία Τραπεζοῦντος.—Ὁ Ἀλέξιος Α'. Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἔδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤρξεν ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν μέχρι τοῦ 1466, ὅτε κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφονεύθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαυὶδ Κομνηνός μεθ' ἑλθῆς τῆς οἰκογενείας του.

Τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπειροῦ.—Τὸ Δεσποτᾶτον τοῦτο ἔδρυσεν ὁ

Μιχαήλ Α΄. Ἄγγελος, ὁ καὶ Κομνηνὸς λεγόμενος, (ἐξάδελφος τοῦ Ἰσακίου Β΄ καὶ Ἀλεξίου Γ΄), τὸ ὁποῖον ἐξέτεινε εἰς τὴν Ἡπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Δυτικὴν Θεσσαλίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν, ἐπὶ ὀλίγον δὲ καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου διάδοχος ἐγένετο ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς του Θεόδωρος, ὅστις κατὰ πρῶτον κατέλαβε μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ ἔπειτα κατέλυσεν ἔριστικῶς τὸ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ Φραγκικὸν κράτος καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του πρὸς τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἀνηγόρευσε ἐαυτὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐστέφη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ Ἑλληγνος ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ. Μετὰ ταῦτα, ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐνικήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη, τὸ δὲ κράτος του διελύθη, διότι πολλὰ μέρη αὐτοῦ ἐκ τῆς Θράκης μετὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐκ τῆς Μακεδονίας κατέλαβον οἱ Βούλγαροι, τὰ δὲ λοιπὰ κατέλαβον οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου. Οὕτω τὸ μέγα Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπέρου περιωρίσθη μόνον α΄) εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, συγκειμένην ἀπλῶς ἐκ χωρῶν τινων τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Μανουήλ, νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἐπὶ Ἰωάννου Ἀγγέλου (μῖου τοῦ Θεοδώρου καὶ διαδόχου τοῦ Μανουήλ), ὁ Ἰωάννης Βατάσης ἔκαμε Δεσποτᾶτον (1246) ὑποτελές, ὡς εἶδομεν· καὶ β΄) εἰς τὸ νέον Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπέρου ὑπὸ Μιχαήλ Β΄, ἀνεψιὸν τοῦ Θεοδώρου, περιλαμβάνον μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, τὸ ὁποῖον διετηρήθη μέχρι τοῦ 1334, ὅτε προσηρτήθη εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Μιχαήλ Η΄ ὁ Παλαιολόγος, ὁ ἐπίτροπος καὶ συμβασιλεὺς τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου τοῦ Λασκάρως, κατήγετο ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν καὶ ἦτο δεξιώτατος στρατηγός. Οὗτος, καταπατήσας τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου Ἰωάννου Λασκάρως, περιεβλήθη τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, καὶ διὰ μὲν τοῦ στρατηγοῦ του Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἐταπείνωσε τὸν δεσπότην τῆς Ἠπέρου Μιχαήλ Β΄, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος μεταβάς εἰς τὴν Θράκην ἐκυρίευσεν τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις καὶ οὕτω περιώρισε τὸν Φραγκικὸν κράτος εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Προτιθέμενος δὲ κατόπιν νὰ ἐπιτεθῆ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διὰ νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ Μιχαήλ Β΄ καὶ τῶν

Βουλγάρων ἔστειλεν εἰς τὴν Θράκην τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ μικρᾶς δυνάμεως. Ὁ Στρατηγόπουλος μεταβάς εἰς τὴν Θράκην ἔφθασεν εἰς τὴν Σηλυβρίαν, ἔνθα ἔμαθε παρὰ πολλῶν Ἑλλήνων, ἐλθόντων ἐκεῖ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως, ὅτι ἡ πόλις ἦτο ἔρημος στρατιωτῶν, διότι οἱ Φράγκοι εἶχον ἐκστρατεύσει εἰς τὴν πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένην Δαφνούντα. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε ἦλθε πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί, συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ, εἰσήγαγεν ἐκ καιρῷ νυκτὸς διὰ τινος ὑπογείου εισόδου πενήκοντα ἄνδρας, οἵτινες ἤνοιξαν τὰς πλησίον τοῦ στρατοῦ κειμένας πύλας. Οὕτως ὁ στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔθηκε πῦρ πρὸς ἐκφοδισμόν τῶν Φράγκων καὶ ἰδίως τῶν κατὰ τὴν ὄραν ἐκείνην ἐπιστρεφόντων ἐκ τῆς ἐκστρατείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Βαλδουῖνος. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη (26 Ἰουλίου 1261) εὐχερῶς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐδέχοντο τὸν Στρατηγόπουλον ἐν εὐφημίαις καὶ πολλοὶ τῶν Λατίνων ἐφρονεύθησαν. Ὁ Βαλδουῖνος ἦτο ἀκόμη ἐπὶ τοῦ πτόλου καὶ μόλις ἔμαθε τὰ συμβάδαντα ἔφυγεν ἐπ' αὐτοῦ μετ' ἄλλων Φράγκων μεγιστάνων εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ἔνθα, ζητῶν εἰς μάτην ἐπικουρίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπέθανεν (1272). Ὁ Παλαιολόγος λαβὼν τὴν ἀπροσδόκητον εὐχάριστον εἰδησιν τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπορεύθη εἰς αὐτὴν καὶ μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας, ἦτοι τὴν 15ην Αὐγούστου 1261, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν πανηγυρικῶς. Οὕτως ἠνωρθώθη τὸ πρὸ 57 ἐτῶν καταλυθὲν Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος (1261—1282) εἰσελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν τῇ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, παραγκωνίσας τελείως τὸν Ἰωάννην Λάσκαριν. Ὁ Παλαιολόγος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὸ κράτος τῶν τὴν προτέραν αὐτοῦ ζωὴν καὶ δόξαν. Τότε τὸ Βυζαντινὸν κράτος περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, ὀλίγας νήσους καὶ τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν κτήσεις. Τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κατεῖχον οἱ Φράγκοι, Ἐνετοί, τὸ Δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου καὶ πολλὰ τῆς Ἀσίας οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι. Πρὸς τοῦτοις μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐπιέζετο οὐχὶ μόνον ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἄλλου Σλαβικῆς κράτους, τοῦ Σερβικοῦ. Ἀλλά, ἐνῶ ὁ Μιχαὴλ Ἡ' Παλαιολόγος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀντιτάσσηται κατὰ τοιούτων πολεμίων, ἐξετέθη εἰς

μέγαν κίνδυνον καὶ ἐκ μέρους ἄλλου φοβεροῦ ἐχθροῦ ἀπὸ Δυσμῶν προ-
ερχομένου. Ὁ κίνδυνος οὗτος προήρχето ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως
τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ'. τοῦ Καρόλου. Οὗτος ἠτοιμάζετο νὰ ἐκ-
στρατεύσῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἀνακτήσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ
θρόνου δικαιώματα τοῦ Βαλδουίνου, ἅτινα εἶχεν ἀγοράσει. Ὁ κίνδυνος
οὗτος ἐφάνη τόσον μέγας εἰς τὸν Μιχαὴλ Η', ὥστε πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ
διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Πάπα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς
Ἐκκλησίας, ἐλπίζων οὕτως, ὅτι θὰ ἡσυχάσῃ τὸν Κάρολον, οὕτινος δμως
ἡ ἐκστρατεία κατόπιν ἐματαιώθη, ἕνεκα ἐπαναστάσεως καὶ τῆς σφαγῆς
πολλῶν Γάλλων ἐν Σικελίᾳ. Ἔστειλεν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λυὼν
τῆς Γαλλίας συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον (1274) καὶ παρεδέχθη τὴν προσθή-
κην εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, «ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ
ἐκ τοῦ Υἱοῦ» καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας.
Ἀλλὰ τὴν πράξιν ταύτην ὅχι μόνον δὲν ἐδέχθη ὁ λαός, ἀλλὰ τοῦναν-
τίον, ἐξεγερθεὶς κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατριάρχου Βέκκου, ἐματαίωσεν.
Τοσοῦτον δὲ ἐμίσησε τὸν Μιχαὴλ ἕνεκα τούτου, ὥστε καὶ μετὰ τὸν θά-
νατόν του 1282 δὲν ἤξιώσεν αὐτὸν τῆς συνήθους βασιλικῆς ταφῆς.

Ἀλλά, καθ' ὃν χρόνον ἀπεσοβεῖτο ὁ ἀπὸ Δυσμῶν κίνδυνος, ἕτερος
ἔμελλε ν' ἀναφανῆ καὶ μεγάλη πολεμικὴ δύναμις ἐδημιουργεῖτο, μέλ-
λουσα μετὰ 170 ἔτη περίπου νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὀριστικὴν καταστροφὴν
τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἡ νέα αὕτη πολεμία τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύ-
αμις ἦτο τὸ νέον Ὀθωμανικὸν Κράτος.

Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὸν Μιχαὴλ Η' αὐτοκράτωρ ἐγένετο ὁ υἱὸς του Ἀνδρόνικος
Β'. (1282—1327), ὅστις ἀπέρριψε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Λυὼν Συνόδου.
Μετὰ ταῦτα, ἵνα ἀποκρούσῃ τοὺς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐμφανισθέντας Ὀθω-
μανούς, ἐκάλεσεν ἐπὶ μισθῷ ἕξ Ἴσπανίας τοὺς Καταλανούς. οἷτινες,
ἀντὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐλήστευσαν τοὺς Ἕλληνας καὶ
διασπαρέντες κατέλαβον τὴν Καλλιόπολιν. Ἐπειτα λαβόντες οὗτοι καὶ
Τούρκους μισθοφόρους εἰσέβαλον λεηλατοῦντες τὴν Θράκην, τὴν Μακε-
δονίαν, τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, ὁπόθεν μετὰ τινα ἔτη, ἕνεκα
τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ δοχονοιῶν, ἐξεδιώχθησαν. Ἐκτὸς τούτων ὁ Σέρ-
βος βασιλεὺς Στέφανος Β' ὁ Νεμανιδῆς, καταλαβὼν μέγα μέρος τῆς Μα-

κεδονίας, ἔκαμε πρωτεύουσαν τὰ Σκόπια καί, γαμβρός ἐπ' ἀδελφῇ γενόμενος τοῦ Ἀνδρόνικου, κατώρθωσεν ἕως ἔλαι αἱ ἀρπαγεῖσαι ἑλληνικαὶ χῶραι ἀναγνωρισθῶσιν ὡς προῖξ. Ἐν τῇ μεταξύ δ' Ἀνδρόνικος Β', ἀφοῦ ἔκαμε συμβασιλέα τὸν ἑγγονόν του Ἀνδρόνικον Γ', (τοῦ υἱοῦ του Μιχαήλ προώρως ἀποθανόντος) περιήλθεν εἰς ἔριδας καὶ ἔνεκα τούτων τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο. Καὶ ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἦρχεν ὁ Ἀνδρόνικος Β', ἐν δὲ τῇ Ἀδριανουπόλει ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ὅστις καὶ τελευταῖον ὑπερίσχυσε (1328) καὶ ἠνάγκασε τὸν πάππον του ν' ἀπέλθῃ εἰς μοναστήριον, ἔνθα ἀπέθανεν (1332). Ὅτε ἕμως διήρκουν αἱ ἔριδες αὗται οἱ Ὀθωμανοὶ κατέλαβον τὴν Προῦσαν καὶ ἔπειτα ἔλθον τὴν Βιθυνίαν μέχρι τοῦ Βοσπόρου, χωρὶς ὁ Ἀνδρόνικος Γ'. νὰ δυνηθῇ νὰ κάμῃ τι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρόνικου Γ' ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἔνεκα τοῦ υἱοῦ του Ἰωάννης Ε'. οὗτος ἐγένετο ἐπίτροπος ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός. Οὗτος φιλονικήσας μετὰ τῆς Βασιλομήτορος Ἀννης, ἀνεκλήρυσεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ τῆς Θράκης καὶ ἤρχισε πρὸς τὸν Ἰωάννην Ε' ἐμφύλιον πόλεμον, καθ' ὃν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Οὐρχάν, εἰς ὃν εἶχε δώσει τὴν δεκατριετῆ κόρην του, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διαμοίρασε τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε'. Ἀλλὰ καὶ πάλιν αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἔριδες ἐξηκολούθησαν ἔνεκα τῶν ὁποίων ὁ Ἰωάν. Κατακουζηνός ἐζήτησε καὶ πάλιν τὴν βοήθειαν τοῦ Οὐρχάν. Οὗτος ἔσπευσε τότε καὶ κατέλαβε τὴν Σηστόν καὶ τὴν Καλλιόπολιν, χωρὶς νὰ δώσῃ αὐτὰς εἰς τὸν Κατακουζηνόν, ὅστις ἀπογοητευθεὶς ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον (1356) καὶ οὕτως ἔμεινε μόνος ὁ Ἰωάννης Ε'. Ἐπὶ τούτου καὶ ἐπὶ Μουράτ Α', ἀποθανόντος τοῦ Οὐρχάν, οἱ Ὀθωμανοὶ κατέλαβον τὸ Διδυμότειχον, τὴν Ἀδριανούπολιν, ἣν ἔκαμον πρωτεύουσαν, τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πάσας τὰς πόλεις τῆς βορείου Θράκης. Τότε ὁ Ἰωάννης Ε' μετέβη εἰς τὰς ἀλλὰς τῆς Εὐρώπης καὶ ἐζήτησε βοήθειαν, ἀλλὰ ἐπανήλθεν ἄπρακτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνεκα τούτου ἀπελπισθεὶς ἔκαμεν (1370) ἐξευτελιστικὴν εἰρήνην μετὰ τὸν Μουράτ ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν ἑτησίως φόρον ὑποτελείας. Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ Α' εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ κατέλαβε τὴν Κρόϊαν, ἔκαμε φόρου ὑποτελὴ τὴν Σερβίαν, κατέλαβε τὴν Σόφιαν καὶ μετέβη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκείθεν, ἀφοῦ κατέβαλε τοὺς συνασπιθέντας κατ' αὐτοῦ Σελτζουκίδας Τούρκους, ἐπέστρεψεν εἰς Εὐρώπην, ἔνθα τῷ 1286 κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ προχωρήσας μέχρι τοῦ Δουνάβεως, ἔκαμε

φόρου υποτελή (1386) τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν μετὰ ταῦτα ἐπα-
ναστατήσασαν (1388) διέλυσε καὶ ἔκαμε Ὀθωμανικὴν ἐπαρχίαν. /

Ἡ τοιαύτη καταπληκτικὴ πρόδος τοῦ Μουράτ Α΄ ἠνάγκασε τοὺς
Σέρβους, Κροάτας, Βοσνίους, Βλάχους, Πολωνοὺς, Οὐγγρους καὶ Ἀλβα-
νοὺς νὰ ἐνωθῶσι καὶ νὰ ἐστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Μουράτ Α΄. Ἀλλὰ ὁ
συνηνωμένος οὗτος στρατὸς ἐνίκηθη ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κοσσυφοπεδίου,
(1389) ἐν ἣ ἐφονεύθη καὶ ὁ Μουράτ Α΄. Τὸν Μουράτ Α΄ διεδέχθη ὁ
Βογιαζήτ, ὅστις ἠνάγκασε τὸν Ἰωάννην Ε΄ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν
τὴν ὄχυρὴν Φιλαδέλφειαν τῆς Ἀσίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Παλαιολόγου, ὁ υἱὸς τοῦ
Μανουὴλ, ὅστις ἦτο ἐν Προύσῃ ὡς ὕμνηρος, ἐδραπέτευσε καὶ ἦλθεν εἰς
τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν. Ὁ Βογιαζήτ, μα-
θὼν τοῦτο, ὠργίσθη καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Μανουὴλ νὰ ἐδρεύῃ ἐν
Κωνσταντινουπόλει Ὀθωμανὸς δικαστής, ἵνα λύῃ τὰς μεταξὺ τῶν
Ὀθωμανῶν διαφορὰς καὶ νὰ κτισθῇ τέμενος (τζαμίον). Ἐπειδὴ δὲ ὁ
Μανουὴλ ἠρνήθη ταῦτα, ὁ Βογιαζήτ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν
ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη διαρκῶς διὰ στρατοῦ ἐπιτηρητικοῦ καὶ αὐτὸς μετέβη καὶ
κατέβαλε τὸ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κράτος τῆς Καραμανίας. Ἐκείθεν ἐπέ-
στρεψε καὶ ἔκαμε φόρου υποτελή τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας καὶ ἐπρο-
χώρει πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν. Τοῦτο ἠνάγκασε πολλοὺς Εὐρωπαίους,
Γάλλους καὶ Γερμανοὺς, ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμούνδρον
νὰ ἐστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Βογιαζήτ, ἀλλὰ παρὰ τὴν Νικόπολιν οὗτος
κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ οὕτω τὸ ὄνομα τῶν Ὀθωμανῶν ἐνέπνεε πλέον
τὸν τρόμον. Μετὰ ταῦτα ὁ Βογιαζήτ ἐστράφη κατὰ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως, μεταβαλὼν τὸν ἀποκλεισμὸν εἰς πολιορκίαν. Τότε ὁ Μανουὴλ
Παλαιολόγος, ἀναδείξας ὡς συμβασιλέα του τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην Ζ΄,
ὃν ἐπροστάτευεν ὁ Βογιαζήτ, καὶ ἀφήσας τὴν οἰκογένειάν του ἐν Πελο-
ποννήσῃ, μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Βογιαζήτ
ἀνεγνώρισε τότε τὸν Ἰωάννην Ζ΄ ὡς αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἠνάγκασεν
αὐτὸν νὰ συναινέσῃ νὰ ἰδρεύῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει δικαστής Ὀθω-
μανὸς καὶ νὰ κτισθῇ τέμενος. Μετὰ δύο δὲ ἔτη μεταβαλὼν γνώμην ὁ
Βογιαζήτ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ἰωάννου Ζ΄ νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Κων-
σταντινουπόλεως καί, ἐπειδὴ οὗτος ἠρνήθη, ἐπολιόρκησεν αὐτὴν τῷ
1480. Τότε εὐτυχῶς μετεδλήθησαν τὰ πράγματα. Οἱ Μογγόλοι ὑπὸ
τὸν Ταμερλάνον εἰσήλασαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπεχείρησαν
ν' ἀνατρέψωσι τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Τοῦτο μαθὼν ὁ Βογιαζήτ

ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔσπευσε κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἐχθροῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν παρὰ τὴν Ἄγκυραν γενομένην μάχην κατενικήθη καὶ ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, ὅστις, ἀφοῦ κατέστρεψε τὰ πάντα ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Μανουήλ μαθὼν ταῦτα ἐν Εὐρώπῃ ἔσπευσε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ, ἀφοῦ ἐξώρισε τὸν Ἰωάννην Ζ' εἰς Ἀθῆνον, κατήργησε τὸ δικαστήριον καὶ κατέλυσε τὸ τέμενος τῶν Ὁθωμανῶν. Μετὰ ταῦτα ἔζησεν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ διαδόχου τοῦ Βογιαζήτ, Μωάμεθ Α'.

Μετὰ ταῦτα, ἀποθανόντος τοῦ Μανουήλ, ἐγένετο διάδοχος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννης Η', τοῦ δὲ Μωάμεθ Α' ὁ υἱὸς τοῦ Μουράτ Β'. Ὁ Ἰωάννης Η' διὰ τὴν ζήτησιν ἐν εἰρήνῃ πρὸς τὸν Μουράτ Β' παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις ἐκτὸς τῶν Δέρκων καὶ τῆς Μεσημβρίας.

Δεσποτᾶτον Πελοποννήσου.— Ὅτε διήρκει ἡ εἰρήνη οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου Η' τοῦ Παλαιολόγου, Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος, κατάρθωσαν νὰ κατακτήσωσι πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ἰδρύσωσι Δεσποτᾶτον. Τὸ Δεσποτᾶτον τοῦτο περιελάμβανε ἕλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης, Ναυπλίου καὶ Ἄργους, αἵτινες κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Ὁ Ἰωάννης Η', προελέπων τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Ὁθωμανῶν, ἠθέλησε νὰ ὤφελθη ἐκ τῆς προσκαίρου ἐκείνης εἰρήνης. Διὰ τοῦτο μετέβη μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία γενομένην Σύνοδον (1439) καὶ παρεδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Πάπα περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως θὰ στείλωσι βοήθειαν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τῆς ἐνώσεως καὶ δὲν ἐδέχθη ταύτην, ἐκινδύνευσε δὲ νὰ γίνῃ καὶ σχίσμα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ μεταξὺ τῶν ἐνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν καλουμένων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῶν ἡγεμόνων σταλεῖσα βοήθεια εἰς οὐδὲν ὠφέλησεν. Διότι ὁ ἀποσταλεὶς, τῇ προτροπῇ τοῦ Πάπα, στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Λασδιλάν Γ' καὶ τὸν στρατηγὸν Οὐνιάδην, κατενικήθη παρὰ τὴν Βάρναν ὑπὸ τοῦ Μουράτ Β' (1444). Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Μουράτ Β' εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέστησε τὸ Δεσποτᾶτον αὐτῆς φόρου ὑπατελῆς, ὅπερ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὡς δεσπότης τοῦ Μίσθρα, ἐκυβέρνηα. Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ Β' ἐξεστράτευσε τῷ 1450 εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὅπου

ἀπὸ τετραετίας εἶχεν ἐξεγερθῆ ἕτερος πρόμαχος τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Γεώργιος Σκενδέρμπεης.

Γ. Σκενδέρμπεης.— Ὁ Γ. Καστριώτης, ὁ ἐπονομαζόμενος Σκενδέρμπεης, ἦτο εἰς ἓκ τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς περὶ τὴν Κρόϊαν Ἀλβανικῆς χώρας. Ὁ Ἰ. Καστριώτης ὑποχρεωθεὶς ἀπὸ τοῦ 1410 παρέδωκεν ἄλλεπαλλήλως τοὺς υἱοὺς του εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς δμήρους. Οἱ νέοι οὗτοι ἀνατραφέντες ἐν τῷ μωαμεθανισμῷ κατετάχθησαν εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν στρατόν. Ἀλλὰ καλύτερος ὄλων ἀνεδείχθη ὁ Γεώργιος Καστριώτης, ὅστις ἦτο ὠραιότατος καὶ δεξιότατος εἰς τὰ πολεμικά. Ἐνεκα τῶν προτερημάτων του τούτων καὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων, ἐνῶ ἦτο εἰκοσαετῆς ἀκόμη, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μουράτ Α' ἀρχηγὸς 5000 ἰππέων καὶ χάριν τιμῆς ἐπωνομάσθη Ἰσκεντέρ-μπεης ἦτοι Ἀλέξανδρος ἡγεμῶν.

Ἀλλὰ ὁ Γ. Σκενδέρμπεης, ὅσον καὶ ἂν ἠγαπάτο ὑπὸ τοῦ Μουράτ Β', δὲν ἐλησμόνει ποτὲ τὴν πατρίδα του καὶ τὴν θρησκείαν του. Διὰ τοῦτο, ὅτε παρευρέθη εἰς τινα μάχην (1433) κατὰ τῶν Οὐγγρων ἠτύμωλόγησε μετὰ 400 Ἀλβανῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ οὕτω συνετέλεσε εἰς τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην. Τότε μετὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Ὀθωμανῶν ἦτο καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Μουράτ Β', ὅστις ἔφερε τὴν σουλτανικὴν σφραγίδα. Ὁ Σκενδέρμπεης μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας ἠνάγκασεν τὸν γραμματέα νὰ ὑπογράψῃ Διάταγμα (φερμάνιον), διὰ τοῦ ὁποίου διωρίζετο ἡγεμῶν τῆς Κροΐας. Ἐπειτα φονεύσας τὸν γραμματέα μετέβη μετὰ τῶν ὁπαδῶν του εἰς τὴν Κροΐαν, ἐνθα τὸν ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς καὶ ὠνόμασαν αὐτὸν σωτήρα τῆς πατρίδος των.

Ὁ Γ. Καστριώτης, γενόμενος ἡγεμῶν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τὸ χριστιανικὸν ὄνομα Γεώργιος, ὠχύρωσε τὴν Κροΐαν καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐγένετο κύριος ὄχι μόνον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἠπείρου. Κατὰ τούτου ἐξεστράτευσεν ὁ Μουράτ Β' πρώτην φοράν (1450), ἀλλ' ἀπεκρούσθη μετὰ μεγάλης ζημίας καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας τῷ 1451. Τούτου διάδοχος ἐγένετο ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Β'. νεαρῶτατος τὴν ἡλικίαν, 21 ἐτῶν, μεγαλεπήβολος φιλόδοξος, ἀλλ' ἰταμὸς τὸν χαρακτῆρα.

Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η'. μὴ ἀφήσαντες υἱόν, ἐγένετο αὐτοκράτωρ (1449) ὁ νεώτε-

ρος αδελφός του Κωνσταντίνος ΙΑ'. τέως δεσπότης ἐν Πελοποννήσῳ, ἀφήσας τὸ Δεσποτάτον εἰς τοὺς δύο ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον. Ὁ Κωνσταντίνος ΙΑ'. ἦτο δραστήριος, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ μεγαλόψυχος, βλέπων δὲ τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπέλει τὸ κράτος του, ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ φρούρια καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τροφᾶς καὶ ἔστειλε νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῶν χριστιανῶν Ἑγεμόνων τῆς Εὐρώπης.

Τότε Σουλτᾶνος ἦτο ὁ Μωᾶμεθ Β'. ὅστις ἐσκέφθη νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχε πολλοὺς πολέμους πρὸς διαφόρους ἄλλους λαούς, διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τὸν Κωνσταντίνον. Ἐπειτα ὅμως, ὅτε ἐτελείωσαν οὗτοι, ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζηται, ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κτίσας καὶ φρούριον ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Βοσπόρου. Ἐπὶ τοῦ φρουρίου τούτου ἐτοποθέτησε πολλὰ τηλεβόλα καὶ μάλιστα ἐν μέγιστον, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσεν Οὐγγρός τις, Ὀρβᾶν καλούμενος, καὶ τὸ ὁποῖον μόλις πενήτηντα ζεῦγῃ βοῶν καὶ τριακόσιοι ἄνδρες ἠδυνήθησαν νὰ μεταφέρωσιν ἐν διαστήματι δύο μηνῶν ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς τὸ φρούριον. Ἐνεκα τούτου ἤρχισαν νὰ συγκρούωνται οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Τούρκους, ὁπότε ἐφονεύοντο πολλοὶ καὶ πρὸ πάντων Ἕλληνες. Τότε ὁ Κωνσταντίνος εἰδοποίησε τὸν Σουλτᾶνον, ὅτι ἔκλεισε τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ δύναται νὰ πράξῃ ὅ,τι θέλει, ἀφοῦ ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον. Ὁ Μωᾶμεθ ὅμως, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ εἰς ταῦτα, ἐφόνευσε τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπως ἐτοιμασθῇ, ἀφήσας φρουρὰν νὰ φυλάττῃ τὰ φρούρια. Τὸν Ἀπρίλιον δὲ τοῦ 1453 ἦλθε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ 260,000 ἀνδρῶν καὶ 400 περίπου πλοίων. Ὁ Κωνσταντίνος εἶχε ζητήσει παρὰ πολλῶν χριστιανῶν Ἑγεμόνων βοήθειαν, ἀλλὰ δυστυχῶς παρ' ὀλιγίστων ἔλαβε τοιαύτην, ἥτοι 13 Ἑνετικὰ πλοῖα καὶ 200 ἄνδρας ὑπὸ τὸν καρδινάλιον Ἰσίδωρον καὶ 400 ἄνδρας καὶ δύο πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἰουστινιάνην. Τότε ἐγένετο ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τοῦ τείχους ἀπὸ τῆς ξηρᾶς διὰ τῆς ἐκπυροσοκροτήσεως τῶν πολλῶν τηλεβόλων καὶ ἰδίως τοῦ μεγίστου, τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς διερράγη καὶ ἐφόνευσε καὶ τὸν κατασκευαστὴν αὐτοῦ.

Ἡ προσβολὴ αὕτη ἀπέτυχε, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τετειχισμένη μὲ διπλᾶ φρούρια. Ὁ Μωᾶμεθ, βλέπων τότε, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς μόνον, κατάρθωσε νὰ μεταφέρῃ 72 περίπου πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οὕτως ἐπολιόρκησεν αὐτὴν καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐπὶ ἑβδομάδας διήρκεσεν ἡ

πολιορκία αὐτη, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι οὐδὲν κατώρθωσαν, διότι τὰ κρημνιζόμενα τείχη ἐπιδιωροῦντο τάχιστα καὶ αἱ ὑπόνομοι, ἄς ἔκαμνον οἱ Τοῦρκοι, ἀνετινάσσοντο δι' ἀνθυπονόμων. Τότε ὁ Μωάμεθ προέτεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ν' ἀφήσῃ τὴν πόλιν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἣ ὅπου ἀλλαχοῦ ἤθελεν, ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, ἂν καὶ εἶχεν 7 χιλιάδας μόνον στρατιώτας καὶ 26 πλοῖα, ἀπέρριψεν τὴν πρότασιν εἰπὼν· «μὲ ἀλλοπίστους δὲν συνθηκολογῶ». Ἔνεκα τούτου ὁ Μωάμεθ ὠργίσθη καὶ ἀπεφάσισε γενικὴν ἐφοδὸν τῇ 26 Μαΐου, ὑποσχεθεὶς πολλὰ δῶρα εἰς τοὺς στρατιώτας του. Τοῦτο μαθὼν ὁ Κωνσταντῖνος παρὰ τοῦ μεγάλου Βεζύρου τοῦ Μωάμεθ, φίλου πολὺ τοῦ Κωνσταντῖνου, ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζηται καί, προσκαλέσας πάντας στρατιωτικούς καὶ πολιτικούς, προέτρεψεν αὐτοὺς ν' ἀντιστῶσι γενναίως εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἀγῶνα. Ἐπειτα δέ, ἀφοῦ μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοῦ Σοφίας, ἔνθα ἐκοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ ἀνάκτορά του, ἔνθα ἐζήτησε συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων του, ἐπορεύθη εἰς τὰ τείχη, ὅπως ἀγωνισθῇ τὸν τελευταῖον ἀγῶνα. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον, δοθέντος τοῦ συνθήματος, ὄρμησαν οἱ ἐχθροὶ μετὰ τυμπάνων, σαλπύγων καὶ ἀγρίων φωνῶν προσπαθοῦντες ν' ἀναβῶσι διὰ κλιμάκων ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν γενναίως ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Μωάμεθ διέταξε καὶ ἄλλην ἐφοδὸν, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχεν· ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλην, ὅτε δυστυχῶς, πληγῶθεις ὁ ἀρχηγὸς Ἰουστινιάνης καὶ δειλιάσας, ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν του παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ Κωνσταντῖνου. Τὸν Ἰουστινιάνην ἐμμήθησαν καὶ οἱ στρατιῶται του καὶ οὕτως ἐπῆλθεν ἀταξία τις εἰς τὸν στρατόν. Τοῦτο ἀντιληφθεὶς ὁ Μωάμεθ διέταξε νέαν ἐφοδὸν, κατὰ τὴν ὁποίαν πολλοὶ Τοῦρκοι ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὅμως πάλιν κατεκρημνίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μετὰ τσαύτης γενναιότητος, μερικοὶ Τοῦρκοι εὐρόντες δυστυχῶς μικρὰν θύραν τοῦ φρουρίου ἀνοικτὴν εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ προσέλαβον ἐκ τῶν γῶτων τοὺς περὶ τὸν Κωνσταντῖνον· ἔπειτα εἰσῆλθον καὶ ἄλλοι διὰ τῶν τειχῶν καὶ τοιουτοτρόπως ἐπληρώθη Τούρκων ἡ Κωνσταντινοῦπολις.

Τότε ἐγένετο φοβερὸς ἀγῶν. Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἐμάχοντο λυσσῶδως. Ὁ δὲ ἀτυχὴς Κωνσταντῖνος, μὴ γνωρίζων τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων, ἐξηκολούθει νὰ μάχεται γενναίως. Ὅτε ὅμως εἶδεν, ὅτι περιεκυκλώθη, ὄρμησεν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν φονεύων καὶ κατακόπτων

γρους ἠδύνατο. Ἐπειτα δὲ ἀπομείνας μόνος του σχεδὸν καὶ φοβηθεὶς μὴ συλληφθῆ ζῶν ἐφώνησε: «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς χριστιανὸς νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου;». Μόλις ὁμως εἶπε ταῦτα, σφαῖρα ἐχθροῦ ἐκύπησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον, ἄλλη δὲ εἰς τὰ νῶτα καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν νεκρὸν ἐν ἡλικίᾳ 49 ἐτῶν. Μετὰ ταῦτα οἱ ἐχθροὶ διασκορπισθέντες εἰς τὴν πόλιν ἤρχισαν ν' ἀρπάζωσιν ὅ,τι εὕρισκον, νὰ σφάζωσι καὶ πλείστα ἀνοσιουργήματα νὰ πράττωσιν. Ἡ λεηλασία καὶ ἡ σφαγὴ διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ θέαμα ἦτο φρικῶδες. Οὕτως ἐκυριεύθη ἡ Κωνσταντινούπολις τῇ 29 Μαΐου 1453, ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος Τρίτῃ, καὶ ὁ Μωάμεθ ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς ἡμισελήνου ἐπὶ τῶν τείχων αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα, κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ, ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου ἡ μὲν κεφαλὴ ἐκκοπεῖσα προσηλώθη ἐπὶ στήλης, τὸ δὲ σῶμα ἐδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρὸς ταφήν.

Μετὰ τινα ἔτη ὁ Μωάμεθ Β' κατέλυσε τὸ ἐν Πελοποννήσῳ Δεσποτᾶτον τοῦ Θωμᾶ καὶ Δημητρίου (1458), τὸ Φραγκικὸν δουκάτον Ἀθηνῶν (1461) καὶ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας (1463) καὶ ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Εὐβοίαν, τὴν Χίον καὶ τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου (ἐκτὸς τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου) καὶ τὴν Λέσβον ἀπὸ τῶν Γενοατῶν. Οὕτω πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος ἔλατ αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος, ἐκτὸς τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν νήσων (Ἰονίων νήσων, Κρήτης καὶ Κύπρου) καὶ τινων παραλίων πόλεων τῆς Πελοποννήσου (Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Μονεμβασίας καὶ Ναυπλίου, ἀκόμη δὲ καὶ Ἄργους) καὶ τῆς Ρόδου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ ἰππῶται Ἰωαννῖται καὶ τὴν ὁποίαν μάτην ἐπεχείρησεν ὁ Μωάμεθ νὰ κυριεύσῃ.

Ἀναγέννησις ἐν τῇ Δύσει.

Δόγιοι ἄνδρες — Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ, ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ 1453 καὶ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθεν εἰς τὴν Δυτικὴν-Εὐρώπην ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Πρὸς τούτοις ἐπεδιάχθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τῶν ἱεροκρατικῶν δοξασιῶν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἡ χειραφέτησις τῆς σκέψεως τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τῶν ἐπικρατουσῶν προλήψεων

καὶ δεισιδαιμονιῶν καὶ ἐν γένει ἡ καθόλου πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου. Τὴν ἀναγέννησιν ταύτην προεκάλεσαν Ἕλληνες λόγιοι καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ ἰδίως μετὰ ταύτην. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι μὴ ὑποφέροντες τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ μετέδωκαν εἰς τὰς χώρας ταύτας τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐκίνησαν τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον ἐπέδρασεν πολὺ κατὰ τοὺς νέους χρόνους. Εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπέδρασαν καὶ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις καὶ ταξίδια εἰς μεμακροσμένας χώρας καὶ αἱ γενόμεναι φυσικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ ἔρευναι καὶ αἱ περὶ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος θριαμβεύσασαι ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι. Ἐκ τῶν ἐφευρέσεων σπουδαϊότεραι εἶναι ἡ πυξίς, ἡ πυρῖτις καὶ ἡ τυπογραφία.

Ἀνακάλυψις. — Αἱ Ἰνδῖαι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦσαν ἡ πλουσιωτάτη χώρα τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ ἡ μεταφορὰ τῶν προϊόντων αὐτῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ἦτο πολὺ δύσκολος, ἔνεκα τῶν διαφόρων κατακτητῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας νὰ μεταφέρονται τὰ προϊόντα ἀνενοχλήτως καὶ κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιαύτην ὁδὸν εὔρον οἱ Πορτογάλλοι, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἀνεκάλυψαν τῷ 1418 τὰς νήσους Μαδέραν, Καναρίους, Ἀζόρας, τὸ Πράσινον ἀκρωτήριο καὶ τὴν Νέαν Γουίνεαν καὶ τὸ 1486 τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Κατὰ δὲ τὸ 1496 ἔτος ὁ Βάσκος Δεγάμας, ἐκπλεύσας ἐκ Λισσαβῶνος μετὰ 4 πλοίων καὶ περιπλεύσας τὴν Ἀφρικὴν, ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλκούτας. Οὕτως εὐρέθη ἡ θαλασσία ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἔκτοτε μεταφέρονται τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὅτε οἱ Πορτογάλλοι ἔπλεον εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐκ Γενούης τῆς Ἰταλίας λαβὼν τρία πλοῖα, 120 ἄνδρας καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα παρὰ τῆς Ἰσαβέλλας, βασιλίσσης τῆς Ἰσπανίας, ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Πάλου πρὸς δυσμὰς, τῇ 21 Ἰουλίου 1492, εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν. Μετὰ πλοῦν δὲ δύο μηνῶν καὶ πλεόν, καθ' ὃν πλείστους κινδύνους διέτρεξεν, ἀνεκάλυψε τὴν νῆσον Γουαναχάν (12 Ὀκτωβρίου 1492), ἣν ὠνόμασεν νῆσον τοῦ Σωτῆρος, τὴν Κούβαν καὶ Αἴτην καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1493 ἐπεξήρησε καὶ δεύτερον ταξίδιον, καθ' ὃ ἀνεκάλυψε τὰς Μιζρὸς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ταμαϊκὴν. Κατὰ δὲ τὸ τρίτον ταξίδιον 1499

ἔπλευσε νοτιώτερον καὶ προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐκ ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὰν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὅρινόκου. Κατὰ τὸ 1503—1504 ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον ταξίδιον ὁ ἀκαταπόνητος Κολόμβος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠρεύνησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἔπωνύμου του ὀνομοσθείσης Κολομβίας. Οὕτως ἀνεκαλύφθη ὁ νέος κόσμος ἢ ἡ Ἀμερικῆ, ἣτις δὲν ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ τολμηροῦ καὶ ριψοκινδύνου τούτου ἀνδρός, ἀλλὰ τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερικού Βεσπούκη, τοῦ πρώτου ἐπισκεφθέντος τὸν νέον κόσμον καὶ περιγραφῆν αὐτοῦ δημοσιεύσαντος.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσίας ὁδοῦ ἐπέφερε σπουδαιότατα, ὠφελείας εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐφευρέσεις. **Ἡ ναυτικὴ πυξίς.**—Ἡ ἀξιοθαύμαστος ιδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας. Ἡ ἐφευρέσις ὅμως αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγαν, ὅστις πρῶτος, ὡς λέγεται, ἔκαμε ναυτικὴν πυξίδα, ἣτοι ἐστήριξεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου δύναται αὕτη νὰ στρέφεται ἔλευθέρως. Ἐπειτα ἔθηκε κάτωθεν τῆς βελόνης τὸ ἀνεμολόγιον, ἣτοι λεπτὸν κυκλικὸν πῖνακα, τοῦ ὁποῖου τὴν περιφέρειαν διήρθεσαν εἰς 32 μέρη, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τοὺς 32 ἀνέμους. Ἀπὸ τότε τὰ πλοῖα ἠδύναντο νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ὠκεανῶν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ναυτικῆς πυξίδος, τῆς ὁποίας τὰ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα ἐφάνησαν κατὰ τὰς ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων καὶ τοῦ Κολόμβου.

Πυρίτις. Καὶ ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ κατόπιν εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἀραβας, οἵτινες μετεχειρίζοντο αὐτὴν εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ κατεδάφισιν κτιρίων. Ἐν Εὐρώπῃ δὲ πρῶτος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Βαρθολομαῖας Σχουάρτσος, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, ἐπενόησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς πολεμικοὺς σκοποὺς. Οὗτος ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν αὐτῆς εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτωνδιὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφευρέσις αὕτη καὶ ἡ ἀνάπτυξις κατόπιν τοῦ πυροβολικοῦ μετέβαλε καθ' ὅλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου,

Τυπογραφία. Ἡ σπουδαιότερα ὅμως τῶν ἐφευρέσεων εἶναι ἡ τυ-

πογραφία, διότι σπουδαίως συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἔνεκα τούτου ταῦτα ἦσαν σπάνια καὶ βαρύτιμα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων ὀλόκληροι σελίδες καὶ διὰ χρώματος ἢ μελάνης ἀπετυποῦντο ἐπὶ χάρτου.

Πρῶτος ὁ Γερμανὸς Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τῷ 1436 κατεσκεύασε ξύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Μετὰ ταῦτα τῇ συνεργασίᾳ τοῦ χρυσοχόου Φαύστου καὶ τοῦ γαμβροῦ τούτου Σχεφφέρου ἐτελειοποίησε τὴν ἐφεύρεσιν καὶ ἔκαμ ε μεταλλίνα στοιχεῖα. Οὕτως ἀντὶ ξυλίνων στοιχείων ἔχυσαν μέταλλινα καὶ τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐτύπωσαν ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή. Ἡ θαυμασία αὕτη τέχνη διεδόθη ταχέως εἰς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην καὶ ἐπέφερε τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Οὕτω τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἔγιναν εὐθηνότατα βιβλιοθήκαι δὲ καὶ σχολεῖα ἰδρύθησαν.

Πολιτική κατάσταση τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς.

Ἡ πῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνετάραξε τὸν Χριστιανικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, διότι δὲν ἐγνώριζε μέχρι τίνος σημείου θὰ ἐξηπλώνετο ὁ Μωαμεθανισμὸς, ὅστις εἶχεν ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, καὶ διότι ἔβλεπεν, ὅτι ὁ συνασπισμὸς τῶν διαφόρων κρατῶν ἦτο ἀδύνατος. Πρὸς δὲ ἔβλεπεν, ὅτι οἱ Πάπαι περιορίζοντο μόνον εἰς λόγους καὶ ἐπιδείξεις, ἕκαστον δὲ Εὐρωραϊκὸν κράτος εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀρίων του. Κοινὴ σύμπραξις πρὸς νέαν σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων κατέστη ἀδύνατος, καὶ τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπ' ἄπειρον ἐξάπλωσιν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Οἱ Ὄθωμανοί, λαὸς πολεμικὸς, ὑπερεῖχον εἰς τὰς ἐκστρατείας κατὰ τὴν εὐκηνησίαν καὶ ὀρηκτικότητα τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Δύσεως. Οὕτως ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ προήλασαν μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐγένοντο κύριοι τῆς Σερβίας, Βλαχίας, Μαυροβουνίου μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ κατέλαβον τὰ ἐν Πελοποννήσῳ Δεσποτᾶτα καὶ τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, λείψανον τῶν Φραγκικῶν χρόνων. Ἐπειτα κατέκτησαν καὶ τὴν Μεσόγειον, διότι ἡ θαλασσοκράτειρα τότε Ἐνετία, ἐπειδὴ ἀπέτυχεν ἡ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Ματθίου (1458) καὶ τοῦ Πάπα κοινὴ ἐνέργεια, ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ μόνη κατὰ τῶν Ὄθωμανῶν. Ἀλλὰ ἡ Ἐνετία ἐνικήθη καὶ αἱ κτήσεις αὐτῆς περιήλθον εἰς τοὺς Ὄθωμανοὺς καὶ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ ἐν Βενετίᾳ πρέσβυν Ὄθωμανόν, ἡ Κωνσταντινούπολις δὲ ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ὑπὸ τὸ ὄνομα Σταμπούλ, ὡς κυρίαρχος ἀπόλυτος.

Ἰταλία. Ἡ ἱστορία τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα εἶναι ἱστορία μᾶλλον πόλεων ἢ κρατῶν ἠνωμένου, διότι ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς μικρὰ κράτη (βασιλεία, πολιτείας, δουκάτα). Ἡ Βενετία καὶ ἡ Γένοβα ἦσαν εἰς ἐμπορικὸν ἀνταγωνισμὸν καὶ πολλάκις ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἠμφισβήτησαν τὰ πρωτεῖα κατὰ θάλασσαν ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ καὶ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει, ἔνθα ἡ Βενετία ἐδημιούργησε μέγα

ἀποικιακὸν κράτος. Ἐπίσης ἡ Φλωρεντία καὶ τὸ Μεδιόλανον ἀπετέλουν ἄδουκᾶτα καὶ ἡμιλλῶντο ἐν τῷ δημοκρατικῷ ἀγῶνι καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ διαπάλῃ. Τὸ Παπικὸν κράτος ἦτο τότε εἰς ἀξιόλογον θέσιν καὶ περιελάμβανε τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Ἀλλὰ οἱ Πάπαι ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας των καὶ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν λαοῦ. Ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ Παπικὸν κράτος δὲν εἶχε κληρονομικὸν ἀρχηγόν, ἀλλὰ τοὺς ἐκάστοτε Πάπας, σχεδὸν πάντας προβεβηκότας τὴν ἡλικίαν καὶ ἐπομένως ἀνικάνους εἰς γενικωτέραν δρᾶσιν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τῶν Παπῶν ὑπέστη μείωσιν καὶ τέλος ἔχασε καὶ τὴν Ρώμην, ἣν εἶχεν ὡς ἔδραν.

Ἀυστρία. Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα ὁ οἶκος τῶν Ἀμβουργίων ἀπετέλει ἐν Αὐστρίᾳ δύναμιν ἰσχυράν. Ἀλλὰ ὁ Κάρολος, κληρονόμος ἀνδρείου κράτους καὶ πλουσίου θησαυροφυλακίου, περιπλακεῖς εἰς ἐσωτερικὰς διαμάχας κατεστράφη ἀδόξως, πολεμῶν πρὸς τὸν Λοβρίγγιον. Ὁ δὲ διάδοχός του Μαξιμιλιανός, ἐξακολουθήσας τὴν αὐτὴν πορείαν, διεκινδύνευσε καὶ αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ. Ἔνεκα τούτων ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Γερμανίᾳ τοιαύτη ἐξασθενησις τῶν δυνάμεων ἦτο, ὥστε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος οὐδαμοῦ ὑπῆρχεν ἰσχυρά τις δημοσία ἐξουσία.

Οὐγγαρία. Αὕτη κατὰ τὰς προελάσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο μόνη οὐδαμόθεν ἠδύνατο νὰ ἐπιζῆ βοήθειαν. Ὁ ἐκλεγείς ὡς διάδοχος τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδρου βασιλεὺς Λαδίσλαος (1445) δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἀποθανῶν. Ὁ διαδεχθεὶς δὲ αὐτὸν Ματθίας ἐπάλαψε κατὰ μυρίων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ Ὀθωμανοί. Ἐπολέμησε καὶ τὸν βασιλέα τῆς Βοημίας. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου του δὲ Βλαδισλάου ἠνώθησαν τὰ στέμματα τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοημίας, ἀλλὰ πολλαὶ ἐχθρικοὶ προσπάθειαι μεταξὺ Πάπα, Πολωνῶν καὶ Οὐγγαρίας ἐτάρασσον αὐτὴν.

Γερμανία. Ἐν αὐτῇ ἐβασίλευεν ἐπὶ 50 ἔτη ὁ ἐγωῖσθης καὶ ἰδιοτελῆς Φρειδερίκος Γ', ὅστις μαθὼν τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ στιγμὴν μόνον ἐταράχθη, διότι ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρῶν καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Λαδισλάου τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Γερμανία, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ὀθωμανῶν, ἐπεδόθη εἰς ἐμφυλίους χριστιανικοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ὑπέθαλλον δυστυχῶς οἱ Πάπαι, Πῖος ὁ Β' καὶ ὁ μετ' αὐτὸν Παῦλος ὁ Β', ὅτε δὲ τῷ 1470 οἱ Ὀθωμανοὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες τὴν Αὐτοκρατορίαν ἐν Καρνιόλῃ, ὁ Φρειδερίκος Γ' ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Ματθίου τῆς Οὐγγαρίας, ἐπολέμει τὸν βασιλέα τῆς Βοημίας (1477).

Γαλλία. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου μακρὸς καὶ αἱματηρὸς πόλεμος διεξήχθη ἐπὶ τῆς Γαλλίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας. Κατὰ τοῦτον ἐχωρίσθησαν αἱ τύχαι τῶν δύο τούτων κρατῶν διὰ παντὸς καὶ διάφοροι πολιτεῖαι διεμορφώθησαν ἐν ἑκατέρῃ τῶν χωρῶν. Ἀποτέλεσμα τῶν πολέμων τούτων ὑπῆρξεν ἡ στερέωσις τῆς μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ.

Ἀγγλία. Ἐν αὐτῇ ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς ἐξασθένησις τῆς βασιλείας. Ἐν αὐτῇ ἐγένοντο ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ ἐπονομασθέντες τῶν «δύο Ρόδων», ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως προέκυψαν καὶ πολλὰ ἀγαθὰ, ὅτε ἔληξαν οὗτοι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16 αἰῶνος. Ἡ δουλεία σχεδὸν κατέπαυσεν, αἱ διάφοροι τάξεις τῶν πολιτῶν προσήγγισαν πρὸς ἀλλήλας ἀκόμη περισσότερο καὶ ἐδημιουργήθη ἀληθῆς κληρονομικὴ ἀριστοκρατία, ἀγαπῶσα καὶ οὐχὶ μισοῦσα τὸν λαόν. Ἡ δικαιοσύνη ἐξυψώθη, ἡ εὐημερία τοῦ λαοῦ ἠϋξήσθη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προώδευσαν θανμασίως.

Ρωσσία. Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ Ρωσσία ἀπὸ τοῦ Δημητρίου Δ' ἀπησχολεῖτο πρὸς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων πολέμους, οἵτινες προήλασαν μέχρι τῆς Μόσχας, ἣν καὶ ἔκασαν, καὶ ὑπέταξαν πλείστον μέρος αὐτῆς. Ὅτε δὲ ὁ Ἰβάν ὁ μέγας (1462) ἐγένετο βασιλεὺς κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Μογγόλους καὶ αὐτὸς πρῶτος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Τσάρου τῆς Μεγάλης Ρωσσίας. Μετὰ ταῦτα ὁ υἱὸς του Βασίλειος, ἀρχομένου τοῦ 16 αἰῶνος, συνετέλεσε τὴν ἐνότητα τοῦ Μεγάλου Ρωσικοῦ κράτους.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι, ἐνῶ ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν 15 αἰῶνα προώδευσεν εἰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις, τοῦναντίον ὑστερεῖ εἰς τὴν κατὰ Κράτη δύναμιν. Ἐπομένως ἡ μὴ διάσσωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ὀθωμανισμοῦ προῆλθεν ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀδυναμίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν καθ' ἕκαστον καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐνότητος ἐνεργείας καθ' ὀρισμένην διεύθυνσιν.

Τουρκοκρατία

α'. Δεινοπαθήματα Ἑλλήνων. — Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἱ Τοῦρκοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν ἕλας τὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος, τὰς κατεχομένας ὑπὸ Ἑνετῶν καὶ Ἑλλήνων, καὶ οὕτως ἱδρυσαν τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐν Εὐρώπῃ.

Οἱ Ἕλληνες μόλις ὑπεδουλώθησαν, ἤρχισαν νὰ ὑποφέρωσι τὰ πάνδηνα. Πάντες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους καὶ ἄνω ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ

πληρώνωσι κεφαλικὸν φόρον (χαράτσιον), ὅπως δύνανται νὰ ζῶσιν. Ὅλα τὰ εὐφορώτερα κτήματα αὐτῶν ἀφηρέθησαν καὶ ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἐπισήμους Τούρκους καὶ εἰς τοὺς διακριθέντας ἐν πολέμοις ἀξιωματικούς των καὶ μόνον τὰ ὄρεινὰ ἀφέθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ καλλιεργῶσιν αὐτὰ καὶ νὰ πληρώνωσιν ὡς φόρον τὸ πέμπτον τῶν εἰσοδημάτων. Εἰς οὐδένα Ἕλληνα ἐπετρέπετο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς δουλείας νὰ φορῇ πολυτελῆ ἐνδύματα ἢ νὰ ἵππευῇ εἰς ἵππον, παρὰ μόνον εἰς ἡμίονον ἢ ὄνον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου, ὅταν ἔδλεπε Τούρκον, ὤφειλε νὰ καταβαίῃ καὶ νὰ προσκυνῇ αὐτόν. Εἰς οὐδένα Ἕλληνα ἐπετρέπετο νὰ λαμβάνῃ δημοσίαν θέσιν. Ὅλαι αἱ καλύτεραι ἐκκλησίαι αὐτῶν μετεβλήθησαν εἰς τεμένη (τζαμιά). Εἰς τὰ δικαστήρια δικαζόμενοι οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ Τούρκου Καδῆ σπανίως εὕρισκον δικαιοσύνην.

Τὸ φοβερώτερον ὅμως ὄλων ἦτο τὸ παιδομάζωμα, ὃ φόρος τοῦ αἵματος. Οἱ Τούρκοι ἤρπαζον τὰ τέκνα τῶν Χριστιανῶν, ἅτινα ἦσαν ἡλικίᾳς κάτω τῶν δέκα ἐτῶν καὶ κατέτασσον αὐτὰ εἰς τὸ τάγμα τῶν Γεννιτσαριῶν, ἔπερ συνεστάθη ἐπὶ Οὐρχάν. Ταῦτα ἐλησμόνου γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πατρίδα καὶ θρησκείαν καὶ ἔζων μόνον διὰ τὸν Σουλτάνον, τὸν ὅποιον ἐθεώρουν ὡς πατέρα των. Ἐδιδάσκοντο δὲ νὰ πιστεύωσιν εἰς τὸν Μωάμεθ, νὰ πολεμῶσι μέχρι θανάτου ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ νὰ τρέψωσιν ἀσπονδὸν μῖσος κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἔνεκα τῶν δεινοπαθημάτων τούτων πολλοὶ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ ζήσωσιν, ἄλλοι δὲ νὰ ἀποσურθῶσιν εἰς ἐρήμους καὶ ἀκάρπους τόπους, ἵνα ζῶσιν μακρὰν τῶν Τούρκων.

β'. Ὁργάνωσις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.

Προνόμια.— Παρ' ὅλα τὰ δεινὰ, ἅτινα ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες ἔλαβον προνόμια τινα παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β', τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν πολὺ, ὥστε νὰ διασώσωσι τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν. Ὁ Μωάμεθ Β' ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Ὁ Πατριάρχης ἀφέθη ἐλεύθερος νὰ κανονίζῃ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διαφορὰς καὶ νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐφρόντιζον νὰ συμβιβάζωσι τὰς διαφορὰς τῶν χριστιανῶν, καὶ ἐν γένει ὁ Πατριάρχης ἐθεωρεῖτο ὄχι μόνον ὡς πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς. Μόνον μετὰ ταῦτα ὁ Σελῆμ Α', ὃ ἐγγονος καὶ δεῦτερος διάδοχος τοῦ Μωάμεθ, ἠθέλησε νὰ κλείσῃ

ἔλας τὰς ἐκκλησίας, ν' ἀπαγορεύσῃ πᾶσαν λειτουργίαν καὶ νὰ φονεύσῃ ἔλους τοὺς χριστιανούς, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπέσθη ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν του καὶ τοῦ τότε Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Α', καὶ δὲν ἔπραξε τοῦτο.

Κοινότητες.— Ὁ Μωάμεθ ἐχορήγησεν αὐτοδιοικήσιν τινα εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ὄρεινά μέρη. Ἐκαστον χωρίον καὶ ἐκάστη κωμόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἔχουσαν ἰδίους ἄρχοντας Ἑλληνας. Εἰς πᾶν χωρίον προΐσταντο οἱ δημογέροντες καὶ εἰς πᾶσαν κωμόπολιν οἱ προεστῶτες. Οὗτοι εἰσέπραττον τοὺς φόρους, ἐπροστάτευον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ ἄλλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος. Αἱ κοινότητες αὗται ὄχι μόνον ὠφέλησαν τοὺς κατοίκους, ἀλλὰ συνετέλεσαν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τῆς θρησκείας διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ἰδρύσεως καὶ διατηρήσεως ἀξιολόγων σχολείων, βιομηχανικῶν καταστημάτων καὶ μεγάλων ἐμπορικῶν κέντρων καὶ καταστημάτων. Οὕτως ἐν Ἀμπελακίσις ἀνεπτύχθη τὰ μέγιστα ἡ βομβυκοτροφία καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς καὶ ἰδρύθη μεγάλη Ἀστικὴ σχολή· ἐν τοῖς 24 χωρίσις τοῦ Βόλου, προῶδευσε τὸ ἐμπόριον καὶ ἰδρύθησαν ἀξιόλογα σχολεῖα, ἐν οἷς ἐδίδαξαν ὁ Ρήγας, ὁ Γαζής· ἐν Ἰωαννίσις ἰδρύθησαν πλείστα σχολεῖα καὶ ἐν Βενετίᾳ, Ὁδησσῷ καὶ Τεργέστῃ ἰδρύθησαν ἀξιόλογοι ἑλληνικαὶ κοινότητες, αἵτινες οὐ μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν διχδοσιν τῆς παιδείσεως συνετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ ὀλικῶς συνέντρεξαν τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δὲ χωρῶν τινὲς δὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς ἡ Μάνη, ἣτις εἶχεν ἴδιον ἡγεμόνα, Μπέην καλούμενον, ὅστις κατὰ τύπους μόνον ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἐκ τῶν ἐντοπίων Μαναιῶν. Τὰ Σφακιὰ τῆς Κρήτης τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι διετήρησαν ἀγνὸν τὸ αἷμά των οὐδέποτε ὑποταχθέντες εἰς τοὺς κατακτητὰς τῆς νήσου. Καὶ τὸ Σοῦλι περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω θὰ ἴδωμεν.

Κλέφται καὶ ἀρματολῶι.— Ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀπανθρωπία τῶν Τούρκων ἠνάγκασε πολλοὺς Ἑλληνας ν' ἀφήσωσι τὰς ἀγαπητάς των πατρίδας καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη, ἐνθα ἠδύναντο νὰ ζῶσιν ἐλεύθεροι. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Ὄσσα, τὸ Πήλιον, ἡ Πίνδος, τὰ Ἀγραφα, τὰ ὄρη τῆς Κασσωπείας (Σουλίου) ἡ Οἶτη, ὁ Παρνασσός, ὁ Ταῦγετος καὶ τὰ ἄλλα ὑψηλὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κρήτης (τὰ Λευκὰ καὶ ἡ Ἰδη) ἦσαν τὰ καταφύγια τῶν γενναίων καὶ φιλελευθέρων τούτων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῶν ὄρεων τούτων πολλάκις

κατέβαινον και προὔξενον πολλές καταστροφάς εἰς τὰ κτήματα και τὰ ποίμνια τῶν Τούρκων, ἐκ τῶν ὁποίων και τινες ἐφύγευον. Οἱ γενναῖοι οὗτοι Ἕλληνες ἐκαλοῦντο Κλέφται, δηλαδή παλληκάρια, ὃ δὲ ἀρχηγός των, ὅστις ἦτο ὁ ἀνδρειότερος και συνετώτερος, ἐκαλεῖτο καπετάνιος και τὰ καταφύγια αὐτῶν λημέρια. Οἱ κλέφται εἶχον ἀδελφικὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην και οὐδένα ἄλλον ἐθεώρουν ὡς φυσικὸν ἐχθρόν, εἰμὴ τὸν Τούρκον. Τοσοῦτον δὲ ἐμίσουν τοὺς Τούρκους, ὥστε ἐσάκις πασσαῖς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην τινὰ νὰ προσκυνήσῃ, ὃ κλέφτης ἐκείνος ὑπερηφάνως ἀπήντα·

Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι,
Κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θηριά, παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους.

Αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας οἱ κλέφται προὔξενον εἰς τοὺς Τούρκους, ἐγίνοντο καθ' ἐκάστην μεγαλύτεραι και δεινότεραι. Οἱ δὲ Τούρκοι βλέποντες, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβάλωσι τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας, ἠναγκάζοντο νὰ περιποιῶνται και νὰ συνθηκολογῶσι μὲ πολλοὺς τούτων. Ἀνέθετον λοιπὸν εἰς τοὺς κλέφτας τὴν τήρησιν τῆς τάξεως διαφόρων χωρῶν και παρείχον εἰς αὐτοὺς στρατιωτικούς βαθμοὺς και μεγάλους μισθοὺς. Οἱ τοιοῦτοι ἐκαλῶντο ἄρματωλοί, αἱ δὲ χῶραι τὰς ὁποίας ἐφύλαττον ἄρματωλίκια. Οἱ ἄρματωλοὶ ὅμως, μεθ' ἑλας τὰς περιποιήσεις τῶν Τούρκων, ἀπεστρέφοντο τούτους και προσεπάθουν πάντοτε νὰ βοηθῶσι τοὺς κλέφτας. Διὰ τοῦτο πολλάκις συνεκρούοντο μετὰ τῶν Τούρκων και ἐτιμῶρουν αὐτοὺς και ἠναγκάζοντο νὰ ἀφίνωσι τὰ ἄρματωλίκια των και νὰ γίνωσι πάλιν κλέφται. Τόσον δὲ συχνὰ συνέβαινε τοῦτο, ὥστε ἡ ὀνομασία τοῦ κλέφτου και ἄρματωλοῦ συνεταυτίζετο και ἀπεδίδeto εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀδιαφόρως ἂν τοῦτο ἦτο κλέφτης ἢ ἄρματωλός.

Ὁ βίος τῶν κλεφτῶν. — Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν ἦτο ἀδιάκοπος ἀγών. Οὗτοι ἐγυμνάζοντο εἰς τὴν σκοποβολίαν και εἶχον γίνει τόσον ἐπιτήδειοι σκοπευταί, ὥστε διεπέρων διὰ τὰς σφαίρας τῶν τυφεκίων των τὸ δακτυλίδιον ἢ ἐσβυνον τὴν φλόγα κηρίου εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν βημάτων. Οἱ κλέφται ἠσκοῦντο εἰς τὴν πάλην, τὸ πῆδημα, τὸν δίσκον και τὸν δρόμον και ἐγένοντο διὰ τῶν ἀσκήσεων τούτων ἀτρόμητοι εἰς τοὺς κινδύνους και καρτερικοὶ εἰς τὰς κακουχίας. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ταχύτης των ποδῶν των, ὥστε πολλοὶ ἠδύναντο εἰς τὸν δρόμον νὰ περάσωσι και τὸν ταχύτερον ἵππον. Οἱ κλέφται ἔζων λιτότατα. Εὐτυχεῖς

ἐθεώρουν ἑαυτοὺς, ὅταν εἶχον νὰ φάγωσι τὴν προσφιλεστάτην εἰς αὐτοὺς τροφήν, ἣτις ἦτο ὁ ὀβελίας ἀμνός. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῆς χλόης τῶν κοιλάδων, πλησίον τῶν ὀροσειῶν πηγῶν, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν δένδρων, μακρὰν τῆς τυραννίας, ἀναπνέοντες τὸν καθαρὸν καὶ ἐλευθέρου ἀέρα τῶν ὀρέων καὶ ἀκούοντες τὸ γλυκὺ ἄσμα τῶν πτηνῶν, ἐτέρποντο τρώγοντες τὸν ὀβελίαν ἀμνόν, ἔψαλλον τὰ κλέφτικα ἄσματα καὶ ἐχόρευον τοὺς ἐθνικοὺς χορούς. Ὅτε δὲ ὠδοιπόρουν ἢ ἐμάχοντο ὡς μόνην τροφήν ἔφερον ἐντὸς τοῦ σακκιῶν τῶν ἄρτων, ὀλίγας ἐλαίας ἢ τεμάχιον τυροῦ. Ἀλλὰ καὶ τὴν τροφήν ταύτην, ἂν δὲν εἶχον, δὲν ἐστενοχωροῦντο, διότι ἦταν συνηθισμένοι νὰ ἀντέχωσι ὑπερανθρώπως καὶ εἰς τὴν πείναν καὶ εἰς τὴν δίψαν. Παράδειγμα τῆς καρτερίας τῶν ταύτης ἔχομεν τὸν Νικοτσάραν καὶ τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας μαχόμενοι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ὡς μόνην τῶν τροφῶν εἶχον τὴν χιόνα.

«Χιόν' ἔτρωγαν, χιόν' ἔπιναν καὶ τὴ φωτιά βαστοῦσαν».

Οἱ κλέφται παρακινούμενοι ἐκ τῆς μεγάλης ἀγάπης, ἣν εἶχον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐκδικήσεως ὑπὲρ τῶν ὀμοφύλων καὶ ὀμοπίστων τῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμουν, εἰμὴ νὰ σφάζωσι Τούρκους. Τοιοῦτον δὲ πόθον ἔχοντες ὄρμων πολλάκις εἰς χωρία καὶ πόλεις οὐδὲν ἄλλο ζητοῦντες, εἰμὴ Τούρκους πρὸς σφαγὴν.

Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸ
καὶ τὰ βουνὰ χιόνια,
διψᾷ κι' ὁ δόλιο Ζαχαριᾶς
γιὰ τούρκικα κεφάλια.

Οἱ κλέφται προετίμων πάντοτε νὰ φονευθῶσι καὶ οὐδέποτε νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἄν ποτε συνέβαινε νὰ συλληφθῶσι ζῶντες, ὑφίσταντο μετὰ μεγίστης γενναιότητος τὰ φοβερώτατα τῶν βασανιστηρίων. Σφυροκοπούμενοι, σουβλιζόμενοι καὶ ζῶντες εἰς μικρὰ κομμάτια κοπτόμενοι, δὲν ἐδάκρουν, δὲν ἐστέναζον καὶ δὲν προέφερον λέξιν παράμνον, διὰ νὰ ὑβρίσωσι τοὺς πασσάδες καὶ τοὺς δημῖους. Διὰ τοῦτο ἢ καλυτέρα εὐχή, τὴν ὁποίαν οἱ κλέφται ἠύχοντο πρὸς ἀλλήλους ἦτο καλὸ μολύβι. Ἡ σπουδαιότερα δὲ καὶ ἱερωτέρα παράκλησις τῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀποθησακόντων πρὸς τοὺς συναγωνιστάς των ἦτο νὰ κόψωσιν αὐτοὶ τὰς κεφαλὰς των καὶ νὰ λάθωσι ταύτας μεθ' ἑαυτῶν, διὰ νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν.

Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ ἔχθρα τῶν κλεφτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους, ὥστε ὁ πόθος των ἦτο νὰ θάπτονται οὕτως, ὥστε νὰ φαίνηται ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἐξακολουθοῦσι νὰ μάχωνται κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Οἱ κλέφται εἶχον ζῶηρόν τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα. Οὐδέποτε, οἰανδήποτε ἀνάγκη καὶ ἂν εἶχον, ἤγγιζον πρᾶγμα, ἀνήκον εἰς τὰς ἐκκλησίας ἢ τὰς μονάς. Κατὰ τὰς μεγάλας δὲ ἑορτάς τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκοντο, ἐώρταζον δι' ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἡρωϊκῶν ἄσμάτων, χορῶν καὶ ἀγώνων. Πίστις καὶ πατρις ἦσαν τὰ πρῶτα ἀγαθὰ τῶν κλεφτῶν καὶ δι' αὐτὰ ἦσαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ πρόθυμοι νὰ ἀναγωνισθῶσι καὶ νὰ ἀποθάνωσιν.

Γιὰ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν,
γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν τὴν ἁγίαν,
γι' αὐτὰ τὰ δύο πολεμῶ,
μ' αὐτὰ νὰ ζήσω ἐπιθυμῶ·
κι' ἂν δὲν τὰ ἀποκτῆσω,
τί μ' ὠφελεῖ νὰ ζήσω ;

Οἱ κλέφται, ὁσάκις δὲν ἐγυμνάζοντο ἢ δὲν ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Τούρκους, κατεγίνοντο εἰς τὴν σύνθεσιν ποιημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυμνοῦντο τὰ κατορθώματα τῶν ἀνδραγαθησάντων ἢ ἡρωϊκῶς πεσόντων. Τὰ ποιήματα ταῦτα διαδιδόμενα καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας συνετέλουν μεγάλως εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ παρεκίουν πολλοὺς νὰ ἀγαπήσωσι καὶ ἀκολουθήσωσι τὸν ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τῶν κλεφτῶν. Τὰ ποιήματα τῶν κλεφτῶν ἦσαν ὠραιότατα διὰ τὴν ἀπλότητα, τὴν χάριν καὶ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἐκφράζουσιν, ὡς εἶναι ὁ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ κλέφτου, ἡ γλυκεῖα κατάρα καὶ ἄλλα. Διὰ τῶν κλεφτῶν διειρηθήη ἀκμαῖον τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ κλέφται ἀπετέλουν τὴν πολεμικὴν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εὕρισκετο τρόπον τινα εἰς διαρκῆ ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τοῦ κατόπιν πεζικοῦ στρατοῦ καὶ δι' αὐτῶν ὀργανώθη τρόπος τινα ὁ πεζὸς στρατὸς τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος, ὅστις ἐχρησίμευσε διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἐκ τῆς αἰσχρᾶς δουλείας.

Φαναριῶται. — Ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι ἦσαν νωθροὶ καὶ ἠσθάνοντο ἀπέχθειαν πρὸς τὴν παιδείαν, διὰ τοῦτο μετεχειρίζοντο εἰς διαφόρους θέσεις καὶ μάλιστα εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων πολλοὺς πεπαιδευμένους Ἕλληνας, οἵτινες εἶχον σπουδάσει διαφόρους ἐπι-

στήμας ἐν Εὐρώπῃ. Οἱ τοιοῦτοι ὠνομάζοντο «μεγάλοι διερμηνεῖς» καὶ μετέφραζον τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, διεξήγαγον τὴν ἐξωτερικὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὰ ἀπόρρητα τοῦ κράτους ὠνομάζοντο σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρήτων. Πρῶτος διερμηνεὺς Ἕλλην ὑπῆρξεν ὁ Παναγιώτης Νικουσίος· ἐπισημότατος δὲ πάντων ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ πρεσβύτερος, ὅστις πρῶτος ἔλαβε τὴν προσωνομίαν τοῦ ἐξ «ἀπορρήτων». Τοιοιουτρόπως ἀπετελέσθη νέα τις τάξις Ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας ἐν Κωνσταντινουπόλει· οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ὠνομάζοντο Φαναριῶται ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατοῦν. Οἱ Φαναριῶται διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν καὶ ὑπεστήριζον τὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους παρὰ τῆ Κυβερνήσει. Πολλοὶ τῶν Φαναριωτῶν διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος εἰς τὰς ἡγεμονίας αὐτάς.

Ναυτιλία.— Οἱ Ἕλληνες, ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας των, εἶναι λαὸς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον δὲ τῆς δουλείας ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον ἤκμαζον, ἀλλὰ ἰδίως προώδευσαν πολὺ ἀπὸ τοῦ 1779 ἐπὶ Αἰκατερίνης Β', αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας. Τότε συνωμολογήθη μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετράπη εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρωσι Ρωσικὴν σημαίαν. Ἀπὸ τότε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ μάλιστα τῆς Ἰδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν Ρωσικὴν σημαίαν διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐπειδὴ ὅμως ἠναγκάζοντο οἱ Ἕλληνες ν' ἀγωνίζονται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐμάστιζον τότε τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, διὰ τοῦτο ὤπλιζον τὰ πλοῖά των διὰ πυροβόλων ὅπλων καὶ κονονίων. Πολλάκις δὲ συνεπλέκοντο πρὸς τοὺς πειρατὰς καὶ διὰ τοῦτο ἐξησκοῦντο εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον. Τοιοιουτρόπως παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ναῦται διὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος μας.

γ'. Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔλα τὰ σχολεῖα ἐκλείσθησαν, οἱ δὲ λόγιοι καὶ οἱ διδασκαλοὶ ἀπῆλθον εἰς ξένας χώρας τῆς

Ευρώπης, ὡς εἶπομεν. Οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, ἠναγκάζοντο νὰ στέλλωσι τὰ παιδιά των ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ κρυφίως εἰς τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ψάλτας, τοὺς ἐγγραμμάτους καὶ τὰς μονάς, διὰ νὰ μαθάνωσιν ὀλίγα γράμματα. Μόνον μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, ἤτοι ἀπὸ τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος, κατῴρθωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ διαφόρων μέσων νὰ ἰδρῦσωσιν σχολεῖα ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἰωαννίνοις, Σμύρνη, Κερκύρα, Ἀθήναις, Δημητσάνῃ καὶ ἀλλαχοῦ, τὰ ὁποῖα παρεσκεύασαν τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν μετὰ ταῦτα ἐπανάστασιν. Ἐν τοῖς σχολείοις ἐκείνοις ἐδίδαξαν ὀνομαστοὶ διδάσκαλοι, ὡς ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος, ὁ Γεωρ. Γεννάδιος καὶ ἄλλοι. Οὗτοι ὄχι μόνον ἐδίδασκον καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἀλλὰ ἐθέρμαινον καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν καὶ διδάσκαλοι τοῦ Ἔθνους. Ἄλλ' ἐκείνος, ὅστις συνετέλεσεν περισσότερο ὄλων εἰς τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδείας καὶ τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Σμύρνη τῷ 1478. Οὗτος σπουδάζας τὴν Ἰατρικὴν ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθα καὶ διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του, ἐφρόντισε νὰ διορθώσῃ τὴν λαλουμένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐκδούς, δαπάνῃ τῶν Ζωσιμαδῶν, τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς γλώσσης τῆς. Ἐθέρμαινε δὲ διὰ διατριβῶν καὶ συγγραμμάτων τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων, παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, καὶ διεφώτιζε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Πρὸς τούτοις ἐξέδωκε τὸ Πολεμιστήριον σάλπισμα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ σοφῶν συμβουλῶν καὶ φλογερῶν αἰσθημάτων, προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα.

δ'. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ πατέρες μας, ὑποφέροντες τὰ πάνδεινα ὑπὸ τὴν δουλείαν, δὲν ἔπαυον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Πολλάκις ἔκαμνον ἐπαναστάσεις, ἀλλ' ἀμέσως αὐταὶ κατεβάλλοντο, διότι περιωρίζοντο κατὰ τόπους. Ὅτε ὅμως ἐγένετο αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας ἡ

Αικατερίνη Β', οί Ἕλληνες ἤρχισαν περισσότερον νά εὐελπίζωσι. Τότε ὑπηρετεῖ παρ' αὐτῇ ὁ Θεσσαλός Παπάζωλης, λοχαγός τοῦ πυροβολικοῦ, ὅστις ἀπήλαυε μεγάλης ὑπολήψεως ὑπ' αὐτῆς. Οὗτος πείσας τὴν Αἰκατερίνην νά συντελέσῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καί, λαβὼν ἄδειαν, ἦλθε τῷ 1766 εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα πολλοὶ ὑπεσχέθησαν νά βοηθήσωσιν αὐτόν, ἐὰν ἡ Ρωσσία ἀποστείλῃ στρατὸν καὶ χρήματα. Μετὰ ταῦτα ὁ Παπάζωλης ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ρωσσίαν καὶ ὅτε τῷ 1769 ἐκηρύχθη πόλεμος μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, ἡ Αἰκατερίνη διὰ νά φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν, ἀπέστειλεν εἰς Οἰτυλον ἕξ πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ, ὅστις διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων διήγειρεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Πελοποννησίους καὶ ἰδίως τοὺς Μανιάτας, τοὺς ὁποίους ἐδοθήθησαν καὶ πολλοὶ Ζακύνθιοι, Κεφαλλῆνες καὶ Κρήτες. Τότε ὁ στρατός διηρέθη εἰς σώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ὑπὸ τὸν Ψαρὸν διηυθύνθη κατὰ τῆς Σπάρτης, ἣν καὶ ἐκυρίευσε, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τὸν Ὀρλώφ κατὰ τῆς Κορώνης. Ἐπειτα δέ, διαδοθείσης φήμης, ὅτι καὶ ἄλλοις Ρωσικοῖς στόλοις καταπλέει ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὀρλώφ, ἐπανεστάτησαν αἱ Πάτραι, τὰ Καλάβρυτα, τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἄλλαι πόλεις, οἱ δὲ Τούρκοι φοβηθέντες ἐκλείσθησαν εἰς τὰ φρούρια τῆς Τριπόλεως, τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Κορίνθου. Ὅτε δὲ ἐφθασεν ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ, ὅστις ἐγένετο καὶ ἀρχηγός, μοῖρα τοῦ Ρωσικοῦ σέδλου κατέλαβε τὴν Πύλον· ὁ δὲ ἐν Σπάρτῃ στρατός ὑπὸ τὸν Ψαρὸν μετέβη καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Τρίπολιν. Τότε ἡ Τουρκία ἀπέστειλεν ἄγρια στίφη Ἀλβανῶν, ἅτινα ἐνωθέντα μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων ἐκυρίευσαν τὰς Πάτρας, τὸ Μεσολόγγιον, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Κορώνης, φονεύσαντα καὶ πολλοὺς Μανιάτας, καὶ ἐπορεύθησαν κατὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων πολιορκουμένης Μεθώνης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκυρίευσαν. Ὁ Ὀρλώφ ἰδὼν τότε, ὅτι ἀπέτυχεν ἡ ἐπανάστασις, ἐγκατέλιπε τὴν Πύλον καὶ παραλαβὼν τὸν Παπάζωλην, ὅστις εἶχεν ἔλθει, καὶ ἄλλους τινὰς προεστῶτας ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀφήσας τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας εἰς τὴν λύσσαν καὶ τὴν θηριωδίαν τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι πολλοὺς ἐφόνευσαν, πολλὰς οἰκίας ἔκαυσαν, πολλὰ μοναστήρια, σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας κατέστρεψαν καὶ πλῆθος χριστιανῶν, ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, παρθένων καὶ παιδῶν ἐπώλησαν ὡς δούλους.

Λάμπρος Κατσώνης.— Ὁ Λάμπρος Κατσώνης κατήγετο ἐκ Λεβαδείας καὶ εἶχε καταταχθῆ εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν. ἐν τῷ ὁποίῳ

διακριθείς προϋδιδάσθη εις λοχαγόν. Ὁ Λάμπρος, ὅτε τῷ 1787 ἐκηρύχθη νέος Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ἀγοράσας ἕν πλοῖον καὶ ὀπλίσας αὐτό, ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ῥώσου στολάρχου, ὁπότε τοσοῦτον διεκρίθη, ὥστε προϋδιδάσθη εἰς Ταξίαρχον τοῦ Ῥωσσοικῆς στόλου. Ὁ Λάμπρος ὁμῶς ἐπιθυμῶν μεγαλύτερα κατορθώματα ἤλθεν εἰς Τεργέστην, ἔνθα διὰ τῆς συνδρομῆς πολλῶν ἐκεῖ πλουσιῶν Ἑλλήνων ἀπέτέλεσε μικρὸν στολίσκον καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τὰ Τουρκικὰ πλοῖα, ἔχων ὡς ὀρμητήριον τὴν Κέων. Ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων πολλὰ ἐκυρίευσεν καὶ οὕτως ἠῤῥξῆσεν τὸν στόλον του.

Ὁ Σουλτᾶνος ἐκπλαγεὶς διὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Λάμπρου ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ στόλον ἐξ ἑβδομήκοντα καὶ δύο πλοίων, τὸν ὁποῖον συναντήσας ὁ Λάμπρος πρὸ τῆς Καρπάθου μετὰ πεισματώδη ναυμαχίαν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος συνήντησεν πάλιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου τὸν Τουρκικὸν στόλον, τὸν ὁποῖον καὶ κατενίκησεν. Ὁ Σουλτᾶνος φοβηθεὶς τότε τὸν Λάμπρον διὰ τὰ ἥρωϊκά του κατορθώματα διέταξε τὸν διερμηνέα καὶ ἔγραψε κολακευτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης παρεχῶρει εἰς τὸν Λάμπρον μίαν νῆσον τοῦ Ἰκαρίου πελάγους, εἰς τὴν ὁποῖαν διώριζεν αὐτὸν καὶ ἡγεμόνα, καὶ ἐδωρεῖτο διακοσίας χιλιάδας φλωρίων. Ὁ Λάμπρος ὁμῶς ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν, ἀλλ' οὕτε καὶ ἀπήντησεν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον συνήντησεν μετὰξὺ Μυκόνου καὶ Σύρου τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐφώρμησεν κατ' αὐτοῦ καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν.

Μετὰ ταῦτα (1790) μαθὼν, ὅτι δύο μεγάλοι στόλοι, εἰς ἕκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἕτερος ἐξ Ἀλγερίας, ἔπλεον κατ' αὐτοῦ, ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Κέας ἔχων ἑννέα μόνον πλοῖα καὶ βοηθὸν τὸν Ἀνδρούτσον μὲ 500 παλληκάρια, καὶ συναντήσας τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πλέοντα στόλον μετὰξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας, ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ὅτε ὁμῶς ἐφθασεν καὶ ὁ ἐξ Ἀλγερίας, τότε ἠνώθησαν καὶ οἱ δύο στόλοι καὶ ἐπέπεσον κατὰ τοῦ Κατσώνη, ὅστις ἀντίστη ἥρωϊκώτατα. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην, γενομένην παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀφ' οὗ ἐφόνευσε τρισχιλίους ἐχθροὺς καὶ ἐπλήγωσεν πλείστους, ἀπώλεσε τὰ πλείστα τῶν πλοίων του καὶ ἐπληγώθη καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἐνεκα τούτου ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Μῆλον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κύθηρα, ὁπότεν εἰς τὸ Ταΐναρον μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου προσέβαλεν τοὺς Τούρκους. Μετὰ ταῦτα ὁ Λάμπρος μετέβη πάλιν εἰς Τεργέστην, ἔνθα κατεσκεύασεν στόλον· ἐκεῖθεν δὲ ἐπλευσεν εἰς Ἰθάκην, ὁπότεν μετέβη πάλιν

εις τὸ Αἰγαίον πέλαγος προξενῶν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐγένετο εἰρήνην μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας (τῷ 1792), ὅτε ὁ Λάμπρος ἔλαβε διαταγὴν νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, ἀλλ' οὗτος οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα.

Βλέπων ὅμως κατόπιν. ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τι, διότι ἡ προσοχὴ τῆς Τουρκίας ἐστράφη πλέον κατ' αὐτοῦ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥωσίαν, ἔνθα μετ' ὀλίγον τῷ 1804 ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 52 ἐτῶν, ἐκπληρώσας τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ὀφειλόμενον καθήκον μετὰ πλείστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ μεγίστης αὐταπαρνήσεως.

Ἄνδρουῦτσος. — Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Λειβανάταις τῆς Λοκρίδος· δεκαοκταετῆς δὲ ἐγένετο ἀρματωλὸς καὶ ὀνομαστὸς διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Οὗτος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 ἔτρεξεν εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς βοήθειαν, ἀλλ' ὅτε ἔφθασεν ἡ ἐπανάστασις εἶχε τελειώσει καὶ ἔνεκα τούτου ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ ταῦτα μετέβη πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τοῦ Λάμπρου συνηγωνίσθη εἰς τὸ Ταίναρον, ἔνθα ἀπέκρουσαν γενναϊότατα τοὺς ἐχθρούς, φονεύσαντες περὶ τὰς τέσσαρας χιλιάδας. Κατόπιν δὲ ἰδὼν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ φέρωσιν ἀποτέλεσμα, ἀπεράσισε νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν Στερεάν, ἀφοῦ ἐσυνοκολόγησε μὲ τὸν Πασσᾶν τῆς Τριπόλεως νὰ μὴ ἐνοχληθῇ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του.

Ὅτε ὅμως ἔφθασεν εἰς τὸν Ἰσθμόν, προσεβλήθη ὑπὸ πλῆθους Ἀλβανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφόνευσε πολλοὺς, καὶ ἠναγκάσθη νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Αἶγιον. Ἐκεῖ παρὰ τὸ Αἶγιον ἐπολιορκήθη στενωπῶς ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἀλλὰ τοσαύτην ἀνδρείαν ἔδειξεν, ἂν καὶ ἦτο καταβεβλημένος ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν κόπων, ὥστε μετὰ τριήμερον πολιορκίαν κατώρθωσε νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς Ἀλβανούς, φονεύσας πολλοὺς, καὶ νὰ εἰσέλθῃ νικητὴς εἰς τὸ Αἶγιον, φέρων ἄπειρα λάφυρα. Ἐκείθεν μετέβη διὰ πλοίου εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὁπόθεν ἀπῆλθεν εἰς τὸ Σούλι καὶ ἐπολέμησε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν τὸν Ἀλη-Πασσᾶν. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἔνθα συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἀπαγαγόντες αὐτὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐφόνευσαν οἰκτρῶς ἐν τῇ φυλακῇ.

ε'. Προπαρασκευὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ῥήγας Βελεσιυιλῆς ἢ Φεραῖος. — Ὅτε οἱ πρόγονοί μας ἐστέναζον ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐγεννήθη τῷ 1757 ἐν Βελε-

στίνω (Φεραῖς) τῆς Θεσσαλίας ὁ ἀτρόμητος Ῥήγας. Οὗτος τὰ πρῶτα μαθήματα ἤκουσεν εἰς τὰ ἐν Ζαγορά σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειαν, κατόπιν δὲ ἐγένετο διδάσκαλος εἰς τὸ χωρίον Κισσόν τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Ῥήγας ὅμως φύσει ὦν φίλος τῆς ἐλευθερίας καὶ μὴ ὑποφέρων νὰ βλέπῃ τοὺς ἀδελφούς του τυραννουμένους ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐγκατέλειπε τὴν Θεσσαλίαν καὶ μετέβη εἰς Βουκουρέστιον, ἔνθα συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του, ἐκμαθὼν καὶ ξένας γλώσσας. Μετὰ ταῦτα προσελήφθη ὡς γραμματεὺς τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους.

Γαλλικὴ ἐπανάστασις.—Τότε (1789) ἐξερράγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις διεκρήρυττεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ λαός, κατατομηθέντος τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου 16ου, ἐξανέστη κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, αἵτινες ἦσαν ἀφορολόγητοι καὶ κατεῖχον τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς Πολιτείας. Μετὰ ταῦτα κατήργησε τὴν βασιλείαν, ἔνεκα τῶν δυσβαστάκτων φόρων, καὶ ἀνεκήρυξε δημοκρατίαν (1792), ὅπερ ἐπέφερε πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας τῶν ἄλλων κρατῶν Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας, Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔσωσε τὴν Γαλίαν ὁ μέγας Ναπολέων κατανικήσας τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνέπνευσεν καὶ εἰς τὸν Ῥήγαν τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τότε οὐδὲν ἄλλο ἐσκέπτετο παρὰ μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του καὶ πρὸς τοῦτο πάντοτε εἰργάζετο. Ἀπὸ τότε ἤρχισε νὰ διατελῇ εἰς ἀλληλογραφίαν μὲ πολλοὺς λογίους Ἑλληνας, ἀρματωλούς, ἐμπόρους, προεστῶτας, ἀρχιερεῖς, ἀκόμη δὲ καὶ μὲ πολλοὺς ἐπισήμους Τούρκους, μεθ' ὧν συνέδεσε στενὴν φιλίαν, περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς μεγάλης πατρίδος μας. Ἐπειτα δὲ συνέγραψε πολλὰ ὠφέλιμα βιβλία εἰς τὸ ἔθνος, ὡς γεωγραφίαν, φυσικὴν, στρατιωτικὸν ἐγκόλπιον, χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλα πρὸς δὲ ἔκαμε διάφορα ἐνθουσιαστικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ψαλλόμενα συνεκίνουν τὸς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὡς εἶναι·

Ὡς πότε, παλληκάρια, νὰ ζῶμεν ὣς τὰ στενὰ
Μονάχοι ὄσαν λιοντάρια, ὣς ταῖς ράχαις ὣς τὰ βουνὰ κτλ.

Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Βιέννην πρῶτον μὲν, ὅπως τυπώσῃ τὰ συγγράμματά του, δεύτερον δέ, ὅπως ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων πολλῶν Ἑλλήνων. Ἐν Βιέννῃ κατῴρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς

ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν στρατηγὸν τῆς Γαλλίας Ναπολέοντα, ὅστις, ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων, προσεκάλεσε τὸν Ῥήγγαν εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν ἐν Βενετίᾳ. Τότε ὁ Ῥήγγας ἀπελθὼν ἐκ τῆς Βιέννης εἰς Τεργέστην, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Βενετίαν, συνελήφθη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας μετ' ἄλλων ἑπτὰ ὁπαδῶν του καὶ παρεδόθη εἰς τὴν Τουρκίαν. Οἱ Τοῦρκοι μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὸ Βελιγράδιον, ἔνθα καὶ ἐφόνευσαν, τὰ δὲ πτώματα αὐτῶν ἔρριψαν εἰς τὸν Δούναβιν ποταμὸν τῷ 1798. Ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ῥήγγας, ὁ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνέκραξεν «Οἱ Ἕλληνες θέλουσιν ἐκδικηθῆ ποτε τὸν θάνατόν μου· ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα, ὅστις ταχέως θὰ βλαστήσῃ καὶ θὰ καρποφορήσῃ, τὸν δὲ γλυκὺν καρπὸν θὰ συλλέξῃ τὸ Γένος μου». Οὕτως ἀπέθανεν ὁ ἥρωες Ῥήγγας, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι εὐγνωμονοῦσα ἔστησεν ἀνδριάντα πρὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Σουλιῶται καὶ Ἀλῆ-Πασσᾶς.—Καθ' ὃν χρόνον ἐγένοντο τὰ ἀνωτέρω, ὁ Ἀλῆ-Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἤθελε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σουλι, εἰς τὸ ὅποσον εἶχον καταφύγει πολλοὶ Ἕλληνες, θελήσαντες νὰ διασώσωσι τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ὁ Ἀλῆ-Πασσᾶς ἦτο ἐκ Τεπελενίου καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ληστῶν, ἔπειτα δὲ ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ Τεπελενίου διὰ διαφόρων δολοφονιῶν καὶ πανουργιῶν καὶ μετὰ ταῦτα Πασσᾶς τῶν Τρικκάλων. Ἐπειτα δὲ διὰ πλαστοῦ φερμανίου (διαταγῆς τοῦ Σουλτάνου) κτώρθωσε νὰ γίνῃ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὑποτελῆς τοῦ Σουλτάγου, καὶ νὰ ὑποτάξῃ ἑλὴν τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Θέλων κατοπιν νὰ ὑποτάξῃ καὶ τοὺς Σουλιώτας, ὡς εἶπομεν, ἐξεστράτευσε κατ' αὐτῶν τῷ 1790, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ κατεδιώχθη μέχρι τῶν Ἰωαννίνων.

Μετὰ ταῦτα ὑπεκρίθη, ὅτι προετοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ διὰ τοῦτο ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τῶν Σουλιωτῶν. Οὗτοι γνωρίζοντες τὴν ἀπιστίαν τοῦ Ἀλῆ ἔστειλαν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Φώτου καὶ 70 μόνον Σουλιωτῶν. Ὁ Ἀλῆς ρίψας τότε αὐτοὺς εἰς τὰς φυλακάς, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, νομίσας ὅτι θὰ εὕρῃ αὐτοὺς ἀπροετοιμάστους, ἀλλ' οὗτοι εὐτυχῶς γνωρίζοντες τὴν πονηρίαν τοῦ Ἀλῆ ἦσαν ἐτοιμοὶ καὶ ἀπέκρουσαν αὐτὸν γενναίωτα καὶ ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ἀλῆς ἐκάλεσε τὸν Τζαβέλλαν καὶ

υπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἂν τῷ παραδώσῃ τὸ Σουλι, θὰ χάρισῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ του καὶ θὰ τῷ δώσῃ καὶ πολλὰ δῶρα, ἄλλως θὰ ψήσῃ αὐτοὺς ζῶντας. Ὁ Τζαβέλλας, διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ, ὑπεσχέθη νὰ πράξῃ ὅ,τι ἐζήτηι, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταβῆ εἰς τὸ Σουλι διὰ νὰ συνεννοηθῆ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Ὁ Ἀλῆς πεισθεὶς εἰς ταῦτα ἀφῆκε τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν, ἐκράτησεν ὁμοῦ ὡς ὄμηρον τὸν Φῶτον. Ὁ Τζαβέλλας μεταβάς εἰς τὸ Σουλι, ἀφοῦ προητοίμασε τοὺς Σουλιώτας, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλῆν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔλεγε τὰ ἑξῆς· «Χαίρω, διότι ἐγέλασα ἕνα δόλιον ἄνθρωπον. Εἶμαι ἐδῶ καὶ θὰ προστατεύσω τὴν Πατρίδα μου. Ἡξεύρω ὅτι ὁ υἱός μου θὰ ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἐγὼ θὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν του. Ἄν δὲ δὲν εἶναι εὐχαριστημένος νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, τότε δὲν εἶναι ἄξιος νὰ λέγηται υἱός μου. Προχώρησον λοιπόν, ἄπιστε, εἶμαι ἕτοιμος νὰ ἐκδικηθῶ».

Ὁ Ἀλῆς, λαθὼν τὴν ἥρωϊκὴν ταύτην ἐπιστολήν, ὠργίσθη πολὺ, ὁ δὲ υἱός αὐτοῦ Βελῆς διέταξε καὶ ἔφερον ἐνώπιόν του τὸν Φῶτον, τὸν ὁποῖον ἠπειλήσεν, ὅτι θὰ ψήσῃ ζῶντα. Ὁ Φῶτος ὁμοῦ ἀταράχως ἀπήντησε. «Δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον· ἐγεννήθην διὰ τὴν πατρίδα μου καὶ δι' αὐτὴν θὰ ἀποθάνω· ὁ πατήρ μου θὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατόν μου». Ὁ Βελῆς ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης δὲν ἐξηγγριώθη εὐτυχῶς, ἀλλ' ἐξεπλάγη διὰ τὴν ἀφοβίαν τοῦ Φῶτου καὶ δὲν ἐθανάτωσεν αὐτόν. Ὁ Ἀλῆς ὁμοῦ ἀγανακτήσας, ἐπειδὴ ἀπέτυχεν ὁ δόλος του, ἐξεστράτευσεν πάλιν κατὰ τοῦ Σουλίου, ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, ἔχοντες ἀρχηγοὺς τοὺς Γεώργιον Μπότσαρην καὶ Λάμπρον Τζαβέλλαν, ἀπέκρουσαν αὐτὸν γενναίως, φονεύσαντες ἐκ τῶν 2,000 Ἀλβανῶν τοῦ Ἀλῆ τοὺς 1860. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ αἱ γυναῖκες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς συζύγου τοῦ Τζαβέλλα Μόσχως, αἱ ὁποῖαι κυλίσουσαι ὀγκῶδεις λίθους ἐκ τῶν βράχων, ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐχθρούς. Νικηθεὶς καὶ τώρα ὁ Ἀλῆς ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰ Ἰωάννινα, διατάξας μάλιστα νὰ κλείσωσι τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα τῶν οἰκιῶν, ἔξωθεν τῶν ὁποίων θὰ διήρχετο, διὰ νὰ μὴ ἴδωσι τὸν ὄλεθρόν του. Τότε ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ συνθήκην μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρέωθη νὰ ἀποδώσῃ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς Σουλιώτας καὶ νὰ πληρώσῃ λύτρα δι' ἕκαστον Τοῦρκον αἰχμάλωτον.

Ἡρωϊκὴ πιῶσις τοῦ Σουλίου.—Τῷ 1800 ὁμοῦ ἐξεστράτευσεν αἰφνιδίως μετὰ 10,000 ἀνδρῶν καὶ ἐπολιόρησε τὸ Σουλι ἐπὶ τρία ἔτη,

κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται γενναίως ἀντέστησαν ὑπὸ τὸν Φῶτον καὶ τὰ πάνδεινα ὑπέφερον ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ Σουλιῶται ἀνθίσταντο ἥρωικῶς καὶ προετίμων τὸν θάνατον μᾶλλον ἢ τὴν ὑποταγὴν, ὁ προδότης Πήλιος Γούσης ὠδήγησε 200 Τουρκαλβανούς κρυφίως καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἐκρυψεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ὅτε δὲ τὴν πρωτὴν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν οἱ ἄλλοι ἐχθροί, ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ οἱ κρυβέντες, καὶ οὕτως ἠνάγκασαν τοὺς Σουλιώτας νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Τότε, ἰδόντες οἱ Σουλιῶται ὅτι πᾶσα πλέον ἀντίστασις ἦτο ἀδύνατος, ἔκαμον συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ φύγωσι μετὰ τῶν ὄπλων των. Ἀναχωρήσαντες λοιπὸν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1803, διηρέθησαν εἰς τρία σώματα καὶ τὸ μὲν ἐν ἐβάδισε πρὸς τὴν Πάργαν, τὸ δὲ ἕτερον πρὸς τὸ ἀπόκρημνον καὶ ὑψηλὸν Ζάλογκον καὶ τὸ τρίτον πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Σέλτσου. Μόνον ὁ καλόγηρος Σαμουὴλ μετὰ πέντε συναγωνιστῶν του ἔμεινεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τὸ ὁποῖον, ὅτε περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα, ἐκκενώσας τὸ πιστόλιόν του εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ Σουλιῶται ἐβάδιζον ἡσυχοί, ὁ Ἀλῆ-Πασσᾶς, παραβῆς τὰς συνθήκας, ἀπέστειλε στρατὸν κατ' αὐτῶν. Τότε οἱ μὲν βαδίζοντες πρὸς τὴν Πάργαν κατῴρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτήν, πλὴν ὀλίγων, οἱ δὲ πρὸς τὸ Ζάλογκον περιχλεισθέντες οἱ δυστυχεῖς εἰς αὐτὸ ἀντέκρουσαν τὸς ἐχθρὸν ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ἐπειτα ὅμως ἐξαντλήσαντες τὰς τροφὰς ἔκαμον ἐξοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον 150 ὑπὸ τὸν Γ. Μπότσαρην καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Πάργαν. Αἱ δὲ Σουλιώτισσαι, γνωρίζουσαι τὰς βασάνους καὶ τὰς ἀτιμώσεις, ἃς θὰ ὑπέφερον, ἂν συνελαμβάνοντο, ἀνέβησαν εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον τοῦ Ζαλόγκου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ρεεὶ ὁ Ἀχέρων ποταμός, καί, ἀφοῦ κατεπίλησαν τὰ τέκνα των καὶ ἔρριψαν αὐτὰ κάτω εἰς τὸ ρεῦμα, ἐσχημάτισαν χορὸν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεσπᾶτο καὶ κατεκρημνίζετο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο βάθος καὶ οὕτω πᾶσαι εὗρον ἐντιμον θάνατον! Ἐκ τῶν χιλίων δὲ καταφυγόντων εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέλτσου, μόλις 45 διετώθησαν εἰς τὴν Πάργαν, τῶν λοιπῶν φονευθέντων μετὰ γενναίαν τετράμηνον ἀντίστασιν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἥρωικὸν Σουλι ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αἰμοδόρου Ἀλῆ-Πασσᾶ, τοῦ ὁποίου τὸ τέλος ἦτο κάκιστον, διότι ἀνακαλύψας ὁ Σουλτᾶνος, ὅτι ὁ Ἀλῆς ἐιργάζετο δολίως νὰ γίνῃ Σουλτᾶνος τῆς

Ἑλλάδος, ἔστειλε τὸν Χουρσήτ, Πασσᾶν τῆς Πελοποννήσου, ὅστις ἐνίκησε τὸν Ἄλῃν καὶ ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν ἔτει 1822.

Φιλικὴ Ἑταιρεία.— Κατὰ τὸ ἔτος 1814 τρεῖς φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἄρτης, ὁ Ἄθαν. Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἐμμ. Ἐάνθος ἐκ Πάτμου, ἔδρυσαν ἐν Ὁδησσῷ μυστικὴν Ἑταιρείαν, ἣτις ὠνομάζετο Φιλική. Τῆς Ἑταιρείας ταύτης κύριος σκοπὸς ἦτο ἡ γενικὴ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ Ἑταιρεία αὕτη προσέλαβεν ἔπειτα ἑταίρους τὸν Ἄθαν. Σέκερην, τὸν Π. Ἀναγνωστόπουλον, Γ. Λεβέντην, Ἀνθιμον Γαζῆν καὶ ἄλλους, καὶ οὕτως ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ Ἑταιρεία ἀπετελεῖτο ἀπὸ πολυαριθμοῦ λογίους, ἐμπόρους, ἀρματωλοῦς, προεστῶτας, ἀρχιερεῖς, πολιτικοὺς καὶ ναυτικοὺς ἄνδρας. Τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ φυλάττωσι πίστιν καὶ σιγὴν καὶ νὰ ἔχωσι τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των. Οἱ ἑταῖροι εἰργάζοντο μετὰ μεγάλου ζήλου καὶ μυστικότητος, μεταβαίνοντες εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ παρεσκεύαζον τοὺς Ἕλληνας διὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1818 ἡ ἔδρα τῆς Ἑταιρείας μετηνέχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ Μόσχας, εἰς ἣν εἶχε μετενεχθῆ ἐξ Ὁδησοῦ, ἐνθα ὁ Σκουφᾶς μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' διηύθυνε τὰ τῆς Ἑταιρείας μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ὁπότε ἀπέθανε. Μετὰ ταῦτα κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἑταιρείας ἀπεστάλη ὁ Ἐάνθος εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἵνα ἀναθήσῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς τὸν Ἰωάν. Καποδίστριαν, ὑπουργὸν τοῦ Αὐτοκράτορος. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἀπόστασις τοῦ Ἄλῃ ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἣτις ἐθεωρήθη ὡς κατάλληλος περίστασις, ἵνα ἐπαναστατήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Καποδίστριας δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν, ὁ Ἐάνθος προσέφερε ταύτην εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, στρατηγὸν τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅστις ἐδέχθη αὐτὴν κατὰ προτροπὴν τοῦ Καποδιστρίου τῷ 1820, παραλαβὼν καὶ ἄλλα τὰ ἔγγραφα τῆς Ἑταιρείας, ἅτινα ἐδόθησαν αὐτῷ. Τοιοῦτοτρόπως ἠτοιμάσθησαν τὰ πράγματα καὶ ἐγένετο μετὰ ταῦτα ἡ ἑναρξίς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὡς θὰ μάθωμεν.

Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

α'. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.— Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ἡγεμόνος τῆς Βλα-

χίας. Ὁ πατήρ του, φεύγων τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων, κατέφυγεν εἰς Πετρούπολιν, ἔνθα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Στρατιωτικὴν σχολὴν ὡς ὑπότροφος τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ κατετάχθη εἰς τὸν στρατόν. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας, εἰς δὲ τὴν ἐν Δρέσδῃ μάχην κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀπώλεσε τὸν δεξιόν του βραχίονα. Διὰ ταῦτα ὁ Αὐτοκράτωρ προσέλαβεν αὐτὸν ὡς ὑπασιπστὴν του καὶ προήγαγεν εἰς ὑποστράτηγον.

α'. *Ἐπαναστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ* — Ἀναλαβὼν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος καὶ λαβὼν ἀπεριόριστον ἄδειαν παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, μετέβη εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας, ἔνθα, ἀφοῦ συνεννοήθη μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Μιχαὴλ Σούτσου καὶ ἄλλων, ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821, ἔχων 2,500 ἄνδρας εἰς οὓς προστετέθησαν καὶ ἄλλοι. Τότε πεντακόσιοι νέοι, ἀφήσαντες τὰς σπουδὰς των, ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν καὶ ἐσχημάτισαν τὸν Ἰερὸν λόχον. Οὗτοι ἐφόρουσαν μαύρην στολὴν ὡς σημεῖον τῆς δουλείας τῆς πατρίδος των, ἐπὶ δὲ τοῦ κράνους ἔφερον ὡς ἔμβλημα κράνιον ἐπὶ δύο ὀστέων χιαστί κειμένων καὶ τὴν ἐπιγραφὴν Νίκη ἢ Θάνατος. Ἀλλ' ἀπροσδοκῆτως ὁ Αὐτοκράτωρ διὰ διακηρύξεως ἀφῆρεσε τὸν βαθμὸν τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ δὲ Πατριάρχης κατ' ἀπαίτησιν τῆς Τουρκίας ἀφώρισεν αὐτόν. Ταῦτα ἀπεθάρρυναν τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Σούτσον, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, χωρὶς νὰ βοηθήσῃ τὸν Ὑψηλάντην. Πρὸς τούτοις δὲ οἱ ἐντόπιοι ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησαν τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ἀντετάχθησαν εἰς αὐτόν. Τοῦτου ἕνεκα ὁ Ὑψηλάντης μετέβη εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Καρπαθίων ὄρεων σκεπτόμενος τί νὰ πράξῃ. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ πολυάριθμοι Τούρκοι ἐπολιόρκησαν τὸ Γαλάζιον, τὸ ὅποιον εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δι' αἰφνιδίως προσβολῆς τοῦ Καραβίου. Εἰς βοήθειαν τούτου ἔτρεξεν ὁ ἀτρόμητος Ἄθαν. Καρπενισιώτης, ὅστις γενναϊότατα ἀπέκρουσε τοὺς ἐχθροὺς καθ' ἑλὴν τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ ὁμως ἦτο ἀνάγκη νὰ φύγῃσι, διὰ νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς ἐχθροὺς, ἔρριψαν τὰς κάπας των πρὸ τῶν προχωμάτων, τὰς ὁποίας οἱ ἐχθροὶ νομίσαντες ἀνθρώπους ἐπυροβόλουν, καὶ ὤρμησαν ξιφῆρεις διὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐσώθησαν, πλὴν τριῶν, καὶ μετέβησαν εἰς τὸ Ἰάσιον. Ἐπειτα, μαθὼν ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι πολυάριθμος Τουρκικὸς στρατὸς προὐχώρει νὰ προσβάλλῃ αὐτόν, μετέβη εἰς Ρίμνικον. Ἐκεῖθεν διέταξε τοὺς Γ. Ὀλύμπιον, Ν. Ὑψηλάντην καὶ Β. Καραβίαν νὰ καταλάβωσι θέσεις τινὰς περὶ τὸ Δραγατσάνιον, κατεχομένας ὑπὸ

τῶν Τούρκων, ἀλλὰ νὰ μὴ κάμωσι μάχην πρὸ τῆς ἀφίξεώς του. Τότε οἱ ἐν Δραγατσανίῳ Τούρκοι, ἐννοήσαντες ὅτι θὰ γίνῃ μάχη, ἤρχισαν νὰ καίωσι τὰς οἰκίας. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Καραβίας καὶ νομίσας ὅτι οἱ Τούρκοι φεύγουσιν, ὤρμησε κατ' αὐτῶν, θέλων νὰ δρέψῃ τὰς δάφνας τῆς νίκης μόνος, πείσας καὶ τὸν Ν. Ὑψηλάντην ἀρχηγὸν τοῦ Ἱεροῦ λόχου νὰ βοηθήσῃ αὐτόν. Τότε ἐγένετο φοβερὰ μάχη, καθ' ἣν ἐνίκηθησαν οἱ Ἕλληνες, οἱ δὲ Ἱερολοχίται ἐφρονεύθησαν πλὴν 100, τοὺς ὁποίους ἔσωσεν ὁ Γ. Ὀλύμπιος μετὰ γενναίαν ὑπεράσπισιν.

Τοῦτο μαθὼν καθ' ὁδὸν ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Ῥίμνικον πάλιν καὶ ἐκείθεν ἀπελπισθεὶς μετέβη εἰς τὴν Αὐστρίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ ἐν Αὐστρίᾳ συλληφθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ μόλις τῷ 1827 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας. Τὸν Αὐγούστον δὲ τοῦ 1828 ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ ἐκ νοσήματος, ὅπερ ἀπέκτισεν ἐν τῇ φυλακῇ.

Γ. Ὀλύμπιος, Γ. Φαρμάκης καὶ Ἀθ. Καρπενησιώτης.—Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης συλλέξαντες τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθουν τὸν ἀγῶνα. Τότε πολὺς Τουρκικὸς στρατὸς περιεκύκλωσεν αὐτοὺς ἐν τῷ μοναστηρίῳ Σέκῳ τῆς Μολδαβίας, ἀλλ' ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπ' αὐτῶν. Ἐπειτα ὅμως προδοθέντες, ὁ μὲν Ὀλύμπιος ἐκλείσθη ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ τοῦ μοναστηρίου, ἔνθα μετὰ ἥρωϊκὴν ἀντίστασιν ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ὀπαδῶν του καὶ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων· ὁ δὲ Φαρμάκης ἔκαμε συνθήκην, διὰ τοὺς ὁποίας τῷ ἐπετρέπετο νὰ φύγῃ ἔνοπλος μετὰ τῶν ὀπαδῶν του. Ταύτην παράδαντες ὅμως οἱ Τούρκοι συνέλαβον αὐτοὺς καὶ τοὺς μὲν ὀπαδοὺς ἐθανάτωσαν, τὸν δὲ Φαρμάκην ἔφερον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ζῶντα ἐκλεπίσαντες ἔρριψαν πρὸς θεῶν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Γαλατᾶ καὶ ἔπειτα ἐκαρτόμησαν. Ὁ δὲ Ἀθαν. Καρπενησιώτης, ὅστις ἐκ Γαλαζίου εἶχε μεταβῇ εἰς τὸ Ἰάσιον, ἐπολιορκήθη εἰς ἓν χωρίον τοῦ Ἰασίου καί, ἀφοῦ ἀπέκρουσε γενναίως τοὺς ἐχθροὺς, ὤρμησε μετὰ 16 μόνον συντρόφων του, διότι οἱ ἄλλοι εἶχον φονευθῆ καὶ ἄλλοι εἶχον φύγει, διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, ἔνθα εὗρον πάντες ἐνδοξον θάνατον. Οὕτως ἐτελείωσε τὸ ἐν Μολδαυίᾳ κίνημα.

β'. Ἡ κυρίως Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.

Ἀγῶνες τῆς Τουρκίας πρὸς κατάπνιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

α'. Ἐπανάστασις Πελοποννήσου. — Ἐν τῇ κυρίως ἑμῶς Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις προῦδυσεν. Ἐλθὼν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Παπαφλέσσας, μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, καὶ διατρέχων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐξήγειρε τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Μετὰ ταῦτα ἐνωθέντες ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ κατέβησαν ἐκ τῶν ἀποκρήμων βράχων τοῦ Ταυγέτου καὶ ἐλθόντες τῇ 23 Μαρτίου 1821 εἰς τὰς Καλάμας ἐπολιόρκησαν αὐτὰς καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθῶσι. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῇ 23 Μαρτίου 1821 ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας καὶ μετὰ ταῦτα ἐπαρεύθη μετὰ διαφόρων ὀπλαρχηγῶν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Πάτρας, ἔνθα ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν πάντες μετὰ συγκινήσεως ἠσπάσθησαν, ὀρκισθέντες ἢ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἢ νὰ ἀποθάνωσιν. Ἐπειτα δὲ οἱ ἀρχηγοὶ ἔστειλαν ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας εἰς δὲ τοὺς ἐν Πάτραις προξένους τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἔστειλαν διακοίνωσιν, διὰ τῆς ὁοίας ἐγνωστοποιοῦν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἢ νὰ ἀποθάνωσιν.

Ἀπαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου. — Ὅταν ἔμαθεν ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ Β' τὰ ἀνωτέρω κατεταράχθη καὶ ὠργίσθη τόσο, ὥστε διέταξε καὶ ἀπεκεφάλισαν πολλοὺς Ἕλληνας ἐπισήμους, κατὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ὑπονοίας, ὅτι ὑπεβοήθουν τὴν ἐπανάστασιν. Ἐπειτα δέ, ὅτε ἔμαθεν, ὅτι τολμηροὶ τινες Ἕλληνες συνώμοσαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, μεταβαίνοντα εἰς τὸ τέμενος, νὰ καύσωσιν τὸν ναύσταθμον, νὰ κυριεύσωσι τὸ πυρροβολικὸν καὶ νὰ ὀπλίσωσιν ὅλους τοὺς κατοίκους ἐφοδῆθη τόσο καὶ ὠργίσθη, ὥστε διέταξε νὰ σφάξωσι πάντα Ἕλληνα ἀδιακρίτως. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) διέταξε τὸν δῆμιον νὰ συλλάβῃ τὸν Πατριάρχην καὶ κρεμάσῃ αὐτόν. Ὁ δῆμιος μεταδὲς μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα συνέλαβε τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε'

καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου τῆς μεσαίας πύλης τῶν Πατρι-
αρχείων. Τὸ ἱερὸν λείψανον ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κρεμάμενον, ὅπερ
καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτᾶνος μετῆμφισμένος μεταβάς εἶδε, τὴν δὲ τετάρτην
ἡμέραν παρέλαβον αὐτὸ οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες, δέσαντες τοὺς πόδας του,
ἔσυραν εἰς τὴν θάλασσαν; βλασφημοῦντες καὶ πτύοντες αὐτό. Ἐκεῖ δὲ
παρέδωκαν τὸ ἱερὸν λείψανον εἰς τὸν δῆμιον, ὅστις κατεβύθισεν αὐτὸ
εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ τινὰς ὁμοῦς ἡμέρας, κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν, τὸ
ἱερὸν λείψανον ἀνήλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ προσέ-
κρουσεν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Κεφαλλῆνος πλοιάρχου Ἰωάννου Σκλάδου.
Οὗτος ἀναγνώρισας τὸ λείψανον ἀνεῖλκυσε αὐτὸ κρυφίως καὶ μετέφε-
ρεν εἰς Ὀδησσόν, ἔνθα κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου
Α΄ ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1871 μετεκομι-
σθησαν τὰ ὀστέα του εἰς Ἀθήνας καὶ κατετέθησαν μετὰ βασιλικῶν τι-
μῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως ἐντὸς μαρμαρίνης λάρνακος. Τῷ δὲ
1872 ἡ Πατρίς μας εὐγνωμονοῦσα ἔστησε πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου τὸν
ἀνδριάντα αὐτοῦ, ὅτε ὁ ποιητῆς Α. Βαλαωρίτης ἀπήγγειλε τὸ λαμπρὸν
ποίημα.

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος . . . Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου ;
Τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα ; . . . Γιατὶ ἔς τὸ μέτωπό σου
Νὰ μὴ φυτρῶνουν, Γέροντα, τόσαις χρυσαῖς ἀκτίδασι,
Ὅσαις μᾶς δίδ᾽ ἡ ὄψις σου παρηγορηταῖς κ᾽ ἐλπίδασι ; κλπ.

Τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἠκολούθησαν καὶ ἄλλαι
σφαγαὶ ἀρχιερέων, ἱερέων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὅχι μόνον ἐν Κων-
σταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν, ὅλον ἐν Σμύρνῃ, Θεσσαλο-
νίκῃ, Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Αἱ σφαγαὶ ὁμοῦς ἀντὶ νὰ φοβίσωσι τοὺς Ἑλ-
ληνας νὰ παύσωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἕκαμον αὐτοὺς νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι
ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ συμβιβασθῶσι μὲ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν καὶ διὰ
τοῦτο προετίμησαν μᾶλλον νὰ ἀποθάνωσιν ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐ-
τούς. Οὕτω πλέον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ἀντήγει τὸ σύν-
θημα «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἡ ἐν Βαλτετσῶ μάχη. — Ὁ διοικητῆς τῆς Πελοποννήσου Χουρ-
σήτ πασσᾶς, ὅστις ἐδρίσκετο εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὡς ἐμάθομεν, πολεμῶν τὸν
Ἀλῆ-πασσᾶν, μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον
τὸν Μουσταφάμπεην διὰ νὰ καταβάλλῃ αὐτήν. Οὗτος μετέβη ἐξ Ἠπείρου
εἰς τὰς Πάτρας, τῶν ὁποίων τὴν πολιορκίαν εἶχε λύσει ὁ Ἰουσοῦφ πασ-

σας, και ἐκείθεν εἰς τὸ Αἴγιον, τὸ ὁποῖον ἐπυρπόλησεν. Ἐπειτα μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον και τὸ Ναύπλιον, τῶν ὁποίων τὰς πολιορκίας διέλυσε και ἐκείθεν εἰς τὴν Τρίπολιν τὴν 6 Μαΐου. Ἐκεῖ μαθὼν, ὅτι τὸ χωρίον Βαλτέτσι εἶχον καταλάβει οἱ Ἑλλῆς και Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ 845 περίπου Ἑλλήνων, ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ, τῇ 12 Μαΐου 1821, μετὰ 12,000 ἀνδρῶν και ἐπολιορκήσε τοῦτο. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Ἑλληγες ἐπολέμησαν γενναίως καλᾶπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Κατὰ ταύτας, ἦλθον ὁ Θ. Κολοκοτρῶνης μετὰ 700, ὁ Πλαπούτας μετὰ 800 και ἄλλοι και ἔτρεψαν τοὺς βαρβάρους εἰς φυγὴν και ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἀφήσωσι τὰ πυροβόλα, πέντε σημαίας και τὰς ἀποσκευὰς των. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ μὲν τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν ἐξακόσιοι και ἐπληγώθησαν πλεῖστοι, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν τέσσαρες και ἐπληγώθησαν δέκα ἐπτὰ. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐνέπνευσεν ἐνθουσιασμὸν εἰς αὐτοὺς και δειλίαν εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἡ παρὰ τὰ Δολιανὰ μάχη. Ὁ Μουσταφάμπεης, μαθὼν μετὰ ταῦτα, ὅτι παρὰ τὰ Δολιανὰ ἦσαν ὠχυρωμένοι 200 Ἑλληγες ὑπὸ τῶν Νικήταν Σταματελόπουλον και θέλων νὰ ἀποπλύνῃ τὸ ὄνειδος, ἐξεστράτευσσε κατ' αὐτῶν τῇ 18 Μαΐου μετὰ 6,000 και ἐπολιορκήσεν αὐτούς. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ 11 ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας μετὰ γενναϊότητος και ἥρωισμοῦ ἀπέκρουσαν οἱ Ἑλληγες τοὺς Τούρκους ἔπειτα δέ, ἐλθούσης βοήθειας τῶν Ἑλλήνων ἐκ Βερβαίνων, ὤρμησαν οὗτοι κατὰ τῶν Τούρκων και ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀφήσαντας 3 σημαίας και 3 πυροβόλα. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν δύο Ἑλληγες και 70 Τούρκοι, ὁ Νικήτας ἔδειξε τοσαύτην ἀνδρείαν, ὥστε ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Τουρκοφάγος.

Θ. Κολοκοτρῶνης.—Ὁ μέγας στρατάρχης τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρῶνη, ἐγεννήθη δὲ τῷ 1770 ὑποκάτω ἐνὸς δένδρου ἐπὶ τοῦ ὄρους Ῥαμβουνίου τῆς Μεσσηνίας. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης, μετὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς του ὑπὸ τῶν Τούρκων, δταν ἐρραπίσθη ὑπὸ τινος Τούρκου, ἐτράπη εἰς τὸν κλέφτικον βίον και κατεδίωκε τοὺς Τούρκους. Δεκαπενταετῆς περίπου διωρίσθη ἀρματωλὸς τοῦ Λεονταρίου, βραδύτερον δὲ και τῆς Καρυταίνης. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Τούρκοι ἐπεβουλεύθησαν τὴν ζωὴν του, διὰ τοῦτο ἐγένετο ἄλιν κλέφτης και μετὰ πολλὰς καταδιώξεις κατέφυγεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἐνθα κατετάχθη εἰς τὸν Ἀγγλικὸν

στρατὸν ὡς λοχαγός. Μετὰ ταῦτα διακριθεὶς εἰς τὴν ἐν Κερκύρα ~~καὶ~~ κατὰ τῶν Γάλλων προήχθη εἰς ταγματάρχην. Ὅτε δὲ ἀπεφασίσθη ἡ ἐπανάστασις ἐπανήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὸν Ἰανουάριον 1821, ἔνθα πολλάκις κατετρόπωσε τοὺς ἐχθρούς. Οὗτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν, παραλαβὼν 300 Μανιάτας, κατετρόπωσε τουρκικὸν ἀπόσπασμα εἰς τὰ στενά, παρὰ τὴν Καρύταιναν. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσήλθον εἰς τὸν Κολοκοτρῶνην ὑπὲρ τὸν Πετρόμπεην, Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους ὄπλαρχηγούς, 6,000 ὀπλισμένοι μὲ ρόπαλα, σφενδόνας καὶ δρέπανα, οἵτινες μόλις εἶδον τὸν ἐκ Τριπόλεως ἐπερχόμενον ἐκ δισχίλιων Τούρκων στρατὸν ἔφυγον. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ μείναντες τότε μόνοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν Μεσσημίαν, ἀλλ' ὁ Κολοκοτρῶνης ἤρνηθη ν' ἀφήσῃ τὴν ὄχυρὰν ἐκείνην θέσιν, διὰ τοῦτο καὶ ἔμεινε μόνος του. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνήθροισε πάλιν περὶ τοὺς 300 ἄνδρας, ἐπανήλθον δὲ πάλιν καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ, οἵτινες συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ ὀνομάσῃ γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ φρονιζῇ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρῶνην ν' ἀναθέσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ του σχεδίου. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη νὰ κυριευθῇ διὰ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἣτις ἦτο πρωτεύουσα τοῦ Πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ τότε ἀρχεται τὸ ἐνδοξον ἱστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη, ὅστις ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδρασε, καὶ ὅστις ἐξήσκησε τόσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἐλληνικῶν στρατευμάτων, ὅσῃν οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν.

Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.—Οἱ Ἕλληνες, λαβόντες θάρρος ἐκ τῶν διαφόρων νικῶν καὶ ἐκτελοῦντες τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἤρχισαν νὰ πολιορκώσῃ τὴν Τρίπολιν, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Κολοκοτρῶνην, Πετρόμπεην, Πλαπούταν, Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους. Μετ' ὀλίγον ἡ πολιορκία, τῇ συμβουλῇ τοῦ Κολοκοτρῶνη, ἐγένετο στενωτέρα, αἱ δὲ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἤρχισαν νὰ ὀλιγοστεύωσιν. Ἐνεκα τούτου οἱ Τούρκοι ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας περὶ παραδόσεως, ἀλλ' αὐταὶ δὲν ἐπέτυχον, διότι οἱ μὲν Τούρκοι ἐζήτησαν ἔνοπλον ἐξοδὸν καὶ ἀσφαλῆ συνοδείαν μέχρι λιμένος τινός, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπῆλθον παράδοσιν ἄνευ ὄρων. Τότε οἱ Ἀλβανοὶ συνεφώνησαν ἰδιαιτέρως μὲ τὸν Κολοκοτρῶνη νὰ φύγῃ τῇ 3 Σεπτεμβρίου ἔνοπλι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Τοῦτο μᾶθόντες οἱ Τούρκοι καὶ ἀπελπισθέντες συνήλθον εἰς τὸ διοικητήριον, διὰ νὰ σκεφθῶσι τί νὰ πράξωσιν.

Ἐνῷ ὁμως συνέβαινον ταῦτα, στρατιώτης τις, Ἐμμ. Δούνιας ὀνόματι, ἀναβάς εἰς τὸ μέρος τοῦ τείχους, εἰς τὸ ὅποιον ἐφύλαττεν εἰς μόνος φρουρὸς Τοῦρκος, καί, δέσας αὐτόν, ἔρριψε σχοινία, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέβησαν καὶ ἄλλοι πενήκοντα. Τότε οὗτοι, στήσαντες τὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἐπήδησαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας, διὰ τῶν ὁποίων εἰσῆλθον πάντες οἱ Ἕλληνες. Οὗτοι μόλις εἰσῆλθον ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ ἔκαιον καὶ κατέστρεφον τὰ πάντα, μὴ ὑπακούοντες εἰς τοὺς στρατηγούς, θέλοντας νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν. Ἡ λεηλασία καὶ ἡ σφαγὴ διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καθ' ἃς 12,000 Ὄθωμανῶν, Ὄθωμανίδων καὶ Ἑβραίων ἐφονεύθησαν, τῶν λοιπῶν αἰχμαλωτισθέντων. Μόνον οἱ συνθηκολογήσαντες Ἄλβανοὶ δὲν ἐκακοποιήθησαν, ἀλλ' ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Ἠπειρον, συνοδευθέντες μέχρι τοῦ Αἰγίου ὑπὸ τοῦ Πλαπούτα. Ἄπαντες οἱ Ἑβραῖοι ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐκδικηθέντων τὸν φόνον καὶ τὸν χλευασμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τῶν σφαγέντων ἐν Σμύρνῃ, Θεσσαλονίκῃ καὶ ἄλλαις πόλεσιν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἐφονεύθησαν ἑκατὸν καὶ ἐπληρώθησαν διακόσιοι περίπου. Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐξησφαλίσθη πλέον ὁ ἀγὼν ἐν Πελοποννήσῳ.

β'. Ἐπαναστασις ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον ἐπαναστάτησε καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Καὶ πρῶτον ἐπαναστάτησεν ἡ Ἄμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου 1821), ἔπειτα ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Καλτσᾶν, ἡ Λεβαδεία ὑπὸ τὸν Διακὸν καὶ ἡ Φθιώτις ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Δουβουνιώτην.

Ἀθανάσιος Διακός.—Ὁ Διακός ἐγεννήθη ἐν Μουσουνίτῃ τῆς Παρνασσίδος. Δωδεκαετῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, ἔνθα μαθῶν τὰ ἱερά γράμματα καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν προγόνων του ἐγένετο διάκονος. Μὴ υποφέρων ὁμως νὰ βλέπῃ τοὺς ἀδελφούς του τυραννουμένους, ἀφῆκε τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἐγένετο ἀρματωλός. Κατόπιν ἐγένετο πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου καὶ μετὰ ταῦτα ἀρματωλὸς ἐν Λεβαδείᾳ, ἔνθα ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἐλευθερίας.

Τότε κατὰ τῶν ἐπαναστατησάντων ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἀπεστάλησαν ὁ Ὁμῆρ Βρυώνης καὶ ὁ Κισρὲ Μεχμέτ μετὰ 9000 ἀνδρῶν ἵνα καταβάλωσιν αὐτούς. Ἐναντίον τῶν πασσάδων τούτων ἀντεπεξῆλθον οἱ

ὄπλαρχηγοὶ Διάκος, Δουβουνιώτης καὶ Πανουργιάς μετὰ 1200 ἰκρού-
Καὶ ὁ μὲν Διάκος μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀμφίσσης Ἡσαΐου, τότε
γιάννη καὶ Καλύδα κατέλαβον τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ (ἐν φέ-
μάνας) γέφυραν καὶ τὰ πλησίον ὑψώματα τῆς Δαμάστας μετὰ φάσι-
κοσίων περίπου. Οἱ δὲ Πανουργιάς καὶ Δουβουνιώτης μετὰ τῶν υἱοῦν
κατέλαβον τὰς εἰς τὰ πλάγια τοῦ Διάκου καταλλήλους θέσεις. Μό-
δ' Ὁμὲρ Βρυώνης μὴ ἀφήσας νὰ παρέλθῃ καιρός, ἵνα μὴ ὀχυρὸν ἔχ-
οἱ Ἕλληνες, ὤρμησε κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς μὲν ἄλλους μετὰ γενη-
ἀντίστασιν ἠνάγκασε νὰ υποχωρήσωσι, μετὰ δὲ τοῦ Διάκου συνήψε
σματοῶδη μάχην. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφρονεῦθη ὁ Ἡσαΐας, ὁ Κι-
λύδας, ὁ Μπακογιάννης καὶ ἄλλοι, οἱ δὲ περισσότεροί ἐτράπησαν εἰ-
φυγὴν, ἀφήσαντες τὸν Διάκον μόνον μὲ 48. Τότε τινὲς ἔφεραν εἰς τὸν
Διάκον ἔπρον διὰ νὰ φύγῃ, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη εἰπὼν «ὁ Διάκος δὲν φεύ-
γει», καὶ ἐξηκολούθησε νὰ μάχῃται γενναϊότατα ἐναντίον τόσων χιλιά-
δων. Ὅταν ὅμως ἐπληρώθη εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ τὰ ὄπλα του κα-
τέστησαν ἄχρηστα, τότε ἐπέπεσον ἀθροοὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ τοὺς μὲν συν-
τρόφους τοῦ ἐφόνευσαν ἅπαντας, αὐτὸν δὲ μαχόμενον διὰ τῆς σπάθης
του, ἣ ὁποία εἶχε θραυσθῆ ἄνω τῆς λαβῆς, συνέλαβον ζῶντα καὶ ἔφε-
ρον εἰς τὸν Ὁμὲρ Βρυώνην, ὅστις εἶπεν αὐτῷ·

«Γίνεσαι Τοῦρκος Διάκέ μου, τὴν πίστι ν' ἀλλάξῃς ;
νὰ προσκυνῆς εἰς τὸ τζαμί, τὴν Ἐκκλησιὰ ν' ἀφήσῃς ;»

Ἄλλ' Διάκος ἀπήντησε μετὰ περιφρονήσεως.

«Πᾶτε καὶ σεῖς κ' ἡ πίστις σας, μουρτᾶτες νὰ χαθῆτε !
Ἐγὼ Ἕλληνα ἐγεννήθηκα Ἕλληνα θὲ νὰ πεθάνω»,

Ἡ ἀπάντησις αὕτη τοσοῦτον παρώργισε τὸν Βρυώνην, ὥστε διέ-
ταξε καὶ ἔφερον τὸν Διάκον εἰς τὴν Λαμίαν, διὰ νὰ σουβλίσωσι καὶ ψή-
σωσιν αὐτὸν ὡς ἄρνιον. Ὅταν δὲ οἱ δῆμοι ἔσυρον τὸν Διάκον διὰ νὰ
τὸν σουβλίσωσιν, αὐτὸς παρατηρήσας τοὺς πέριξ χλοεροὺς λειμῶνας
καὶ τὰ ἀνθισμένα δένδρα εἶπε τὸ λαμπρὸν δόκιμον.

«Γιὰ δὲς καιρό, ποῦ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ !

Τώρα, π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάξ' ἡ γῆ χορτάρι».

καὶ ὑπέστη τὸ μαρτύριον τὴν ἐπομένην τῆς μάχης, 24 Ἀπριλίου 1821,
εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν χωρὶς νὰ εἴπῃ παράπονόν τι καὶ δάκρυ νὰ βρέξῃ.

Ἐνφθαλμούς του ! Ἡ Πατρίς μας εὐγνωμονοῦσα ἔστησε μετὰ ταῦτα ἀναμεία τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ.

ρὸς Ἵδουσεὺς Ἀνδρουῖτος. — Ὁ Ἵδουσεὺς ἐξεδικήθη ἀμέσως τὸν σὸν ὄν θάνατον τοῦ Διάκου. Ὁ Ἵδουσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου, τείχθεις ἐν Ἰθάκῃ, ἔνθα ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Ὁ ὅπως εὖς ἦτο ἀνὴρ θαυμάσιος, ὠραῖος, ταχύπους, μετρίου ἀναστήματος δασύθριξ καὶ εἶχε μύστακας μεγάλους καὶ παχεῖς καὶ βλέμμα τσουρόν. Ἐν γένει δὲ οἱ κάτωθι στίχοι εἰκονίζουσιν αὐτόν.

«Ἵάν βράχος εἶν' ἡ πλάταις του Ἵάν κάστρο ἡ κεφαλή του
καὶ τὰ πλατεῖα τὰ στήθιά του τοῖχος χορταριασμένος».

Ὁ Ἵδουσεὺς ἀνδρωθεὶς ἐγένετο σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ, καὶ ἔπειτα διωρίσθη ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν τῆς Λεβαδείας καὶ τῆς Ἀταλάντης. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1820 μετέβη πάλιν εἰς τὰ Ἰωάννινα ὁπότεν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνσπείρας τὸν τρόμον καὶ τὸν φόβον εἰς τοὺς Τούρκους διὰ τῆς ἀνδρείας του. Ὁ Ἵδουσεὺς μαθὼν, ὅτι ὁ Ὁμέρ Βρυώνης μετὰ τοῦ Κισσὲ Μεχμέτ διηθύνοντο εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ἔσπευσε μετὰ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ Δουβουνιώτου εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, τὸ ὁποῖον κείται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ τῆς Λαμίας εἰς Ἀμφισσαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτούς. Ἐκεῖ ἀπεφάσισαν, ὅπως ὁ μὲν Ἵδουσεὺς κλεισθῆ εἰς τὸ Χάνι, οἱ δὲ Πανουργιᾶς καὶ Δουβουνιώτης καταλάβωσι τὰς ὑπωρείας τῶν βουνῶν. Ὅταν δὲ τῇ 8 Μαΐου 1821 ὁ Ἵδουσεὺς εἶδε τὸν ἐχθρὸν ἐρχόμενον, σχηματίσας χορόν, εἶπεν· «Αἶ, παιδιὰ· ὅποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ἄς πιασθῆ εἰς τὸν χορόν». Ἀμέσως τότε ἐπιάσθησαν 120 παλληκάρια καὶ εἰσῆλθον χορευόντα εἰς τὸ Χάνι, ἔνθα καὶ ὠχυρώθησαν. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ὁ ἐχθρὸς, προπορευομένου τοῦ Δερβίση, τὸν ὁποῖον ὁ Ἵδουσεὺς ἠρώτησε ποῦ πηγαίνει. Ὁ δὲ Δερβίσης ἀπήντησε «νὰ σφάξω ὅπου βρῶ τοῦ προφήτου ἐχθρούς». Ἀλλὰ δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη ὁ Δερβίσης τοὺς λόγους τούτους, ὅτε ὁ Ἵδουσεὺς ἐपुरοβέλησεν αὐτόν καὶ ἔρριψε νεκρόν. Τοῦτο παρῶργισε τότε τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπέπεσον λυσσῶδῶς κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐκ τῶν ὁποίων τοὺς μὲν Πανουργιᾶν καὶ Δουβουνιώτην μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, τὸν δὲ Ἵδουσεῖα στενωῶς ἐπολιόρχησαν, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Μετὰ ταῦτα ὤρμησαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν φθάσαντες μέχρι τοῦ τοίχου τοῦ χανίου, τὸν ὁποῖον προσε-

πάθησαν νὰ κατακρημνίσωσι μὲ τοὺς ὤμους, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθησαν, ἀφήσαντες καὶ πλείστους νεκρούς. Τὸ τοιοῦτον ἀπήλπισε τότε τὸν Ὅμηρ Βρυώνην καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Λαμίαν ἵππεις διὰ νὰ φέρωσι τηλεβόλα. Ἀλλὰ τοῦτο μαθόντες οἱ ἀτρόμητοι Ἕλληνες ἀπεφάσισαν καὶ ἐξήλθον τὴν νύκτα ξιφῆρεις καὶ διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ἔφυγον εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ἐσώθησαν. Κατὰ τὸν ἡρωϊκὸν τοῦτον ἀγῶνα δύο μόνον ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐφονεύθησαν καὶ τέσσαρες ἐπληγώθησαν, ἐνῶ ἐκ τῶν Τούρκων 300 ἐφονεύθησαν καὶ 700 ἐπληγώθησαν. Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέλαβε τότε τοὺς Τούρκους, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι κατὰ τῆς Ἀμφίσσης.

Πρὸς ἀπαθανάτισιν τοῦ ἀνδραγαθήματος τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ πολεμησάντων ἰδρύθη μαρμάρινον μνημεῖον τῇ 8ῃ Μαΐου 1888.

Μὲ ἴενε χάνι τῆς Γραβιῆς, γιὰ χάνι μ' εἶχαν κτίσει
μὰ ὁ γιὸς τοῦ Ἀιδοῦτσου μ' ἔκαμε τῆς δόξης ῥημοκκλήσι».

γ'. Ἐπανάστασις ἐν ταῖς νήσοις.

Ναυτικαὶ δυνάμεις. — Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον ἐπανεστάτησαν αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ὑδρα καὶ Ψαρά. Ταύτας ἐμνήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος καὶ ἡ Κύπρος, ἀλλ' εἰς ταύτας μετ' ὀλίγον κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιωρίσθη μόνον εἰς τὰς τρεῖς πρώτας, Αἱ Σπέτσαι, ἡ Ὑδρα καὶ τὰ Ψαρά ἐξώπλισαν 176 πλοῖα διὰ τῶν ὁποίων κατενίκησαν τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ἐκάστη τῶν νήσων τούτων εἶχε καὶ τὸν ναύαρχόν της. Αἱ Σπέτσαι τὸν Γ. Ἀνδρουτσον, ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην καὶ τὰ Ψαρά τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην.

Κατὰ τὸν Μάϊον 1821 ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τῶν νήσων ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην ἐκπλεύσας, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, συνήντησεν αὐτὸν παρὰ τὴν Μυτιλήνην. Τότε ἐν Τουρκικόν, ὅπερ προηγεῖτο ὡς προφυλακίς, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἔνθα μεταδὸς ὁ Παπανικολῆς ἀνετίναξεν αὐτὸ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ του εἰς τὸν ἀέρα, πνιγέντος ὄλου τοῦ πληρώματός του ἐκ χιλίων ἑκατὸν ἀνδρῶν πλην 8. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἐφόβησε τοσοῦτον τὸν Τουρκικὸν στόλον, ὥστε ἀμέσως ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον.

Μετὰ ταῦτα, ἔταν ἔληγε τὸ ἔτος 1821, ἐγένετο εἰς τὴν Ἐπίδαυρον ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Αὕτη συνέστησε δύο σώματα, τὸ Βουλευτικόν, τὸν ὁποῖον ἐσκέπτετο καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν πρακτέων καὶ τοῦ ὁποῖου πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, (ὅστις τὸν Ἰούνιον εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα) καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφασισθέντων καὶ τοῦ ὁποῖου πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἀλέξ. Μαυροκρδάτος.

Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως 1822.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, παραιτηθέντος τοῦ Τομπάζη, διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλοπότριδος Λαζάρου Κουντουριώτου, ὅστις ἔλην τὴν κολοσιαίαν περιουσίαν του προσέφερον ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Α. Μιαούλης.— Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, μὴ θέλουσα νὰ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν νήσων τούτων, ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἀρχιναύαρχον ἔλου τοῦ στόλου. Ἀλλὰ αἱ περιστάσεις ἐπέβαλον τὸν Μιαούλην εἰς τὸν ὁποῖον καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι ὑπετάσσοντο ἐκουσίως.

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἐγεννήθη ἐν Ὑδρᾷ τῷ 1769· ἐξαετῆς δὲ εἰσηλθεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ὑπηρέτει ὡς ναυιόπαις. Ὁ Μιαούλης ἠρέσκειτο ἐκ νεότητός του εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τὰς διασκεδάσεις καὶ ἐκάπνιζε πολὺ. Ἀφ' ἔτου ὅμως ἐγένετο ναύαρχος παρήτησε τὰς προτέρας συνηθείας του καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδος του, κατὰ τὸν ὁποῖον πολλάκις διέπρεψεν. Ὁ Μιαούλης ἀμέσως ὡς ἐγένετο ναύαρχος ἀπέδειξε τὴν ἔκτακτον γενναιότητά του, διότι ἐπετέθη πρὸ τῶν Πατρῶν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ συνεχρότησε λαμπρὰν ναυμαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν προξένησεν εἰς τὸν ἐχθρὸν μεγίστας ζημίας. Ἡ ναυμαχία αὕτη εἶναι ἡ πρώτη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων τακτικὴ ναυμαχία, ἐγένετο δὲ τῇ 20 Φεβρουαρίου 1822.

Ὁ Μιαούλης ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη ἐν Πειραιεὶ τῷ 1835. Τῷ 1889 δὲ ἰδρύθη ἐν Ἑρμουπόλει Σύρον πρὸς τιμὴν του μαρμαρίνου ἀνδριάς.

Καταστροφὴ τῆς Χίου.— Ἡ Χίος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπαναστατήσῃ. Ὁ Χίος ὅμως Ἀντώνιος Μπουρνιάς, ἀποφασίσας νὰ ἐπαναστατήσῃ αὐτὴν, μετέβη εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Σάμου Λυκοῦργον Λογοθέτην

καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ τὸν συνδράμῃ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Χίου. Ὁ Λυκούργος λαβὼν τότε 2,500 ἄνδρας, ἀπεβιάσθη τῇ 10 Μαρτίου εἰς Χίον καὶ, πολιορκήσας τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον, ἐξήγειρε τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σουλτάνος διέταξε καὶ ἐθανατώθησαν ὅλοι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσημοι Χιοί, ὁ δὲ στόλος ἐκ 46 πλοίων μετὰ 7,000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Καρᾶ Ἀλῆν ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Χίον. Τῇ 30 δὲ Μαρτίου ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον ὁ στόλος καὶ ἤρχισε τὸν πυροβολισμὸν, συγχρόνως δὲ ἀπεβίασεν εἰς τὴν νῆσον τοὺς 7,000 στρατιώτας.

Οὗτοι ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐκ τῶν φρουρίων ἐξεληθόντων Τούρκων καὶ τῶν τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐλθόντων ἐκ τῆς Ἀσίας, κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου, 12,000 ἀνδρῶν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Λυκούργου καὶ ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἐπειτα οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ πυρπολήσαντες αὐτὴν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀρπαγὴν, τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν σφαγὴν. Τότε οἱ ἀτυχεῖς Χιοὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ μοναστήρια διὰ νὰ σωθῶσιν· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ εὗρον τὸν θάνατόν των. Τρεῖς χιλιάδες καταφυγόντες εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Μηνᾶ εὗρον θάνατον σκληρόν, διότι οἱ Τούρκοι θέσαντες πῦρ ἔκαυσαν αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἔνθα καὶ σήμερον σφύζονται οἱ τύποι τῶν ρινῶν καὶ τῶν ὠτρῶν. Καθ' ὅλην δὲ τὴν νῆσον δὲν ἤκουέ τις ἄλλο τι, εἰμὴ φωνὰς γοεράς, θρήνους καὶ κοπετοὺς τῶν δυστυχῶν σφαζομένων, καὶ δὲν ἔβλεπεν ἄλλο τι, εἰμὴ σωροὺς ἑρείπιων καπνιζόντων καὶ πτώματα. Εἴκοσι καὶ τρεῖς χιλιάδες ἐφονεύθησαν, ἡ δὲ θάλασσα ἐδάφη ἐκ τοῦ αἵματος τῶν φονευθέντων· τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἑπτὰ χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἀσίας· οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ τῶν 110 χιλιάδων κατοίκων διεσκορπίσθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐσώθησαν. Τοιαύτη ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς ὠραίας καὶ εὐφόρου ταύτης νήσου.

Κανάρης.—Τὴν καταστροφὴν ὅμως ταύτην ἀνέλαβε νὰ ἐκδικηθῆ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην. Ὁ στόλος μὴ δυνήθεις νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Χίον καὶ βοηθήσῃ τοὺς σφαζομένους, ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων, προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶσιν ὁ Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης καὶ ὁ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπίνος μετὰ τὰ πυρπολικά των καὶ νὰ καύσωσι τὸν Τουρκικὸν στόλον. Οἱ γενναῖοι οὗτοι, ἀφοῦ ἐκοινώνησαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, εἰσῆλθον μετὰ τῶν συντρόφων των τῇ 6 Ἰουνίου εἰς τὰ πλοῖά των, φέροντα ξένας σημαίας, καὶ μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἔφθασαν τὴν

νύκτα εἰς τὴν Χίον, ἔνθα εὐρίσκειτο ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἐώρταζε τὸ Ῥαμαζάνιον. Ἡ νύξ ἐκείνη ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἀσέληνος, ἦτο δὲ ἡ τελευταία τοῦ Ῥαμαζανίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Καρὰ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἄλλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ εἰς δεῖπνον. Τότε ὁ μὲν Πιπίνος προσεκόλλησε τὸ πυρπολικόν του ἐπὶ τῆς ὑποναυαρχίδος, ὁ δὲ Κανάρης ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος. Ἀλλὰ τὸ μὲν τοῦ Πιπίνου δὲν ἔφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, διότι αἱ φλόγες δὲν μετεδόθησαν εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα, ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι, ἐννοήσαντες τοῦτο, ἀπέκοψαν τὴν ἀρπάγην καὶ ἔσωσαν τοιοιουτρόπως τὴν ὑποναυαρχίδα ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς. τὸ τοῦ Κανάρη ὅμως ἔφερε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, διότι αἱ φλόγες αὐτοῦ μετεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἣ ὁποία ἀμέσως ἤρχισε νὰ ἀναφλέγηται. Φοβερόν ἦτο τότε τὸ θέαμα τῆς καιομένης ναυαρχίδος· πάντες οἱ ἐν αὐτῇ, πεφοβισμένοι καὶ κραυγάζοντες ἀπελπιστικῶς, ἐπήδων ἐπὶ τῶν λέμβων διὰ νὰ σωθῶσιν, ἀλλ' αὐταὶ ἕνεκα τοῦ βάρους ἀνετρέποντο καὶ ἐβυθίζοντο, ὁ δὲ Καρὰ Ἀλῆς, ὅστις ἐκ τῶν πρώτων ὤρμησε διὰ νὰ ἐξέλθῃ, ἐπληγώθη εἰς τὴν κεφαλὴν ὑπὸ ἴστού καταπεσόντος καὶ μόλις μετηνέχθη εἰς τὴν ξηρὰν ἀπέθανεν ἐκεῖ, ἔνθα πολὺ αἷμα εἶχε χύσει. Ἡ ναυαρχὴ μετὰ μίαν ὥραν, μεταδοθέντος τοῦ πυρός εἰς τὴν πυριταποθήκην, ἀνετινάχθη μετὰ φοβεροῦ πατάγου εἰς τὸν ἀέρα, ἣ δὲ θάλασσα ἐκαλύφθη ὑπὸ συντριμμάτων, ξύλων, κεραιῶν, σχοινίων καὶ Τουρκικῶν πτωμάτων.

Οἱ γενναῖοι πυρποληταὶ ἐπανῆλθον τὴν ἄλλην ἡμέραν εἰς τὰ Ψαρά, ἔνθα ὁ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς μετὰ μεγάλης χαρᾶς καὶ πυροβολισμῶν. Οὗτοι ὅμως δὲν ὑπερηφανεύθησαν διὰ τὸ ἔνδοξον κατόρθωμα αὐτῶν, ἀλλ' ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι μετέβησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἠὺχαρίστησαν τὸν Θεόν, ὅστις ἐβοήθησεν αὐτοὺς νὰ τιμωρήσῃ τοὺς σφαγεῖς τῶν Χίων καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ Ψαρά. Ὁ Κανάρης μετὰ ταῦτα ἔκαμε καὶ ἄλλα ἀνδραγαθήματα, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο πολλάκις πρωθυπουργὸς αὐτῆς. Ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν Ἀθήναις μετὰ μεγάλων τιμῶν τῷ 1877.

Ἡ ἐν Πέτα μάχη. — Οἱ Σουλιῶται, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1820, συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ των Ἀλῆ-Πασσᾶ, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον καὶ μετὰ τὴν σφαγὴν αὐτοῦ. Πολιορκηθέντες ὁμοῦ στενῶς ὑπὸ

τοῦ Ὁμὲρ-Βυρώνη ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἣς καὶ ἀπέστειλε 500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἀλλὰ μόλις οἱ πεντακόσιοι οὗτοι ἀπεβιάσθησαν εἰς τὴν Ἥπειρον καὶ ἔφθασαν εἰς θέσιν Φανάρι, ὀκτῶ ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου, περιεκυκλώθησαν ὑπὸ πολλοῦ ἔχθρικοῦ στρατοῦ καὶ ἐνίκηθησαν (4 Ἰουλίου), φονευθέντος καὶ τοῦ Κυρ. Μαυρομιχάλη, τὸν ὁποῖον οἱ ὄπαδοι αὐτοῦ μετέφερον κατόπιν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἔθαψαν ἐν μεγάλῃ πομπῇ. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν (4 Ἰουλίου) ἐνίκηθη καὶ ἄλλος Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Πέτῃ, ὅστις μετέβαινε εἰς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην καὶ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον καὶ ἔπαθε πανωλεθρίαν, φονευθέντων καὶ πολλῶν φιλελλήνων. Μετὰ ταῦτα οἱ Σουλιῶται, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς ἐλλείψεως πολεμοφοδίων, ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ἔφυγον μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν αὐτῶν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἐκείθεν εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι ἐνδόξως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλης. — Ὁ Σουλτᾶνος, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ-Πασσᾶν, διέταξε τὸν Μαχμουτ πασσᾶν, ὅστις ἐκαλεῖτο καὶ Δράμαλης, νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταβάλῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὁ Δράμαλης λοιπὸν ἐκκινήσας ἐκ Λαρίσης μετὰ 30,000 περίπου καὶ λεηλατῶν ὄλας τὰς χώρας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο, ἔφθασεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν (5 Ἰουλίου). Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸ Ἄργος σκοπὸν ἔχων νὰ μεταβῇ καὶ εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἄργους κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου, ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε στρατόν, εἰς νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν. Τότε ὁ Δράμαλης, ἐνεκα ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος, διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον καύσει καὶ καταστρέψει ὄλα τὰ σπαρτὰ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἔχθρου, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ταῦτα ὁμῶς ἐννοήσαντες οἱ Ἕλληνες προέλαβον καὶ κατέλαβον τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ, παρὰ τὰ Δερβενάκια. Ὅταν λοιπὸν εἰσῆλθε τὸ πρῶτον μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν Τούρκων εἰς τὰ Δερβενάκια (26 Ἰουλίου) ἐπέπεσαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς μὲν περισσοτέρους ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸν Ἅγιον Σώστην. Ἐκεῖ δὲ ἐπιπεσόντες οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Παπαφλέσσαν, Ὑψηλάντην καὶ Νικήταν Σταματελόπουλον, ἐφόνευσαν πλείστους. Μόνον ὀλίγοι

Τουρκοί εσώθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς μὲν κακῶς ἔχοντες μετέβησαν εἰς τὴν Κόρινθον, τινὲς δὲ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Ἄργος.

Ὁ Δράμαλης, ὅστις ἔμενον ἀκόμη ἐν τῷ Ἄργει, μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του, ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Ἀγινορίου. Ὅταν ὁμοῦ ἔφθασεν ἐκεῖ, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Παπαφλέσσα, Ὑψηλάντην καὶ Σταματελόπουλον, τοῦ Κολοκοτρώνη φυλάσσοντος τὰ Δερβενάκια, καὶ ἐπροξένησαν μεγίστην καταστροφὴν. Εἰς τὰς μάχας ταύτας 4,000 Τουρκοὶ καὶ πολλοὶ πασσάδες ἐφρονεύθησαν, ὅλοι δὲ αἱ ἀποσκευαί, πλῆθος ἵππων καὶ 200 κάμηλοι ἔπεσον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα ὁ Δράμαλης μετέβη εἰς τὴν Κόρινθον, ἐνθα ὑπὸ τῆς λύπης ἀπέθανεν.

Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Μετὰ τὴν ἐν Πέτρᾳ καταστροφὴν ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος καὶ Μᾶρκος Μπότσαρης ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ὠχυρώθησαν μετὰ 360 περίπου. Τότε ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ὁμέρ-Βρυώνης καὶ ὁ Ρεσίτ ἡ Κιουταχῆς καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτό. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς ἀποπλεύσας ἐκ Πατρῶν ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Τότε οἱ ἔχθροὶ προέτειναν εἰς τοὺς πολιορκουμένους Ἕλληνας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ φύγωσιν. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἐννοήσας ὅτι, ἂν ἡ πόλις αὕτη πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἔχθρῶν, κινδυνεύει ἡ Πελοπόννησος, ἠρνήθη εἰπὼν «ἐδῶ θὰ ἀποθάνω», ἐνῶ συγχρόνως καὶ ὁ Μπότσαρης προσέθηκε «καὶ ἐγὼ ἐπίσης». Ἐπειτα συνήλθον οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων νὰ φέρωσιν ὅπλα ἕως 600 καὶ ἀντέστησαν κατὰ τῶν ἔχθρῶν, οἱ ὅποιοι ἐκανονισθόλουν δι' ἕνδεκα πυροβόλων τὴν πόλιν. Ὁ Ὁμέρ-Βρυώνης ὁμοῦ φοβούμενος μὴ ὁ στρατός του ὑποφέρῃ ἐκ τῆς πείνης, ὡς ἐκ τῆς ἐρημώσεως τῆς πέριξ χώρας, προέτεινε συνθήκας περὶ ἐξόδου. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, περιοριζόμενος ἐπίτηδες εἰς συνδιαλέξεις κατὰ πρῶτον, ἔκαμεν ἔπειτα ἀναχωρῆν ὀκτῶ ἡμερῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μιαούλης, ἀφοῦ ἔτρεψε τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς φυγὴν, ἀπεβίβασε πολλὰς τροφάς, πολεμοφόδια καὶ 1,000 ἄνδρας ὑπὸ τοῦ Πετρόμπετην, Ἀνδρέαν Ζαῦτην, Κανέλλον Δηλιγιάννην καὶ Λόντον.

Ἀφοῦ ἔγιναν ταῦτα, οἱ Ἕλληνες παρήγγειλαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ὅτι «ἂν θέλῃς τὸ Μεσολόγγιον, νὰ ἔλθῃς νὰ τὸ πάρῃς». Τοῦτο παρώργισε πολὺ αὐτὸν καὶ ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ἔφοδον, τῇ 25 Δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων, νομίζων, ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ εἶναι εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἀλλά, μαθόντες τοῦτο οἱ Ἕλληνες παρὰ τοῦ

κυνηγοῦ τοῦ Ὁμέρ-Βρυώνη, Ἰωάννου Γούναρη, κατέλαβον κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τὰς καταλλήλους θέσεις καί, ὅταν οἱ Τοῦρκοὶ ὤρμησαν, ἀπεκρούσθησαν γενναίως καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφήσαντες 500 νεκροὺς. Ἐπειτα οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες ἔλαβον πολλὰ λάφυρα καὶ δώδεκα σημαίας. Οἱ δὲ περισωθέντες Τοῦρκοὶ, ἕνεκα τοῦ χειμῶνος, τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν στερήσεων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν (31 Δεκεμβρίου) καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὸν Καρδδασαράν· ἀλλ' ὅταν διέβαινον τὸν Ἀχελῷον ποταμὸν, ὅστις τότε εἶχε πλημμυρήσει, ἐπνίγησαν πεντακάσιοι. Ἐκ τοῦ Καρδδασαρά οἱ ὑπολειφθέντες ἐν κακῇ καταστάσει μετέβησαν εἰς τὴν Πρέβεζαν.

Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως 1823.

Μάρκος Μπότσαρης.—Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔτους τούτου ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων δύο πασσάδες, ὁ Ὁμέρ-Βρυώνης καὶ ὁ Μουσταῆς πασσάς τῆς Σκόδρας μετὰ 16,000 Ἀλβανῶν, οἵτινες διήλθον διὰ τῶν Ἀγραφῶν, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκυρίευσαν. Μετὰ ταῦτα ὁ Μουσταῆς ἀπέστειλεν ὡς πρωτοπορείαν 5,000 περίπου Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Τσελελενδῆν βέην, οἵτινες ἔφθασαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὸ παρὰ τὸ Καρπενήσιον κατάφυτον Κεφαλόδρυσον. Ταῦτα μαθοῦσα ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ἰδοῦσα τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον διώρισε στρατηγὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν Μάρκον Μπότσαρην, διὰ τὰς ἀρίστας πρὸς τὴν Πατρίδα ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἀποστείλασα εἰς αὐτὸν καὶ δίπλωμα στρατηγοῦ. Ἀλλ' ὁ μετρίοφρων Μάρκος Μπότσαρης, διὰ νὰ μὴ προσβληθῇ ἢ φιλοτιμία τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, ἔσχισε τὸ δίπλωμα, ἀφοῦ πρῶτον ἐφίλησεν αὐτό, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι σέβεται τὴν Κυβέρνησιν τῆς Πατρίδος του, καὶ εἶπεν· «ὅστις εἶναι ἀξίος λαμβάνει τὸ δίπλωμα ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ».

Ὅταν δὲ ἔμαθεν, ὅτι ἡ πρωτοπορεία τῶν ἐχθρῶν ἦτο ἐστρατοπεδευμένη παρὰ τὸ Κεφαλόδρυσον, ἔλαβε 350 περίπου Σουλῳάτας καὶ ἔτρεξεν ἐκεῖ, παραλαβὼν καθ' ὁδὸν καὶ ἐπικουρίας, διὰ τῶν ὁποίων ὁ στρατὸς του συνεποσώθη εἰς 1,200. Ἐκεῖ δέ, ἀφοῦ ὁ στρατὸς διηρέθη εἰς τρία σώματα, ἀπεφασίσθη νὰ ὀρμήσῃσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν νύκτα τῆς 9—10 Αὐγούστου. Ἀλλὰ, ὅταν ἦλθεν ὠρισμένη ὥρα, οἱ μὲν ἄλλοι ἀρχηγοὶ δὲν ὤρμησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διότι οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσωσιν· ὁ δὲ Μπότσαρης ὤρμησε μετὰ

τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἐπροξένησε μεγίστην καταστροφὴν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἄτυχῶς ὅμως, ἐνῶ ἐν τῇ ὄρμῃ του ὑψωσε τὴν κεφαλὴν, ἕνα ἴδιον ἀν ἐντὸς μιᾶς μάνδρας ἦτο ὁ Τσελελενδῆς βέης, σφαῖρα ἐχθρική ἐκτύπησεν αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὸν ἔρριψε νεκρὸν. Μετὰ ταῦτα οἱ Σουλιῶται λαβόντες πλῆθος λαφύρων καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Μπότσαρη μετέφεραν αὐτὸν θρηνοῦντες εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔνθα ἐκήδευσαν μετὰ μεγάλων τιμῶν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφρονεύθησαν 50 μόνον Ἕλληνες, ἐνῶ Τούρκοι 1,000 περίπου. Μετὰ ταῦτα οἱ ἐχθροὶ προὐχώρησαν κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπεκρούσθησαν γενναίως, ἀηγηπλήσθησαν καὶ ἀνεχώρησαν ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει εἰς τὴν Ἑπείρον.

Φιλελληνισμός. — Ἐὰ κατὰ ξηρὴν καὶ θάλασσαν κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ ὁμότητες τῶν Τούρκων ἐκίνησαν τὴν συμπάθειαν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης (Γερμανίας, Ἑλβετίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας) καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἀκόμη συνεστάθησαν ὑπὸ ἐπισήμων ἀνδρῶν φιλελληνικαὶ ἑταιρεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐβοήθησαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν διὰ χρημάτων καὶ ὄπλων. Πολλοὶ δὲ φιλέλληνες Γερμανοί, Γάλλοι, Ἴταλοὶ καὶ Ἄγγλοι ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ὑποστηρίξωσι τὸν ἱερὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Ἐκ τῶν ἐπισήμων τούτων ἀνδρῶν ἐπισημότατος ἦτο ὁ Λόρδος Βύρων, ὅστις ἐθρήνησεν εἰς τὰ ποιήματά του τὴν Ἑλλάδα. Οὗτος ἐλθὼν τὸν Δεκέμβριον εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἔνθα ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ πλείστων τιμῶν, ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν 20,000 ταλλήρων. Ἐνεκα τούτων ἡ Κυβέρνησις πρὸς τιμὴν του ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν ὠραίαν καὶ πολῦτιμον σπάθην, τὴν ὁποίαν ἐζώσθη, ὅταν ἐνεδύθη τὸ Ἑλληνικὸν ἔνδυμα, τὴν φουστανέλλαν, διὰ τὸ ὅποιον ἡ χαρὰ του ἦτο μεγάλη. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ φιλέλληνας οὗτος, ὁ ὅσον ἀγαπήσας τὴν Ἑλλάδα, προσβληθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ ἀπέθανε τῇ 7 Ἀπριλίου 1824. Διὰ τὸν θάνατον τούτου ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἔχυσαν ἄφθονα δάκρυα, ἡ δὲ Ἑλλάς μετὰ παρέλευσιν χρόνου εἰς ἐνδειξιν μνήμης καὶ εὐγνωμοσύνης ἀνγείρειν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἡρώφῃ τοῦ Μεσολογγίου μαρμάρινον ἀνδριάντα ἐσχάτως δὲ καὶ ἕτερον ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Ζαππεῖῳ.

Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπανάστασεως 1824.

Ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Κατὰ τὴν δευτέραν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἐν Ἄστρει τοῦ 1823 οἱ πληρεξούσιοι διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, τὴν τῶν

στρατιωτικῶν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρῶνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, τῆς ὁποίας πρόστατο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἔνεκα τούτου ἐπῆλθε φιλονικία μεταξύ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀλλ' ἐκίνει ὁ Κολοκοτρῶνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδάτος. Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῶσαν ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀντιμίας ὑπῆρχον δύο Κυβερνήσεις. Ἔνεκα τούτων ἐξερράγησαν ἐμφύλιον πόλεμοι. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον ἐμφύλιον πόλεμον, ἂν καὶ ἐγένοντο δύο συγκρούσεις ἐξωθεν τῆς Τριπόλεως, εὐτυχῶς μόνον εἰς ἐφανεύθη, ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης θεωρήσας συμφέρον καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα ὑπεχώρησεν, ἀφοῦ ἔλαβεν ἀμνηστίαν καὶ διὰ τοὺς ὁπαδοὺς του. Κατὰ τὸν δεῦτερον ὁμως μετ' ὀλίγον ἐκράγέντα ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη μέγα πείσμα, ἐφανεύθη ἐξ ἐνέδρας ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη Πᾶνος. Τοῦτο κατέθλιψε τὸν γηραιὸν πατέρα καὶ ἐζήτησε καὶ πάλιν ἀμνηστίαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων ἐνεκλείσθη εἰς τὴν ἐν Ὑδρα μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλία.

Κατόπιν ἡ Κυβέρνησις ἔστειλε τὸν Γκούραν κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι εὐρισκομένου Ὀδυσσέως, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ὅτι εὐρίσκετο εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρόν του, τὸν Γκούραν, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελε συγχωρηθῆ. Ἀλλ' ὁ Γκούρας, παραβᾶς τὴν ὑπόσχασίν του, μετέφερεν εἰς Ἀθήνας δέσμιον τὸν Ὀδυσσεά καὶ ἐνέκλεισεν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα τότε πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη πλείστας βασάνους καὶ τέλος ἐφανεύθη κατακρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ πύργου.

Ἀγῶνες τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου πρὸς κατάπνιξιν
τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Σουλτᾶνος, ἰδὼν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβάλῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ στρατευμάτων, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλή. Διὰ νὰ περιποιηθῆ δὲ ὁ Σουλτᾶνος τὸν Μεχμέτ, δῶρισε τὸν υἱὸν του Ἰμβραήμ διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου.

Ἐποταγὴ τῆς Κρήτης. — Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Σουλτᾶνος ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχε παραχωρήσει τὴν Κρήτην, ἀπέστειλε τότε τὸν

γαμβρόν του Χουσεΐν πασσάν μετὰ στόλου καὶ πολλοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς Κρήτης, ἐν τῇ ἐποίᾳ οἱ χριστιανοὶ ἐκ πολλῶν πόλεων εἶχον ἐκδιώξει τοὺς Τούρκους καὶ εἶχον κλείσει ἐν τοῖς φρουρίοις. Τότε πάμπολλα ὑπέφερον οἱ δυστυχεῖς Κρήτες ὑπὸ τῶν ἀγρίων Αἰγυπτίων. Πολλὰ πόλεις ἐλεηλατήθησαν, πλείστοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐσφάγησαν, ἱερεῖς ἐκάησαν, κόραι δὲ καὶ παιδία ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι εἰς Αἴγυπτον, καὶ οὕτως ἐσβέσθη ἡ ἐπανάστασις ἐν Κρήτῃ.

Καταστροφή τῆς Κάσου.— Ὁ Χουσεΐν πασσάς μετὰ ταῦτα ἐπλευσε κατὰ τῆς νήσου Κάσου, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι πολλάκις ἐβοήθησαν τοὺς Κρήτας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, προμηθεύοντες εἰς αὐτοὺς τροφάς καὶ ἀποκλείοντες διὰ τῶν πλοίων τὸν τοὺς Τούρκους ἐν Χανίοις καὶ ἐν Ῥεθύμνῳ. Τὴν Κάσον μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροὶ τῇ 7 Ἰουλίου καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐλεηλάτησαν, τοὺς δὲ ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας ἐσφάξαν καὶ τὰς νέας γυναῖκας καὶ τὰ παιδία ἐπώλησαν ὡς δούλους ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἔνθα μετέβη καὶ ὁ Χουσεΐν πασσάς. Ἄπαντα δὲ τὰ πλοῖα τῶν Κασίων, ἅτινα ἦσαν 14 μεγάλα καὶ 30 μικρά, συνέλαβον οἱ ἐχθροὶ καὶ μετέφερον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Καταστροφή τῶν Ψαρῶν.— Ἐνῶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνέλαβε τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου, ὁ Σουλτάνος διώρισε ναύαρχον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου τὸν Χοσρέφ πασσάν καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ προσβάλλῃ τὰ Ψαρά. Ὁ Χοσρέφ παραλαβὼν τὸν στόλον, συγκεῖμενον ἐκ 230 περίπου πλοίων μετὰ 14,000 ἀνδρῶν, ἐξεκίνησεν ἐκ Μυτιλήνης καὶ ἐφθασε πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Ψαρῶν τῇ 20 Ἰουνίου. Τὰ Ψαρά κατωκοῦντο τότε ὑπὸ 25,000, διότι ἐκτὸς τῶν 7,500 κατοίκων, εἶχον συρρεῦσει ἐκεῖ ἐκ διαφόρων μερῶν πολλοὶ φυγάδες πρὸς ἀσφάλειαν. Ἐφρουροῦντο δὲ ὑπὸ 3,000 περίπου ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ χίλιοι ἦσαν Μακεδόνες. Ὁ ἐχθρὸς μετὰ δύο ἀποπειρας κατώρθωσε νὰ ἀποβιδάσῃ στρατόν, τῇ 21 Ἰουνίου, ὁ ὁποῖος ἐπέπεσεν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν εἰς Κάναλον πολεμούντων Ἑλλήνων καὶ ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Ἐπειτα εἰσῆλθον πλείστοι Τούρκοι, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ὄρμησαν κατὰ τῶν εἰς τὴν θέσιν Φτελιὸ Ἑλλήνων, ἔνθα ὑπῆρχε καὶ κανονιστάσιον. Ἐνταῦθα τρεῖς ἐπετέθησαν οἱ Τούρκοι, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μετὰ γενναιότητος τὴν τετάρτην ὅμως φοράν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κανονιστάσιον, οἱ Ἕλληγες διὰ νὰ μὴ παραδοθῶσιν ἔθηκαν πῦρ εἰς τὴν πύριταποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν εἰσελθόντων Τούρκων. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἕλληγες εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς νήσου ἐμά-

χοντο μετὰ γενναϊότητος. Ἐπὶ τέλους ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἔνεκα τοῦ πολυαρίθμου αὐτῶν κατάρθρωσαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν καὶ ἤρχισαν τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν σφαγὴν κατὰ τὴν συνήθειάν των.

Τότε πολλὰ ἰδίως γυναῖκες καὶ παιδία ἐπήδησαν εἰς τὰ πλοῖα, παρὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἀφαιρεθῆ τὰ πηδάλια πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἐχθροῦ, διὰ νὰ μὴ ἐκπλεύσῃ κανεὶς ἄλλαι δὲ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐκ τῶν ὁπίων πολλὰ ἐπνίγησαν, προτιμήσασαι τὸν θάνατον ἂντι τῆς δουλείας, καὶ ὀλίγοι ἐσώθησαν· ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες τῶν κατοίκων ἐπὶ 16 πλοίων καὶ 7 πυρπολικῶν. Πολλοὶ δὲ ἄνδρες καὶ ὁμὰς γυναικοπαίδων κατέφυγον εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, εἶδος τι φρουρίου. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, θέσαντος πῦρ τοῦ Ἄντωνίου Βρατσάνου, ἐφρονεύθησαν δὲ πάντες μετὰ δύο χιλιάδων Τούρκων, εἰσβαλόντων κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην.

Μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν χώραν καὶ ἐτράπησαν εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν Ψαρῶν. Εἰς ταῦτα τότε δὲν ἐβλεπέ τις πλέον ἄλλο τι, παρὰ ἐρείπια καπνίζοντα. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες καὶ φονευθέντες Ἕλληγες ὑπερέβησαν τοὺς δεκαπεντακισχιλίους, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφρονεύθησαν 7,500. Τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, ἐξῆμνησαν πολλοὶ ποιηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ Σολωμὸς διὰ τοῦ ἐξῆς:

᾿Σ τῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμωρον ῥάχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελεῖτ' ἅ τ' ἀλαμπρὰ παλλημάρια
καὶ ᾿ς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινόμενον ἅπ' ὀλίγα χορτάρια
ποῦχαν μείνη ᾿ς τὴν ἔρημη γῆ !

Ἔνδοξοι ναυμαχίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. — Ὁ Χοσρὲφ πασσᾶς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, μετέβη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκεῖθεν διηρθύνθη κατὰ τῆς νήσου Σάμου, διὰ νὰ ἀποδιδάσῃ στρατόν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τῆς Σάμου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στενῷ ἠγγυροβόλει ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐκ 35 πλοίων καὶ 5 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γ. Σαχτούρη, τοῦ Α. Μιαούλη ἀπασχέλουμένου εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας. Ὁ Σαχτούρης, ἰδὼν τὸν τουρκικὸν στόλον, ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά καὶ ἐν πολεμικόν, τὰ ὁποῖα προὔξθησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὸν ἐχθρόν· διότι ὁ μὲν γενναῖος Κα-

νάρης ἔκαυσεν ἔν Τουρκικόν πλοῖον, ὃ δὲ Γ. Βατικιώτης ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα ἔν Τυνηδικόν καὶ οἱ Δημ. Ραφαλιᾶς καὶ Λέκας Ματρώζης ἕτερον Τριπολιτικόν. Μετὰ τὰς καταστροφὰς ταύτας, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπωλέσθησαν δισχίλιοι περίπου Τοῦρκοι, ἑκατὸν πυροβόλα καὶ τρία πλοῖα, ὁ Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς Κῶν, ὅπως ἀναμείνῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον, καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Σάμος. Ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰμβραήμ, υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀλή, ἀποτελούμενος ἐκ 356 πλοίων, μεγάλων καὶ μικρῶν, ἔφθασε κατ' Αὐγούστον εἰς Κῶν καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ. Ἀμφότεροι οἱ στόλοι, ἀπετελοῦντο ἐκ 400 πλοίων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ἐν τοῖς ὁποίοις ὑπῆρχον πενήκοντα χιλιάδες ναῦται καὶ στρατιῶται καὶ 2,500 τηλεβόλα.

Ναυμαχία τοῦ Γέροντα.—Οἱ στόλοι οὗτοι ἐπλευσαν πάλιν πρὸς τὴν Σάμον καὶ πρὸ τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος συνήντησαν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Μιαούλην ἐπανεληθόντα. Τότε τὴν 24 Αὐγούστου ἐγένετο φοβερὰ ναυμαχία, ἣτις διήρκεσε μέχρι τῆς νυκτὸς καὶ ἔληξεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Μετὰ ταῦτα τῇ 29 Αὐγούστου ἐγένετο σπουδαιότερα ναυμαχία, ἣτις ἦτο ἀληθὴς γιγαντομαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης ἀνενέωσε τὸ τρόποιον τῶν Σαλαμινομάχων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον κυριολεκτικῶς πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρπόλησις τῆς Τυνηδικῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀναφλεχθεῖσα ἐτινάχθη εἰς τὸν ἀέρα Ἐνεκα τούτων ὁ μὲν Χοσρέφ ἔφυγεν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Κρήτην.

Πέμπτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1825.

Ἀπόβασις Ἰμβραήμ εἰς Πελοπόννησον.—Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους τούτου ἔλθων ἐκ Κρήτης ὁ Ἰμβραήμ μετὰ 50 πλοία ἀπεβίβασε, χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ οὐδὲν ἐμπόδιον, εἰς τὴν Μεθώνην 10,000 ἄνδρας, χιλίους ἵππους καὶ πολλὰ πυροβόλα, τὸν δὲ στόλον διέταξε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Πύλον. Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Ἰμβραήμ, λαβὼν 5,000 ἄνδρας, ἐπορεύθη κατὰ τοῦ Κρεμμυδίου τῆς Μεσσηνίας, ἐνθ' εἶχον προστρέξει 5000 Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Σκούρτην, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν αὐτοῦ. Ἐκεῖ, γενομένης μάχης, ἐνίκηθησαν οἱ Ἑλληνες, τῶν ὁποίων 500 ἐφρονέθησαν καὶ πολλοὶ ἤχημαλίσθησαν. Ὁ Ἰμβραήμ, διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τότε τὴν παράδοσιν τῆς

Πύλου, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον Σφακτηρίαν καὶ διὰ τοῦτο διέταξε 52 πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Χουσεὴν νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς. Τὰ πλοῖα ταῦτα, τῆ 25 Ἀπριλίου, ἐφάνησαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦσαν 8 Ἑλληνικὰ ὑπὸ τὸν Ἀναστ. Τσαμαδόν. Τὰ λοιπὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἔξω τοῦ λιμένος, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ βοηθήσωσιν, ἔνεκα τῆς ἐπικρατοῦσης τότε νηνεμίας.

Τὴν νῆσον ταύτην ὑπεστήριζον ὀλίγοι ἄνδρες, ἐν οἷς ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Δημ. Σαχτούρης, ἀδελφὸς τοῦ ἀντιναύαρχου, ὁ Ἴταλὸς Σανταρρόζας καὶ ἄλλοι. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν (26 Ἀπριλίου) ἤρχισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ κανονιοβολῇ τὴν νῆσον· συγχρόνως δὲ ἀπεβίβασε διὰ 50 λέμβων καὶ στρατόν, ὅστις μετὰ πεισματώδη μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφρονεύθησαν πλείστοι Ἑλληνας, ἐκτὸς τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Δ. Σαχτούρη καὶ τινων ἄλλων, σωθέντων ὡς ἐκ θαύματος διὰ λέμβων εἰς τὰ πλοῖα, ἐγένετο κύριος τῆς νήσου.

Ἐκ τῶν ὀκτῶ δὲ πλοίων τὰ μὲν ἐπτὰ, βοηθούμενα ὑπὸ οὐρίων ἀγέμων, διήλθον διὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, τὸ ὄγδοον ὅμως ὁ «Ἄρης» διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Δημ. Σαχτούρη, φονευθέντος τοῦ Τσαμαδοῦ, περιεκυκλώθη στενωῶς ὑφ' ἔλων τῶν ἐχθρικῶν. Τότε ἐγένετο μοναδικὴ πάλη. Ἐν πλοῖον ἐπολέμησεν ἐπὶ 5 ὥρας κατὰ 34 ἐχθρικῶν μέχρις ὅτου διέσχισεν αὐτὰ καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸ πέλαγος, ἀπολέσαν δύο μόνον ἄνδρας.

Μετὰ ταῦτα στενωῶς πολιορκηθεῖσα ἡ Πύλος παρεδόθη διὰ συνθήκης. Τῆ 30 ὅμως Ἀπριλίου ὁ Μιαούλης, ἐκδικούμενος τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας, ἔκαυσεν 24 περίπου πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα τῶν Τούρκων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἠγχυροβολημένα εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης. Τῆ 20 δὲ Μαΐου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γ. Σαχτούρην ἐνίκησε τὸν Τουρκικὸν ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, παρὰ τὸν Καφηρέα, καύσας δύο πολεμικὰ πλοῖα καὶ συλλαβὼν πολλὰ φορτηγὰ, φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ τοὺς πολιορκουμένους τὸ Μεσολόγιον. Ἐνεκα τούτου ὁ Χοσρέφ κατέφυγε κακῶς ἔχων εἰς τὴν Κρήτην.

Θάνατος Παπαφλέσσα ἐν Μανιακίῳ. — Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Πύλου ὁ Ἰμβραῆμ ἐπεχείρησε νὰ πορευθῆ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο γνωσθὲν ἐνέπνευσεν εἰς ὄλους ἀπελπισίαν, διότι ὁ μόνος, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχθρὸν, ὁ Κολοκοτρώνης, ἦτο ἀκόμῃ ἐν τῇ φυλακῇ. Τότε ὁ Γρηγόριος Δικαῖος ἀρχιμανδρίτης, ὁ ἐπιλεγόμενος Παπαφλέσσας, ὅστις ἦτο ὑπουργὸς τῶν

Ἐσωτερικῶν ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου μετὰ 1,000 περίπου πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἰμβραήμ. Συναντήσας δὲ αὐτὸν τῇ 20 Μαΐου, παρὰ τὸ Μανιάκι, συνήψε πεισματώδη μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν, ἐφονεύθησαν πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των Παπαφλέσσα, ἀφοῦ ἐφόνευσαν 600 ἐχθροὺς καὶ πλείστους ἐπλήγωσαν.

Ἀποφυλάκισις Κολοκοτρῶν.— Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν Μανιακίῳ μάχης ἡ Κυβέρνησις ἐξαναγκασθεῖσα ὑπὸ τῆς γενικῆς κατακραυγῆς ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν Ὑδρᾷ κεκλεισμένους καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, τὸν δὲ Κολοκοτρῶνην διώρισε Γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐτάχθησαν πολλοὶ ὑπ' αὐτόν, διότι παρ' αὐτοῦ μόνον προσεδόκων σωτηρίαν.

Ἐκ Μανιακίου ὁ Ἰμβραήμ μετέβη εἰς τὰς Καλάμας καὶ τὸ Νησίον, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκυρίευσεν, καὶ ἐκείθεν ἐπορεύθη κατὰ τῆς Τριπόλεως.

Ὁ Κολοκοτρῶνης συναθροίσας τότε στρατὸν προσεπάθησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πορείαν τοῦ Ἰμβραήμ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ προὔξενησε πολλὴν βλάβην εἰς τὸν ἐχθρόν. Τῇ 11 δὲ Ἰουνίου εἰσηλθεν ὁ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Τρίπολιν, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐγκαταλείψει, ἀφοῦ ἔκαυσαν αὐτὴν κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ ἔλαβον, ὅ,τι πολύτιμον. Ἐκ τῆς Τριπόλεως ὁ Ἰμβραήμ ἐπορεύθη εἰς τοὺς Μύλους, ἀλλ' ἀπεκρούσθη γενναίως ὑπὸ τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Τρίπολιν, ὅπως ἐτοιμασθῇ.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ὁ Κολοκοτρῶνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Δ. Ὑψηλάντου καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ συναθροίσας στρατὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰ Τρίκορφα, πλησίον τῆς Τριπόλεως. Τοῦτο ἀντιληφθεὶς ὁ Ἰμβραήμ ἐπετέθη τῇ 23 Ἰουνίου κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίκησεν αὐτούς. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 300 καὶ 800 ἠχμαλωτίσθησαν. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰμβραήμ μετέβη εἰς τὴν Λακωνίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐλεηλάτησε, ἐκείθεν δὲ εἰς τὴν Μεθώνην διὰ νὰ περιμείνῃ νέας βοήθειας παρὰ τοῦ πατρὸς του· πάντοτε ὅμως παρηκολοῦθεῖτο καὶ παρηνωχλεῖτο ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνη.

Τότε κατεστράφη καὶ ὁ πολυἀριθμὸς καὶ ἐξ Ἀράβων συγκείμενος στρατὸς τοῦ Ἰμβραήμ παρὰ τὴν Πάνιτσαν τῆς Μάνης.

Δευτέμα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.— Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰμβραήμ ἐλεηλάτει τὴν Πελοπόννησον, ὁ Σουλτᾶνος ἀπέστειλε τὸν Ρε-

σῆτ ἢ Κιουταχῆν πασσάν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου εἰπὼν αὐτῷ «τὸ Μεσολόγγιον ἢ τὴν κεφαλὴν σου». Ὁ Κιουταχῆς ἐλθὼν διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας τῇ 13 Ἀπριλίου εἰς Μεσολόγγιον, ἐπολιόρησεν αὐτὸ μετὰ 20,000 ἀνδρῶν καὶ πολλῶν τηλεβόλων.

Ἐν Μεσολογγίῳ ἦσαν μόνον 4,000 περίπου δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ἔπλα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Στουρνάραν, Μακρῆν, Νότην Μπότσαρη καὶ ἄλλους, οἵτινες εἶχον ὀχυρώσει αὐτὸ διὰ πυροβολοστασίων καὶ προχωμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ὀνομάσει διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐνδόξων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων, ὡς τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ῥήγα, τοῦ Βύρωνος, τοῦ Μπότσαρη καὶ ἄλλων. Λυσσαλέα ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἐφοδος τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν ὁποίαν πλεῖστοι Ἕλθανοὶ ὀρμήσαντες ν' ἀναβῶσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀπεκρούσθησαν ταχέως καὶ γενναίως ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Τὴν πρώτην ἐφοδὸν ἠκολούθησε μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἄλλη καὶ ταύτην ἄλλη, ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ γενναίως ἀπεκρούσθησαν. Τῇ 23 δὲ Ἰουλίου ἐφθασεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ὅστις ὀρμήσας κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ κατεδίωξε μέχρι τοῦ Ταινάρου, ἀφοῦ εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια.

Ἐνεκα τούτου λαβόντες θάρρος οἱ πολιορκούμενοι ὤρμησαν κατὰ τῶν πολιορκητῶν καὶ ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἐκ πολλῶν χαρακωμάτων, τὰ ὅποια καὶ κατέστρεψαν, καὶ μετὰ τρίωρον πεισματώδη μάχην ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν, φέροντες ἔπλα, σημαίας καὶ αἰχμαλώτους.

Ἀλλὰ μεθ' ἔλα ταῦτα ὁ Κιουταχῆς δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλὰ τῇ 19 Σεπτεμβρίου ὤρμησε πάλιν κατὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεκρούσθη γενναίως. Ἦδη δὲ ἤρχισε νὰ παρενοχλῆται ἐκ τῶν νώτων καὶ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη. Οἱ Ἕλληνες δὲ τῇ 1 Ὀκτωβρίου ἔκαμον καὶ ἄλλην ἐξοδὸν, κατὰ τὴν ὁποίαν προὔξενθησαν πολλὰς ζημίας εἰς τοὺς ἐχθροὺς. Τότε ἀποκαμών ὁ Κιουταχῆς καὶ ἐμποδιζόμενος ὑπὸ τῶν πολλῶν βροχῶν ὀχυρώθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρακύνθου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ ἐκεῖ, ἀφοῦ προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Ἰμβραήμ.

Ἐκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως 1826.

Ἐξακολούθησις τῆς πολιορκίας. — Ὁ Ἰμβραήμ, ἀφοῦ ἔλαβε νέας βοήθειας παρὰ τοῦ πατρὸς του, ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τῇ 26 Δεκεμβρίου 1825 καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν, ἀπομακρύνας τὸν Κιουτα-

χῆν. Οἱ πολιορκούμενοι, ἂν καὶ ὑπέφερον πολλά, ἔνεκα ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀντέστησαν γενναίως. Ὅτε δὲ ὁ Ἰμβραῆμ προέτεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν, οὗτοι μετὰ περιφρονήσεως ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν ταύτην. Μετὰ ταῦτα ὁ Μιαούλης, κατὰ τὴν 10 Ἰανουαρίου, κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν πόλιν διὰ δύο μῆνας. Ὅταν ὁμως ἀνεχώρησεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ Ἰμβραῆμ ἐπολιόρκησε στενωῶς τὴν πόλιν, διατάξας καὶ τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον νὰ πολιορκήσῃ αὐτὴν στενωῶς καὶ διὰ θαλάσσης. Τῇ 12 Φεβρουαρίου ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ὅλαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι κατέπεσον καὶ πολλοὶ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά ἐφανεύθησαν. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 16 Φεβρουαρίου ὤρμησε πάλιν μετὰ μανίας κατὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἀπεκρούσθη, πολλὰς ζημίας ὑποστάς. Τότε ἀναγκασθεὶς ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ Κιουταχῆ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὠμολόγησε τὸ δύσκολον τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως.

Οἱ δύο πασσαῖδες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλωσι τὸ φρούριον καὶ διὰ θαλάσσης καὶ διὰ τοῦτο ὤρμησαν κατὰ πρῶτον καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλάδι καὶ τὸ Αἰτωλικόν. Ἐπειτα δ' ὤρμησαν καὶ κατὰ τῆς Κλεισόδης τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 130 Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, πληγωθέντος καὶ τοῦ Κιουταχῆ.

Μετὰ ταῦτα ἔστειλαν τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἰμβρήμ, Χουσεῖν βέην, μὲ 3,000 ἄνδρας κατὰ τῆς Κλεισόδης, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκρούσθησαν μετὰ πείσματος, φονευθέντων χιλίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεῖν βέη. Αἱ τροφαὶ ὁμως τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου ἐν τῷ μεταξύ εἶχον ἐκλίπει, οἱ δὲ πολιορκούμενοι, ὠχροὶ καὶ κάτισχνοι, ἔτρωγον δέρματα, μῦς, γαλαῖς καὶ πᾶν ὅ,τι εὗρισκον. Πολλοὶ ἀπέθνησκον ἐν ταῖς ὁδοῖς ὑπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν καὶ τῆς πείνης, οἱ δὲ ἐπιζῶντες, ἔχοντες κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἰς σκελετοὺς μεταβεβλημένοι, ὁμοιάζον πρὸς φάσματα.

Ἐξοδος τῆς φρουρᾶς.— Καὶ ὁμως, ἂν καὶ ἦσαν ἐν τοιαύτῃ ἀπελπιστικῇ καταστάσει, ἀντίεχον καὶ περιεφρόνουσαν τὰ πάντα χάριν τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος των. Ἀπεφάσισαν δέ, διὰ νὰ νὰ μὴ παραδοθῶσι, νὰ κάμωσιν ἐξοδὸν τῇ 10 Ἀπριλίου, περὶ τῆς ὁποίας εἰδοποίησαν καὶ τὸν Καραϊσκάκην, ὅπως βοηθήσῃ αὐτούς. Ὅταν λοιπὸν ἔφθασεν ἡ προσδιωρισμένη ἡμέρα, συνηθροίσθησαν εἰς τὸ ἄρισθὲν μέρος ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, ἐκτὸς ὀλίγων ἀσθενῶν καὶ γερόντων, οἵτινες κατ' ἀνάγκην ἐγκατελείφθησαν. Τότε διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, τὸ μὲν

ὑπὸ τὸν Νότιον Μπότσαρην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Δ. Μακρῆν, ἐξήλθον τῆς πόλεως καὶ περιέμενον ἐντὸς τῆς τάφρου τὸ σύνθημα τοῦ Καραϊσκάκη, ὅπερ ἦτο πυροβολισμός.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ πολλὴν ὥραν περιμένοντες δὲν ἤκουσαν τοιοῦτον ὄρμησαν μετὰ φωνῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν διὰ νὰ ἐξέλθωσιν. Ἀλλὰ φωνή τις ἀκουσθεῖσα «ὀπίσω, ὀπίσω», ἠνάγκασε τοὺς ὀπισθεν ἐρχομένους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πόλιν, μετὰ τῶν ὀπίστων εἰσώρμησαν καὶ ἐχθροί, οἱ ὁποιοὶ ἤρχισαν ἀμέσως τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν σφαγὴν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ, θέσαντες πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας, ἀνετινάχθησαν μετ' αὐτῶν εἰς τὸν ἄερα. Οἱ δὲ μὴ ἐπιστρέψαντες Ἕλληνες, διασχίσαντες ξιφῆρεις τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, ἐφθασαν αἱματόφυρτοι καὶ κεκμηκότες εἰς τὸν Ἀράκυνθον, ἔνθα, ἀντὶ νὰ εὐρωσι τὸν Καραϊσκάκην, ὡς εἶχον συνεννοηθῆ, εὔρον πολλοὺς ἐχθρούς, διότι ἡ συνεννόησις εἶχε προδοθῆ ὑπὸ τινος λιποτάκτου Βουλγάρου εἰς τὸν Ἰμβραῆμ.

Ἐκείθεν, ἀφοῦ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐχθρούς τῇ βοήθειᾳ τοῦ Δ. Μακρῆ, ὅστις μετέβη ἐγκαίρως, μετέβησαν εἰς τὴν Ἀμφισσαν 1600 ἐν ὄλῳ, ἐν οἷς 250 γυναικόπαιδα.

Κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην ἐξοδον, ἡ ὁποία ἐκίνησε τὴν συμπάθειαν ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, 500 ἐφονεύθησαν, 3,000 δὲ ἐθανατώθησαν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καὶ 3,000 περίπου γυναῖκες καὶ παιδία ἠχμαλωτίσθησαν. Ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἐξοδον περὶ τὰς 10,000.

Ἐπάνοδος τοῦ Ἰμβραῆμ εἰς Πελοπόννησον. Καθυπόταξις τῆς Στερεᾶς.— Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Ἰμβραῆμ εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τῆς ὁποίας ἐξηκολούθησε τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφοῦ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἅπασα ἡ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα, τὴν Βοιωτίαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας. Ἐπειτα ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον χίλιοι περίπου ἄνδρες ὑπὸ τὸν Γκούραν.

Ὁ Κιουταχῆς πολλὰ μέσα μετεχειρίσθη διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ὅσον τὴν κατασκευὴν ὑπὸνόμων, ἅς ἀνετίνασσον οἱ Ἕλληνες, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Χορμοβίτου, τὸν βομβαρδισμόν, ὅστις πολ-

λὰς καταστροφὰς προὔξενησεν εἰς τὰς ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀρχαιότητας, καὶ τὰς ἐφόδους, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν.

Τότε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην. Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1872 ἐν τινι σπηλαίῳ, παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μουζακίου, τοῦ Δήμου Γόμφων. Νεώτατος παρηκολούθησεν ὡς ἀρματωλὸς τὸν Κατσαντώνην, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπηρέτησεν ὡς σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, εὐκίνητος, ἀνδρείος, φιλόδοξος καὶ εἶχεν ἔξοχον στρατηγικὴν εὐφυΐαν. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης ἔδειξε τὴν στρατηγικὴν του ἰκανότητα, ἀλλ' ἰδίως διεκρίθη μετὰ τὴν ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι σβεσθεῖσαν ἐπανάστασιν.

Ὁ Καραϊσκάκης, διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος, ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων Ἑλλήνων ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Γάλλου φιλέλληνος Φαβιέρου, ἀπέκρουσεν εἰς τὸ χωρίον τῆς Ἀττικῆς Χαϊδάριον 2,000 Τούρκους, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλε κατ'αὐτοῦ ὁ Κιουταχῆς. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐβόηθησε τὸν Κριεζώτην, ὅστις μετὰ 300 περίπου ἔφερεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, καὶ ἀφοῦ ἀφήκε τὸν Βάσον μετὰ 1500 διὰ νὰ παρενοχλῇ τοὺς πολιορκητὰς Τούρκους, παρέλαβε 3,000 ἄνδρας καὶ μετέβη εἰς Δίστομον τῇ 18 Νόεμβρίου.

Ἀράχωβα.— Ἐκεῖ μαθὼν, ὅτι 2,500 Τουρκαλβανοὶ ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην, οἵτινες εἶχον διασκορπίσει τὸν στρατὸν τῆς Ἀταλάντης ὑπὸ τὸν Κωλέτην, ἔμελλον νὰ διαβῶσι διὰ τῆς Ἀραχώβης καὶ νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀμφισσαν, διὰ νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ πολιορκουμένους Τούρκους, προαπέστειλεν εἰς τὴν Ἀράχωβαν τὸν Γαρδικιώτην Γρίδαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 500 ἀνδρῶν, οἵτινες φθάσαντες ἐκεῖ ὠχυρώθησαν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ οἰκιῶν τινῶν. Μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ ἐχθρὸς καί, ἰδὼν ὅτι ἡ Ἀράχωβα ἦτο κατελημμένη, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν καὶ ἀμέσως προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Οὗτοι ἀπέκρουσαν γενναίως τοὺς ἐχθρούς, μέχρις οὗ ἔφθασαν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὰ στενά, διὰ τῶν ὁποίων ἔμελλον νὰ διέλθωσιν οἱ ἐχθροί. Οὗτοι ἰδόντες τότε τὸν κίνδυνον ἐζήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον.

Ἐνεκα τούτου ἐπεχείρησαν νὰ φύγωσι διὰ τοῦ Παρνασσοῦ, ὅστις ἦτο χιονοσκεπής, ἀλλὰ περικυκλωθέντες πανταχόθεν κατεσφάγησαν οἱ πλείστοι, ἐκτὸς 170 καταφυγόντων εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἡ ἐνδοξος αὕτη μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ Μουσταφάμπεης, ἐγένετο τῇ 25 Δεκεμβρίου καὶ ἐνέπνευσε πολὺ θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μετὰ ταῦτα ὁ Καραϊσκάκης μετέβη εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔνθα συνέλαβε πολλὰ ζῶα, φέροντα τροφὰς εἰς τὸν Κιουταχῆν, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἀμφισσαν, ἔνθα ἐνίσχυσε διὰ στρατοῦ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς πολιορκοῦντας αὐτήν. Ἐκ τῆς Ἀμφίσσης διηυθύνθη πρὸς τὸ Λιδωρίκιον, ἔνθα ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Ἀλβανούς, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Ναύπακτον, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεδίωξε τὴν Τουρκικὴν φρουράν.

Ὅτε ἐγένοντο ταῦτα, οἱ πολιορκούμενοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, φονευθέντος τοῦ Γκούρα, ἐξαντλήσαντες τὰ πολεμφοδία, εἰδοποίησαν περὶ τούτου τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις διέταξε τὸν Φαβιέρον νὰ εἰσαγάγῃ τοιαῦτα. Ὁ Φαβιέρος τὴν νύκτα τῆς 2 Δεκεμβρίου κατῴρθωσε τοῦτο μετὰ 650, τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔφερεν σάκκον πυρίτιδος, ἀφοῦ ἀπώλεσεν ὀλίγους καὶ ἐπληρώθη καὶ αὐτός· οὕτω δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐσώθη ἡ Ἀκρόπολις.

Ἑβδομον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως 1827.

Μάχη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. — Τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους τούτου συνηθροίσθη ἐν Ἐλευσίνι Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκ 5, 000 ἀνδρῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν 1,500 ὑπὸ τὸν Βάσον καὶ Νοταρᾶν μετέβησαν εἰς Καματερόν, πλησίον τοῦ Μενιδίου, καὶ κατέλαβον τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους· οἱ δὲ 800 ὑπὸ τὸν ἐκ Γαλλίας ἐλθόντα συνταγματάρχην Βούρβαχην κατέλαβον τὸ Καματερόν, καὶ οἱ λοιποὶ ὑπὸ τὸν Ἄγγλον Γόρδωνα ἀπεβιδιάσθησαν εἰς Μουνοχίαν καὶ κατέλαβον τὸν λόφον, ὅστις λέγεται Καστέλλα. Ἀλλὰ τότε ἐπελθὼν ὁ Κιουταχῆς κατὰ τῶν εἰς τὸ Καματερόν Ἑλλήνων ἐνίκησεν αὐτούς, φονεύσας τὸν Βούρβαχην. Ἐπειτα ἐπῆλθε καὶ κατὰ τοῦ Γόρδωνος, ἀλλὰ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ὁπόθεν ἐπιπεσὼν ὁ Μακρυγιάννης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἑλλήνων ἐφόνευσε πολλοὺς ἐχθρούς.

Μετὰ ταῦτα, τῇ 4 Μαρτίου, ἔφθασεν εἰς Κερατσίνιον τοῦ Πειραιῶς ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐκυρίευσεν τὰ φρούρια τῆς Ἀμφίσσης καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν παρὰ τὸ Δίστομον τὸν Ὁμέρ πασσάν. Κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη ἐπῆλθε τότε ὁ Κιουταχῆς, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφήσας 300 νεκρούς. Τότε, τῇ 19 Μαρτίου, ἐγένετο ἐν Τροιζῆνι ἡ τρίτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις.

ἤτις ἐξέλεξε ναύαρχον μὲν τὸν Κόχραν, ἀρχιστράτηγον δὲ τὸν Τζώρτς, τὸν δὲ Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. — Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀπριλίου ἦλθον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Φαλήρου, ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτς, ἐνθα ἐσκέφθησαν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν περὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπεφάσισαν δὲ κατ' ἐπίμονον ἀπόφασιν τοῦ Κόχραν νὰ γίνῃ ἔφοδος κατὰ τῶν πολιορκητῶν τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου· ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύσῃ τὸ ἐν Πειραιεὶ τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος μοναστήριον, ὅπερ εἶχε προκαταλάβει ὁ Κιουταχῆς μὲ 500 Ἄλβανούς καὶ εἶχεν ὀχυρώσει. Ἡ ἔφοδος κατὰ τοῦ μοναστηρίου ἀπέτυχεν, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῷ ἐγκεκλεισμένοι ἠναγκάσθησαν μετ' ὀλίγον, ἕνεκα ἑλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος νὰ συνθηκολογήσωσιν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξέλθωσι μετὰ τῶν ὄπλων των. Οἱ Ἕλληνες ὁμως παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς πλείστους. Τὸ τοιοῦτον ἐξώργησε τὸν Κόχραν καὶ ὕδρισε δεινῶς τοὺς Ἕλληνας, ὅπερ δυσηρέστησε τὸν Καραϊσκάκην. Ἄλλ' ὁ μεγαλόψυχος καὶ φιλόπατρις στρατηγὸς παρέδωκεν εἰς λήθην τὰ συμβάντα καὶ ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἡ ἔφοδος κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν νύκτα 22 — 23 Ἀπριλίου. Τὴν 22 ὁμως Ἀπριλίου Κρήτες καὶ Ὑδραῖοι τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες, ἐπυροβόλησαν κατὰ μάνδρας τινός, παρὰ τὸ Φάληρον, ἐνθα ἦσαν Τούρκοι καὶ εὐθὺς ἤρχισε συμπλοκή.

Τότε ὁ Καραϊσκάκης, ἂν καὶ ἦτο ἀσθενής, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἵππου του καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἔτρεψε τοὺς ἐχθροὺς εἰς φυγὴν. Ὅτε ὁμως ἐπέστρεφεν, ἐπληγώθη θανατηφόρως εἰς τὴν κοιλίαν παρὰ τινος κεκρυμμένου Τούρκου. Τότε μετηνέχθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτς, ἐνθα, ἀφοῦ ἐξωμολογήθη καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ συνεβούλευσε τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὸν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα γενναίως, ἀπέθανε τῇ 23 Ἀπριλίου καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ἐν Σαλαμῖνι ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ τῆς Ἑλλάδος μετηνέχθησαν τὰ ὄστα του εἰς τὸν παρὰ τὸ Νέον Φάληρον καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐπληγώθη, ἀνεγερθέντα πρὸς τιμὴν του τάφον. Ἐν τινι δὲ πλατείᾳ τοῦ Πειραιῶς ἰδρῦθη ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Κόχραν ἔκαμον τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἔφοδον, ἀλλ' ἐνικήθησαν καὶ ἐφρονεύθησαν

πολλοί, ἐν οἷς καὶ τινες ὀπλαρχηγοί. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τεύτην οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει πολιορκούμενοι Ἕλληνες, μὴ ἐλπίζοντες σωτηρίαν, ἠναγκάσθησαν τῇ 24 Μαΐου νὰ παραδώσωσι δ' ἅ συνθήκης τὴν Ἀκρόπολιν καὶ νὰ ἐξέλθωσι φέροντες τὰ ὄπλα καὶ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν.

Ἐπέμβασις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. — Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ Ἑλλάς περιήλθεν εἰς δεινὴν θέσιν, διότι ὄλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς περιήλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἡ δὲ Πελοπόννησος ἐλεηλατεῖτο ἀκόμη ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Εὐτυχῶς ὁμως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσία εἶχον ἀποφασίσει ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ εἶχον ἀναθέσει εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν Ἀγγλον Κάνιγγα νὰ προτρέψῃ τὴν Τουρκίαν νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, ἀλλ' ἡ Τουρκία εἰς τὰς προτροπὰς ταύτας οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδε.

Τοῦτο ἠνάγκασε τότε τὰς δύο Δυνάμεις νὰ ἐπιβάλωσι τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων αὐτῶν διὰ τῆς βίας. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην παρεδέχθη καὶ ἡ Γαλλία καὶ ὑπεσχέθη τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Ὅθεν, τῇ 24 Ἰουνίου 1827, ὑπεγράφη ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀπεφασίσθη νὰ ἀπαιτήσωσι τὴν ἀνακωχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Πρὸς τούτοις δὲ κατέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μία μοῖρα τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Κοδριγκτώνα, μία τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ τὸν Δεριγνὸ καὶ μία τοῦ Ῥωσικοῦ ὑπὸ τὸν Ἐϋδεν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλάς ἐδέχθη τὴν ἀνακωχὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἡ Τουρκία ὁμως ἠρνήθη πάλιν καὶ ἐξηκολούθησε νὰ παρασκευάζῃ νέαν ἐστρατείαν, διατάξασα τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον νὰ ἐτοιμασθῇ καὶ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν.

Οἱ ναύαρχοι, μαθόντες τοῦτο, ἐπλησίασαν μετὰ τοῦ στόλου τῶν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, ἐνθα ἦτο ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος καὶ ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων εἰς τὸν Ἰμβραήμ. Ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Ἰμβραήμ, ὅτι δὲν θὰ προῆλθῃ εἰς ἐχθροπραξίας, πρὸ τοῦ νὰ λάβῃ διαταγὰς παρὰ τοῦ Σουλτάνου, οἱ ναύαρχοι ἀπεμακρύνθησαν, ἀλλὰ δυσπιστοῦντες ἀφῆκαν δύο πλοῖα, διὰ νὰ ἐπιτηρῶσι τὰς κινήσεις τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου.

Ὁ Ἰμβραήμ ὁμως παρέβη τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῇ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταστρέφῃ πᾶν ὅ,τι εἶχε περισωθῆ ἐκ τῆς προγενεστέρως καταστροφῆς. Ἐνεκα τούτου οἱ ναύαρχοι εἰσῆλθον μετὰ τοῦ στόλου αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, διὰ νὰ ἀποδιώξωσιν ἐκεῖθεν εἰρηνικῶς τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον, ἀποτελού-

μενον ἐξ 120 πλοίων· ἀλλὰ μετ' ἐκπλήξεως εἶδον αὐτὸν παρατεταγμένον καὶ ἔτοιμον πρὸς ναυμαχίαν.

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.— Ὁ συμμαχικὸς στόλος συγκείμενος ἐξ 27 πολεμικῶν πλοίων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κοδριγκτῶνος, ἀνωτέρου τῶν ἄλλων κατὰ τὸν βαθμὸν, ἐτάχθη τότε ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσῃ πρὶν ἢ πυροβολήσῃ ὁ ἐχθρὸς. Εὐτυχῶς τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ γίνῃ, διότι οἱ Τοῦρκοι πρῶτοι πυροβολήσαντες ἐφόνευσαν Ἄγγλον ἀξιωματικὸν καὶ τινὰ ναύτας. Ἀμέσως τότε ὁ Κοδριγκτῶν ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς καὶ ἤρχισεν ἡ ναυμαχία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ λιμὴν τῆς Πύλου (Ναυαρίνου) ἐκαλύφθη ὑπὸ πυκνοτάτου καπνοῦ καὶ ἠκούετο μόνον ἡ φοβερὰ βροντὴ τῶν πυροβόλων καὶ ἡ ἀντήχησις τῶν πέριξ ὀρέων.

Ἡ πεισματώδης καὶ αἰματηρὰ αὕτη ναυμαχία διήρκεσε τέσσαρας ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφονεύθησαν ἑξακισχίλιοι ἐχθροὶ καὶ ἐσώθησαν 27 πλοῖα καὶ ταῦτα ἐν κακῇ καταστάσει. Ἐκ δὲ τῶν συμμαχικῶν ἐφονεύθησαν 172 ἄνδρες καὶ ἐπληγώθησαν 470· πρὸς τιμὴν δὲ τῶν πεσόντων ἐνταῦθα ἀνηγέρθη μετὰ ταῦτα μνημεῖον μαρμάρινον. Μετὰ ναυμαχίαν ταύτην, γινομένην τῇ 8 Ὀκτωβρίου, αἱ μὲν ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐπιτυχίας τῆς ἀπελευθερώσεώς των ἀνεπετερώθησαν, ὁ δὲ Ἰμβραχὴμ ἐκλείσθη ἐν τῷ φρουρίῳ χωρὶς νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Πελοπόννησον.

Ὁγδοὸν ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως 1828 καὶ 1829.

Ἰωάννης Καποδίστριας.— Ὁ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζήνι Συνελεύσεως ἀναγορευθεὶς Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀφοῦ μετέβη ἐκ Πετροπόλεως εἰς Λονδίνον καὶ Παρισίους καὶ συνεννοήθη μετὰ τῶν Δυνάμεων περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, κατήλθε τῇ 8 Ἰανουαρίου 1828 εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐκεῖθεν τῇ 12 ἰδίου μηνὸς μετέβη εἰς τὴν Αἴγινα. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔδωκε τὸν ὄρκον, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, καὶ προσεπάθησε νὰ ὀργανώσῃ στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ νὰ ταχτοποιήσῃ τὸ εἰς ἐρείπια μεταβεβλημένον Κράτος. Ὁ Καποδίστριας πρὸς εὐκολωτέραν εἰσπραξίν τῶν φόρων διήρκεσε τὴν χώραν εἰς 13 τμήματα, ἐκάστου δὲ αὐτῶν προέστατο ἐπίτροπος. Ἰδρύσει πολυάριθμα δημοτικὰ σχολεῖα· ὑπεστήριξε τὴν γεωργίαν, ἰδρύσας ἐν Τίρυνθι Γεωργικὴν σχολήν. Συνεστήσεν ἐν Αἴγινῃ ὀρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυπλίῳ Στρατιωτικὴν σχολήν, ἐν Ὑδρᾷ Ναυτικὴν σχολήν καὶ ἐν Πόρῳ Θεολογικὴν

σχολήν. Ἐφρόντισε περὶ τῶν οικονομικῶν τῆς χώρας καὶ εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλιπεν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια συνετέλουν εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νέου Βασιλείου μας.

Ἐκδιώξις τοῦ Ἰμβραήμ. — Ἐνῶ ὁ Καποδίστριας ἐπραττε ταῦτα, ὁ Ἰμβραήμ ἐξηκολούθει τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν σφαγὴν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἐνεκα τούτου αἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ἐκδιώξωσι τὸν Ἰμβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀπέστειλαν τὸν Γάλλον στρατάρχην Μαιζῶνα μετὰ 14,800 Γάλλων στρατιωτῶν. Ὁ στρατὸς οὗτος, ἀφοῦ ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραήμ νὰ ἀποπλεύσῃ τῇ 22 καὶ 23 Σεπτεμβρίου 1828 ἐκ τῆς Ἑλλάδος, κατέλαβε τὰ φρούρια τῆς Πύλου, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τῶν Πατρῶν καὶ τοῦ Ρίου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὕψωσε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν μετὰ τῶν σημαίων τῶν Δυνάμεων. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος ὁ στρατὸς οὗτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ ἐν Πέτρα μάχη. — Ὁ Καποδίστριας, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος, διώρισε στρατάρχην τῆς μὲν Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Δημ. Ὑψηλάντην, τῆς δὲ Δυτικῆς τὸν Τζώρτζ. Οὗτοι κατώρθωσαν μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους ἐξ ὅλων τῶν πρὸς νότον τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας μερῶν, ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, Λαμίας καὶ Εὐβοίας. Ἡ μάλλον δὲ ἀξιοσημειώμενος μάχη εἶναι ἡ τελευταία, ἡ γενομένη ἐν Πέτρα τῆς Βοιωτίας, τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829. Ταύτην συνήψεν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐκείνου, ὅστις πρῶτος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ ταύτην ὁ Δ. Ὑψηλάντης μετὰ 2,500 περίπου ἐνίκησε 5,000 ἐχθροὺς ὑπὸ τὸν Ἀσλάμπεην καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπωσι διὰ παντὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἕμως αἱ Δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τῇ 10 (22) Μαρτίου 1829 πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρυθῇ Ἑλληνικὸν Κράτος, περιλαμβάνον πάσας τὰς χώρας, τὰς κειμένας πρὸς νότον τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μετὰ τῶν νήσων Κυκλάδων καὶ Εὐβοίας, καὶ κυβερνώμενον ὑπὸ χριστιανοῦ Ἡγεμόνος, ἀλλ' ὑποτελὲς τῇ Τουρκίᾳ. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῶν Δυνάμεων ἀνέθηκεν ἡ ἐν Ἄστρει συνελθοῦσα τῇ 11 Ἰουλίου 1829, τετάρτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς τὸν Καποδίστριαν νὰ διαμαρτυρηθῇ πρῶτον μὲν, διότι πολλαὶ ἑλληνικαὶ χῶραι ἀφίγοντο πάλιν εἰς τοὺς

Τούρκους, δεύτερον δέ, διότι τὸ ἰδρυόμενον Κράτος δὲν ἤλευθεροῦτο ἐντελῶς.

Ἔδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.—Αἱ μεγάλαι Δυνάμεις, παραδεχθεῖσαι τὰς διαμαρτυρίας ταύτας τῶν Ἑλλήνων, συνυπέγραψαν, τῇ 22 Ἰανουαρίου 1830, ἄλλο πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίζετο ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν Κράτος ὑπὸ τὸν Λεοπόλδον, ἀλλὰ περιωρίζοντο τὰ ὅρια αὐτοῦ. Τὸ ἰδρυόμενον Κράτος περιελάμβανε μόνον τὰς χώρας, τὰς κειμένας πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Ἀχελφού καὶ Σπερχεῖου.

Ὁ Λεοπόλδος ὅμως δὲν ἐδέχθη τὸ στέμμα, διότι ἐθεώρησε στενὰ τὰ ὅρια τοῦ ἰδρυομένου Κράτους. Ἐνεκα τούτου καὶ ἔνεκα τῆς δολοφονίας τοῦ Καποδιστρίου, γενομένης τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831, ὑπὸ τοῦ Γεωργίου καὶ Κωνστατίνου Μαυρομιχάλη, καθ' ἣν ὥραν ὁ Καποδίστριας εἰσήρχετο εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ἀναγκασθεῖσαι αἱ Δυνάμεις, διὰ νὰ προλάβωσι τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς χώρας, ἔνεκα τῆς ἀναρχίας καὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν, υπέγραψαν ἄλλο πρωτόκολλον (τῇ 25 Ἀπριλίου 1832), διὰ τοῦ ὁποίου ηὔξανον τὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ ἀνεγνωρίζον αὐτὸ ὡς Βασίλειον· συγχρόνως δὲ ἀνηγόρευσαν Βασιλέα τὸν Ὅθωνα, υἱὸν τοῦ φιλέλληνοσ βασιλέωσ τῆσ Βαυαρίας Λουδοβίκου. Ταῦτα, ἀφοῦ παρεδέχθη ἡ Τουρκία τῇ 9 Ἰουλίου 1832, ἐπεκύρωσε καὶ ἡ ἐν Προνοίᾳ συνελθοῦσα Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, τῇ 27 Ἰουλίου 1832.

α') **Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ Ὅθωνοσ.**—Ὁ Ὅθων ἀποδεχθεῖσ τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα ἀπεβιδάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, πρωτεύουσαν τότε τοῦ βασιλείου, τῇ 25 Ἰανουαρίου 1833, ἔνθα ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγάλης χαρᾶσ καὶ ἀπείρου ἐνθουσιασμοῦ. Ἄλλ', ἐπειδὴ ἦτο ἀνήλικοσ, ἐκυβέρνησε τὸ Βασίλειον διὰ τριμελοῦσ ἀντιβασιλείασ μέχρι τῆσ 20 Μαΐου 1835, ὁπότε ἐνηλικιωθεῖσ ἀνέλαθεν ὁ ἴδιοσ τὴν Κυβέρνησιν. Τὴν πρώτην δὲ Ἰανουαρίου 1835 μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆσ Κυβερνήσεωσ εἰς τὰς Ἀθήνας, αἵτινεσ διὰ τὸ ἐνδοξον αὐτῶν ὄνομα κατέστησαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ὁ Ὅθων τῇ 10 Νοεμβρίου 1835 ἐνυμφεῦθη τὴν Ἀμαλίαν, θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸσ Ὀλεμβούργου. Ὁ Ὅθων ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὡσ ἰδίαν τοῦ πατρίδα καὶ ὄλεν αὐτοῦ τὸν βίον ἀφιέρωσεν εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ εὐημερίαν αὐτῆσ. Ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμασ καὶ ἔδρευσε πολλὰ σχο-

λειτα ἀνώτερα καὶ κατώτερα καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῷ 1837. Ἐφρόντισε διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν πολλῶν πόλεων, διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκυθέρνα μοναρχικῶς, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἀπήτησε νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ Κράτος συνταγματικὸν πολίτευμα (3 7)βρίου 1843). Ὁ Ὅθων μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐδέχθη τὴν αἴτησιν ταύτην καὶ καλέσας Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Νοεμβρίου 1843, παρεδέχθη τὸ ὑπὸ ταύτης ψηφισθὲν Σύνταγμα. Ἀλλὰ καὶ τὸ Σύνταγμα οὐδόλως μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως δυσαρέσκεια ἐπετεινετο. Διὰ τοῦτο ἐξεργάγη τῷ 1862 εἰς διαφόρους πέλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τελευταῖον ἐν Ἀθήναις ἐπανάστασις, ἣτις ἠνάγκασε τὸν Ὅθωνα νὰ φύγῃ μετὰ τῆς Ἀμαλίας ἐπὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ πλοίου «Σκύλλας» εἰς τὴν Βαυαρίαν (10 Ὀκτωβρίου 1862). Ὁ Ὅθων ἐτελεύτησεν ὡς ἐξόριστος ἐν Βαυαρίᾳ ἄγων τὸ 53 ἔτος τῆς ἡλικίας, τῇ 14 Ἰουλίου 1867.

Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ Γεωργίου Α΄.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὅθωνος τὸ Βασίλειον διόκησε προσωρινῇ Κυβέρνησις ἐκ τῶν Δ. Βούλγαρη, Κ. Κανάρη καὶ Ρούφου, ἡ ὁποία συνεκάλεσεν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐψηφίσθη νέον Σύνταγμα καὶ ἐξελέγη Βασιλεὺς τῇ 18 Μαρτίου 1863 ὁ Γεώργιος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α΄, κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1863 καὶ ὤμοσε τὸν νενομισμένον ὄρκον ἐνώπιον τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ὑποσχεθεὶς νὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ Σύνταγμα. Ὀλίγον δὲ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως μας ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπτάνησον. Ἐν ἔτει δὲ 1867 ὁ Βασιλεὺς μας ἐνουμφεύθη τὴν ὀρθόδοξον καὶ εὐεργέτιδα τοῖς πάσχουσι βασιλίσσαν Ὀλγαν, ἣτις τὸ ἐπόμενον ἔτος (21 Ἰουλίου 1868) ἐγέννησε τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον.

Ἡ Κρήτη εἶχε πολλάκις ἐπαναστατήσῃ· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1866—1868 ἐπαναστατήσασα ἐκήρυξε τὴν ἑνωσίν της μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐβοήθησε καὶ ἡ Ἑλλάς διὰ χρημάτων καὶ ἐθελοντῶν, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ἡ Εὐρώπη ἠνάγκασε τὴν Κρήτην νὰ υποκύψῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Κατὰ δὲ τὸ 1878, ὅτε ἐπολέμει ἡ Ῥωσία κατὰ τῆς Τουρκίας, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβα-

λεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, συγχρόνως δὲ ἐξεργάγησαν ἐπαναστάσεις ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἡπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ, ἀλλὰ καὶ τότε εἰς μέρτην, διότι ὑπογραφείσης ἀνακωχῆς μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ὁ μὲν Ἑλληνικὸς στρατὸς διετάχθη νὰ ὑποχωρήσῃ, αἱ δὲ ἐπαναστάσεις κατεστάλησαν. Συνήλθεν ὁμοῦ ἐν Βερολίνῳ Ἑὐρωπαϊκὸν συνέδριον καὶ ἀπεφάσισε πλὴν ἄλλων καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν Ἑλληνικῶν ὀρίων καὶ οὕτω παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ Θεσσαλία, πλὴν τῆς Ἐλασσῶνος, καὶ μικρὰ λωρὶς τῆς Ἡπείρου, ἅτινα καὶ κατέλαβεν αὕτη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1881. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1897, γενομένων σφαγῶν ἐν Χανίοις τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ Κρήτη ἐπαναστάτησε πάλιν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία καὶ κατέλαβεν αὐτὴν διὰ στρατοῦ. Ἔνεκα τούτου ἐγένετο πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, καθ' ὃν ἀτελῶς παρεσκευασμένη ἡ Ἑλλὰς ἐνίκηθη καὶ ὁ στρατὸς τῆς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Λαμίαν. Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην, τῇ μεσιτείᾳ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, συνωμολογήθη εἰρήνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Τουρκία ἔλαβεν ἐν τοῖς συνόροις στρατηγικὰ τινὰ σημεῖα καὶ ἀποζημιῶσιν πολεμικῆν 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Μετὰ ταῦτα αἱ τέσσαρες Δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσσία, Γαλλία καὶ Ἰταλία ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον, ὑπὸ τὴν φιλὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ διώρισαν τῷ 1898 ὑπατον Ἀρμοστήν αὐτῆς τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον. Τούτου δὲ παραιτηθέντος τῷ 1906, διωρίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, τῇ ὑποδείξει τοῦ Βασιλέως μας, ὁ Ἀλεξ. Ζαΐμης, ὑπατος Ἀρμοστής τῆς Κρήτης, ἥτις ἐν τῷ μεταξὺ ἱκανῶς προώδευσεν ἐσωτερικῶς καὶ ἀπέκτησεν ἰδίαν χωροφυλακὴν καὶ πολιτοφυλακὴν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν. Τῷ δὲ 1908 ἐκηρύχθη καὶ πάλιν ἡ ἔνωσις τῆς Κρήτης καὶ μετὰ τινὰ χρόνον ὁ Ἀρμοστής Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπῆλθεν τῆς νήσου, ἡ δὲ διοίκησις αὐτῆς διεξήγετο ὑπὸ Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ στρατιωτικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1909. — Καθ' ὃν χρόνον ἐλάμβανον χώραν ἐν Κρήτῃ τὰ ἀνωτέρω, ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ἄλλα σοβαρώτερα γεγονότα ἤρχισαν νὰ ἐκτυλίσσωνται. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τοῦ 1897 καὶ ἐντεθθεν, μεθ' ὧρας τὰς προσπάθειάς τῶν ἐκάστοτε Κυβερνήσεων, ἡ ἐκκρεμότης τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ ἡ οὐχὶ εὐχάριστος ἐσωτερικὴ κατάστασις τοῦ Βασιλείου ἐγέννησαν μεγάλην δυσφορίαν παρὰ τῷ λαῷ. Πρὸς τούτοις δὲ αἱ ἀπειλαὶ καὶ ἡ προκλη-

τική στάσις τῆς Τουρκίας, ἂν ἡ Ἑλλάς ἀπεδέχετο τὸ ψήφισμα τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης, καὶ ὁ ἐμπορικός ἀποκλεισμός, τὸν ὅποιον ἐκήρυξεν ὄλος ὁ συρφετὸς τῶν ἀγχοφόρων τῆς Τουρκίας, ὑπερεπλήρωσαν ἀγανακτήσεως τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ. Διὰ τοῦτο οὗτος ἐζήτησε δι' ὑπομνήματός του, κατὰ τύπους ἀντιπειθαρχικοῦ, παρὰ τῆς τότε Κυβερνήσεως (Δ. Ράλλη) νὰ λάβῃ σύντονα μέτρα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις ἀρνηθεῖσα διέταξε τὴν προφυλάκισιν τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν ἐπιδόντων τὸ ψήφισμα. Τὸ τοιοῦτον ἤρκεσεν ὥπως ὄλος ὁ στρατὸς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, 14 Αὐγούστου, στασιάσῃ καὶ στρατοπεδεύσῃ εἰς τὸ Γουδῆ, ὁπόθεν διεμήνησεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Βασιλέα, ὅτι, ἂν δὲν ἀπεδέχοντο τὰ αἰτήματά του μέχρι τῆς μεσημβρίας, θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς πόλεως καὶ θὰ καθήρει τὰς Ἀρχάς. Τότε ἡ Κυβέρνησις, ὡς διεμνήθη τοῦτο, παρητήθη, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐσχημάτισε νέαν Κυβέρνησιν ὑπὸ τὸν Κ. Μαυρομιχάλην συμφώνως πρὸς τὰ αἰτήματα τοῦ ἐπαναστατημένου στρατοῦ. Ἡ Κυβέρνησις, τῆς ὁποίας τὰ δύο στρατιωτικὰ Ὑπουργεῖα διηύθυνον Ὑπουργοὶ ἀμέσως συνδεόμενοι μὲ τὴν ἐπανάστασιν, ἦτο ἐτοιμὴ εὐτυχῶς εἰς πολιτικὴν ἐργασίαν, ἐπαγγελιομένην τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἡ δὲ Βουλὴ ἐψήφισεν ἐντὸς 40 ἡμερῶν τὰ ὑπὸ τὴν ψήφον αὐτῆς τεθέντα νομοσχέδια, ἅτινα τὸ πλεῖστον ἦσαν ἔργα τοῦ χαλκεντέρου, Ὑπουργοῦ τότε τῶν Οἰκονομικῶν, Ἰθάν. Εὐταξίου, ὅστις διὰ τῆς πολυσχιδοῦς μορφώσεώς του κατώρθωσε νὰ βελτιώσῃ τὰ ἔσοδα κατὰ 20 ὄλα ἑκατομύρια, ὕπερ πολυειδῶς ὠφέλησε τὸ Κράτος.

Μετὰ ταῦτα ὁ στρατὸς, ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως ταύτης (1910) καὶ τὴν ἀνοδὸν εἰς αὐτὴν τοῦ Σ. Δραγούμη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ μετεκάλεσε τὸν τότε Πρόεδρον τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως Ἑλ. Βενιζέλον, ὃν εὗρισκε κατάλληλον νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐπανάστασεως καὶ τὸν στρατὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς. Ὁ Ἑλ. Βενιζέλος ἀναλαβὼν τὴν Κυβέρνησιν (8 Ὀκτωβρίου 1910) διερρῦθμισεν ὄντως τὴν ἐπανάστασιν δεξιῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς καὶ ἔπειτα μετερρῦθμισε τὸ Σύνταγμα δι' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς (1911), ἣτις ἐψήφισε καὶ νόμους ἀποσκοπούντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ Κράτους, καὶ ἐπεδόθη δραστηρίως εἰς τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προβλέπων ἐπικειμένους ἐξωτερικοὺς κινδύνους.

Βαλκανοτουρκικός πόλεμος. — Τῷ 1912 ἡ Βουλγαρία, ἀφοῦ συνήψε συνθήκην μετὰ τῆς Σερβίας μετὰ τῆς Τουρκίας, ἔκαμε τοιαύτην στρατιωτικὴν μόνον καὶ μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ ταύτην τὰ σύμμαχα Κράτη ἐζήτησαν παρὰ τῆς Τουρκίας νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐπαρχίας τῆς μεταρρυθμίσεις, ἐξασφαλίζουσας δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς χριστιανούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Τουρκία ἠρνήθη τοῦτο τὰ σύμμαχα Κράτη ἐπεστρατεύθησαν καὶ τὴν 5 Ὀκτωβρίου 1912 ἐκήρυξαν πόλεμον, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω περιληπτικῶς καὶ ἀπὸ Ἑλληνικῆς μόνον ἀπόψεως θὰ εἴπωμεν.

Ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐξ 7 Μεραρχιῶν ἀποτελούμενος στρατός μας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ τότε Διαδόχου Κωνσταντίνου κατέλαβεν ἀνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τοὺς σταθμούς τῶν συνόρων καὶ μετὰ πεντάωρον μάχην τὴν Ἐλασσῶνα (6 Ὀκτωβρίου), τὴν δὲ ἐπομένην ταξιαρχία τοῦ στρατοῦ μας κατέλαβε τὴν Δεσκάτην. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ μας ἐδάδισε ταχὺ εἰς Σαραντάπορον, μέρος ἰσχυρὸν καὶ ἀπόρθητον θεωρούμενον, ἔνθα κατενίκησεν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν (9 Ὀκτωβρίου), μέρος δὲ τοῦ στρατοῦ μας κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν, ἔνθα κατενίκησε τοὺς φεύγοντας Τούρκους (10 Ὀκτωβρίου) συλλαβὼν 600 αἰχμαλώτους καὶ 120 τηλεβόλα μετὰ πολεμικοῦς. Τὴν 9 δὲ Ὀκτωβρίου ἕτερον μέρος τοῦ στρατοῦ μας κατέλαβε μετ' ἀντίστασιν τὸ χωρίον Λαζαράδες καὶ τὴν ἐπομένην ἄλλο μέρος τοῦ στρατοῦ μας κατέλαβε τὸ χωρίον Βλαχολίβαδον. Μετὰ ταῦτα ὁ στρατός μας χωρὶς νὰ ἀναπαυθῆ νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ ὑπὸ ἀδιάλειπτον βροχὴν καὶ μὲ ἀντοχὴν ἴσην πρὸς τὴν ἀνδρείαν τοῦ ἐδάδισε πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κατέλαβε τὰ Σέρβια, τὴν Κοζάνην, τὰ πέριξ αὐτῆς καὶ τὴν Βέρροϊαν. Τότε μέρος αὐτοῦ ἐδάδισε πρὸς τὰ Γρεβενά, ἅτινα καὶ κατέλαβε, μέρος δὲ πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὅτε τὴν 16 Ὀκτωβρίου παρὰ τὸ Ἀλμπάνικοι κατενίκησε τοὺς Τούρκους. Τὸ μέρος ὅμως τοῦτο τοῦ στρατοῦ μας (5 Μεραρχία), τὸ βαδίζον πρὸς τὸ Μοναστήριον, εὐρέθη πρὸς μεγάλης δυνάμειν ἐχθροῦ παρὰ τὴν Μπάνιτσαν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ τὴν πρωΐαν τῆς 25 Ὀκτωβρίου πρὸς τὴν Κοζάνην, ἀφοῦ μὲ ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν ἔπεσαν πολλοὶ στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοί. Ἄλλο δὲ μέρος τοῦ στρατοῦ μας διευθυνθὲν ἐξ Ἐλασσῶνος κατέλαβε τὰ ἵστανά τῆς Πέτρας μετὰ κοπιώδη πορείαν διὰ φαράγγων, ἀτραπῶν καὶ δυσδιαβάτων μερῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πιέρου ὄρους (τὴν 15 Ὀκτωβρίου) καὶ μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν Αἰκατερίνην μετὰ σφοδρὰν μάχην,

τὸ Ἐλευθεροχώριον καὶ ἔπειτα ἔφθασαν εἰς Γιῶν (19 Ὀκτωβρίου). Ἐν Βερροίᾳ εὕρισκόμενος ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ στρατοῦ ἔμαθεν ὅτι εἰς τὰ Γεννησιὰ ἦτο ὠχυρωμένος ἐχθρικός στρατός 30,000, ἄλλος δὲ 10,000 εἶχε καταλάβει τὰς γεφύρας τοῦ Λουδία, παρὰ τὸ χωρίον Πλατύ. Τότε ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ καὶ μετὰ διήμερον μάχην (19—20 Ὀκτωβρίου, κατασυνέτριψαν αὐτὸν καὶ ἔπειτα βαδίσας πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ παραδοθῆ (26 Ὀκτωβρίου), τὴν δὲ 27 εἰσῆλθεν ὁ Ἑλληνικός στρατός καὶ κατέλαβεν αὐτὴν πανηγυρικῶς, λαβὼν ἄπειρα λάφυρα καὶ 25,000 αἰχμαλώτους. Μετὰ ταῦτα μέρος τοῦ στρατοῦ μας προὐχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τινὰ μέρη μέχρι τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἕτερον δὲ μέρος ἔσπευσε διὰ τῶν Βοδενῶν καὶ μετὰ νικηφόρους μάχας, παρὰ τὸ Ὀστροβον καὶ τὸ Σόροβιτς, κατέλαβε τὴν Φλώριναν. Μετὰ ταῦτα ἐτράπη πρὸς τὴν Κορυτσάν, ἔνθα εἶχεν ὑποχωρήσει ἐκ Μοναστηρίου ὁ ἐχθρός, ἕνεκα τῆς παραδόσεως τούτου εἰς τοὺς Σέρβους, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβε κατόπιν μάχης (6 Δεκεμβρίου) καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Καστορίαν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβε, (τοῦ ἐχθροῦ ὑποχωρήσαντος εἰς Λεσκοβίκι καὶ ἐκείθεν εἰς Ἰωάννινα) καὶ τοιουτοτρόπως συνεπληρώθη ἡ ἀπελευθέρωσις ὅλης τῆς νοτίου Μακεδονίας.

Ἀλλὰ τὴν χαρὰν μας ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Θεσσαλονίκης ἐμίωσεν ἡ κακοπιστία τῶν συμμάχων Βουλγάρων. Μεραρχία Βουλγαρικὴ ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ προχωροῦσα νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην ἀκωλύτως μετὰ τὴν μάχην τῶν Γεννησιῶν καὶ μὴ προλαβοῦσα, ἐζήτησεν ἐπὶ προφάσει ἀναπαύσεως, καὶ εἰσῆλθε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ ἐπὶ πολὺ ὄμως διαμονὴ τῆς ἐν τῇ πόλει προὔξενησε πολλὰ λυπηρὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ χεῖριστον, τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως μας Γεωργίου Α΄., τὸν ὁποῖον ἂν δὲν ἐξετέλεσε πάντως ὄμως παρεσκεύασεν. Ὁ ἀειμνήστος Βασιλεὺς μας εὐτυχήσας νὰ ἴδῃ μὲγα μέρος τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἐλευθερούμενον ὑπὸ τοῦ γενναίου καὶ μεγάλου Στρατηλάτου υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ νὰ ἀπολαύσῃ τῆς χαρᾶς νὰ πατήσῃ ἐπὶ τῶν ἐλευθερωθέντων μερῶν καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς πρωτεύουσας τῆς Μακεδονίας μας, τῆς Θεσσαλονίκης, (30 Ὀκτωβρίου) ἐδολοφονήθη ἐν αὐτῇ τὴν 5 Μαρτίου 1913 καὶ παρέδωκε τὴν τελευταίαν πνοήν Του ἐν αὐτῇ, ὡς πρωτομάρτυς τῆς ἐλευθερίας τῶσων χιλιάδων Ἑλλήνων, οἵτινες πικρῶς ἔκλαυσαν τὸν θάνατόν του. Μετὰ τὸν

θάνατον τοῦ Γεωργίου Α'. ἀνηγορεύθη Βασιλεὺς ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ. ὑπὸ τὴν ἐνδοξον βασιλείαν τοῦ ὁποίου διατελοῦμεν.

Ὁ ἐν Ἡπειρῷ ἐκ μιᾶς Μεραρχίας στρατός μας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Σαπουντζάκη, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐν Μακεδονίᾳ ἐθριάμβευεν, κατελάμβανε τὸν Γρίμποβον (8 Ὀκτωβρίου) καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Φιλιπιάδα, τὸν Λουβρον, τὴν Στρεβίναν καὶ τὴν 20 Ὀκτωβρίου τὴν Νικόπολιν, μεθ' ἣν τὴν ἐπιούσαν παρεδόθη ἡ Πρέβεζα, ἀίχμαλωτισθέντων 400. Ἐπειτα μετὰ τριημέρους αἱματηρᾶς μάχας κατέλαβε τὰ ὄχυρά Πέντε Πηγιάδια (26, 27, 28) καὶ μέρος αὐτοῦ μετὰ τινὰς ἡμέρας τὸ Μέτσοβον μετὰ ἐπτάωρον πεισματώδη μάχην, καὶ ἀφ' οὗ, μετὰ διήμερον ἀγῶνα, κατέλαβε διὰ τῆς λόγχης τὴν Ἀετόρραχην, ἐπολιόρησε τὸ ὄχυρόν Μπιζάνι ἐν μέσῳ δριμυτάτου χειμῶνος. Τότε ὁ δαφνοστεφής, Διάδοχος ἀκόμη, Κωνσταντίνος, μετέβη εἰς τὴν Ἀετόρραχην καὶ καταστρώσας τὸ σχέδιον τῆς ἐκπορθήσεως αὐτοῦ μετὰ τὴν ἔλευσιν ἐνισχύσεων διέταξε γενικὴν ἐφοδον. Ὁ στρατός, συμποσούμενος εἰς 40 χιλ. περίπου, ἐπιτεθεὶς ταυτοχρόνως διὰ τῆς λόγχης καθ' ὄλων τῶν ὄχυρωμάτων κατέρησεν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ νὰ κυριεύσῃ (20 Φεβρουαρίου 1913) τὸ ὡς τελείως ἀπόρθητον θεωρούμενον Μπιζάνι καὶ καὶ μὲ παιᾶνας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν τῶν ποιητικῶν θρύλων καὶ πρωτεύουσαν τῆς εὐάνδρου Ἡπειροῦ τὰ Ἰωάννινα, τὴν 21 Φεβρουαρίου. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰωαννίνων, καθ' ἣν παρεδόθησαν 30 χιλ. Τούρκοι, τμήματα τοῦ στρατοῦ μας κατέλαβον ὄλην τὴν πρὸς βορρᾶν τῶν Ἰωαννίνων κατεχομένην Ἡπειρον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐθέλοντικὰ σώματα εἶχον καταλάβει τὴν Χειμάρραν, Πάργαν, Παραμυθίαν καὶ τὸ Συρράκον, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν Ρώμων Γαριβαλδινὸν σῶμα εἶχε καταλάβει τὸν Δρίσκον, καὶ οὕτως ἡ Ἡπειρος ἀπελευθερώθη.

Ἑλληνικὸς στόλος. — Τὴν τύχην ὅμως τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου ἔκρινεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις, καταλαβὼν πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἰδίως τὴν Ἀἴμνον, ἠμπόδισε τὴν ἔξοδον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, (Δαρδανελλίων) καὶ ἐπομένως τὴν μεταφορὰν τῶν πολυαριθμῶν Ἀσιατικῶν στρατευμάτων εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Δις ἀπεπειράθη ὁ Τουρκικὸς στόλος νὰ ἐξέλθῃ, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορές ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ κατησχυμένος, διότι καὶ κατὰ τὶς δύο ναυμαχίας (3 Δεκεμβρίου 1912 καὶ 5 Ἰανουαρίου 1913) ἐνίκηθη καὶ πολλὰς ζημίας ὑπέστη ὑπὸ τοῦ γενναίου στόλου μας, ὅστις δι' αὐτῶν

ἀνανέωσε τὰ τρόπαια τῶν προγόνων του Σαλαμινομάχων καὶ τῶν πάπων του τοῦ 1821.

Συμμαχικός πόλεμος. — Μετὰ τὰ ἀνωτέρω κατὰ τὴν διανομὴν ἢ Βουλγαρία ἀπῆλθε παρὰ μὲν τῆς Σερβίας τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Σερβοβουλγαρικῆς συνθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανε πλεῖστα μέρη καταληφθέντα ὑπὸ τῆς Σερβίας, παρὰ δὲ τῆς Ἑλλάδος νὰ περιορισθῇ αὕτη εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐν Μακεδονίᾳ μέχρι τοῦ Ἀλιάκμονος. Τὸ τοιοῦτον ἐξηνάγκασε τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον νὰ τεθῶσι παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Αὕτη ὡς νὰ ἐτυφλώθη τότε ἐπετέθη αἰφνιδίως τὴν 16—17 Ἰουνίου 1913 κατὰ τῶν συμμάχων τῆς καὶ οὕτως ἤρχισεν ὁ συμμαχικός πόλεμος, ὅστις ὑπῆρξε πολὺ ἀγριώτερος τοῦ πρώτου, ἀληθῆς πόλεμος ἐξοντώσεως, Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον πράγματι ἐμεγαλοῦργησεν ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ ἀνυψώθη ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ λατρευτοῦ Βασιλέως μας εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπήρχετο ὡς λαίλαψ κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ του καὶ οὐδὲν ἠμπόδιζεν αὐτὸν οὔτε τὰ ὄρη, οὔτε οἱ ποταμοί, οὔτε τὰ τηλεβόλα, ἅτινα διὰ τῆς λόγχης ἐκυρίευεν. Εἰς τὸ ὀνομαστὸν καὶ ὄχυρὸν Κιλίκις μετὰ τριήμερον πεισματῶδη μάχην (19, 20, 21 Ἰουνίου), ἀληθῆ γιγαντομαχίαν, ἐνίκησε περιφανεῖς νίκας, ἃς θαυμάζει ὅλος ὁ κόσμος, καὶ δι' ἀφαντάστου ἡρωϊσμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγχης ἐξετόπισε καὶ ἔτρεψεν εἰς ἐπαίσχυντον φυγὴν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κρούμμου. Εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ δι' ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων, αἵτινες ἐστοίχισαν εἰς αὐτὸν ἀληθεῖς ἐκατόμβας, καὶ διὰ τῆς λόγχης ἔτρεψεν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἀκράτητον φυγὴν. Καὶ εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον κατέπληξε διὰ τῆς ὀρμητικότητός του καὶ τῆς ἀνδρείας του τὸν ἐχθρὸν καὶ μὲ τὸ ἄσμα καὶ τὰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ λατρευτοῦ του Βασιλέως ὑπερέβη τὰς κορυφὰς τῆς Κερκίνης, τοῦ Ὀρθήλου καὶ τῆς Ροδόπης. Ἀπὸ δὲ τῆς Δοϊράνης, παρὰ τὴν ὁποίαν κατενίκησε τὸν ἐχθρὸν, διὰ τῆς κοιλάδος τῆς Στρωμνίτης κατεδίωκε διαρκῶς τὸν μισητὸν ἐχθρὸν, ἰὼς ὁ λέων τὸ θῆραμά του, καὶ διαδὰς τὰ ὀνομαστὰ στενά τῆς Κρέσνας κατενίκησεν αὐτὸν παρὰ τὸ Σιμιτλῆ 12—13 Ἰουλίου. Μετὰ ταῦτα κινηγῶν τὸν ἀπαίσιον ἐχθρὸν ἔφερεν αὐτὸν μέχρι τῆς Ἄνω Τζουμαγιάς, παρὰ τὴν ὁποίαν δις ἐνίκησεν αὐτὸν, μέχρι αὐτῶν τῶν παλαιῶν συνόρων του, λυπηθεὶς διότι ἐξωτερικὰ αἷτια ἠμπόδισαν νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς Σόφιας.

Τότε τῆ 17 Ἰουλίου 1913 συνήλθον ἐν Βουκουρεστίῳ οἱ πρωθυ-

πουργοί τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ρουμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσχεφθῶσι περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, ἣν ἐζήτησεν ἡ Βουλγαρία. Ἡ εἰρήνη αὕτη ὑπεγράφη τὴν 28 Ἰουλίου 1913 καὶ δι' αὐτῆς ἐκανονίσθησαν τὰ ὅρια ἐκάστου Κράτους, ἅτινα καὶ σήμερον κατέχει. Οὕτω μετὰ δύομεγάλους καὶ ἐνδόξους πολέμους ἡ Ἑλλάς ἐγινε μεγάλη καὶ τετιμημένη καὶ ἔνδοξος καθ' ὅλον τὸν κόσμον, ὡς ὁ δαφνοστεφῆς Βασιλεὺς μας εἶπεν ἐν τῇ διαγγέλματί του. Ἀλλὰ εἰς τὸ διάγγελμά του ἐτόνισε ὁ ἐνδοξος Βασιλεὺς μας ὅτι τὸ ὅλον ἔργον δὲν συνετελέσθη ἀκόμη· ἐδήλωσε δὲ ὅτι θὰ ἐργασθῆ ἀνευδότης νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα μας πολεμικῶς ἰσχυράν, σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομεράν εἰς τοὺς ἐχθρούς της, ἵνα οὕτω δυνηθῆ νὰ συμπληρώσῃ τὸ μέγα ἔργον του, ἥτοι τὴν ἀπελευθέρωσιν ἑλων τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν μας. Εἶθε !

Τ Ε Λ Ο Σ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Ἀλέξ. Μακρυναῖον.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸν Νόμον ΒΤΓ' τῆς 12 Ἰουλίου 1895, τὸ σχετικὸν Β. Διάταγμα τῆς 28 Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους, τὰς προκηρῦξεις περὶ διαγωνισμοῦ διδακτικῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκείας Ἐπιτροπείας δηλοῦμεν ὑμῖν, ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθεῖσαν Ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ὅπως εἰσαχθῆ ἐπὶ πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων, δημοσίων, δημοσυντηρητῶν καὶ ἰδιωτικῶν.

Καλεῖσθε δ' ὅπως ἐκτελέσητε τὰ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Νόμου κλπ. ὑπαγορευόμενα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ἀναγραφόμενας παρατηρήσεις.

Ὁ Ὑπουργός
Σ. ΣΤΑΗΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης

**Ἐξεδόθησαν ἐκ τοῦ ἡμετέρου βιβλιοπωλείου
τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως.**

Ἀλφαθητάριον μέρος Ἀον. Ἀλφαθητάριον μέρος Βον. Ἀναγνωσματοῦρον Β' τάξεως. Ἀναγνωσματοῦρον Γ' τάξεως. Ὀδύσσεια Γ' τάξεως. Ἀναγνωσματοῦρον Δ' τάξεως. Γραμματικὴ ὄλων τῶν τάξεων κατὰ τὸ Νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα. Γεωγραφία κοινῶν δημοτ. σχολείων. Π. Διαθήκη καὶ Κ. Διαθήκη κατὰ τὸ Νέον πρόγραμμα. Ἱστορία Ἀρχαίας Ἑλλάδος (Γ' καὶ Δ' τάξεως) κατὰ τὸ Νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα. Ἱστορία Βυζαντινῶν χρόνων καὶ νεωτέρας Ἑλλάδος (Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως) κατὰ τὸ Νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα. Ἀριθμητικαὶ ἀσκήσεις Β' καὶ Γ' τάξεως. Ἰχνογραφία Γ' καὶ Δ' τάξεως. Γεωγραφία πρὸς χρῆσιν τῆς Δ', Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως τῶν πλήρων δημοτικῶν σχολείων μετ' εἰκόνων κατὰ τὸ Νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα καὶ τὴν Νέαν Διοικητικὴν διαίρεσιν. Πάντα ἐγκυκλιζόμενα.

Handwritten cursive script on aged, textured paper. The text is faint and partially obscured by a large, faint circular watermark or stamp in the center. The visible characters include 'L', 'B', and 'L' in various orientations and sizes, possibly representing a library or collection mark.